

Josef Smolík, profesor obchodní akademie v Praze, ředitel numismatické sekce Národního muzea v Praze, známý český matematik, numismatik a archeolog a řádný profesor. Do muzea byl jmenován jeho hostem v Pilohradě. Značně přispěl k organizaci numismatické sekce muzea. Měšťanské škole zdejní oddával i své cenné knihy ze své knihovny. - Vážný člověk, milá milechvilá povaha.

Smolíkův snímek a text získány z Fričova muzea v Lázních Bělohradě

PRAŽSKÉ GROŠE

A JEJICH DÍLY

(1300-1547)

NAPSAL

JOSEF SMOLÍK

DOPLNILI

Karel Castelin a Ivo Pánek

ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST V PRAZE

1971

Fotomechanická offsetová reprodukce díla Josefa Smolíka vydaného v Praze roku 1894
nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

346900

Josef Smolík

Pražské groše a jejich díly (1300–1547)

Praha 1894

Fotomechanickou ofsetovou reprodukcí doplnili Karel Casteln a Ivo Pánek

Obálku navrhl Bedřich Fojtášek

Vytiskla Státní tiskárna cenín v Praze

Náklad 2000 výtisků

Vydala Česká numismatická společnost jako členský tisk

© Copyright Karel Casteln a Ivo Pánek, Praha

PŘEDMLUVA

„Klasická kniha Josefa Smolíka, nazvaná „Pražské groše a jejich díly“, je jedním z oněch šťastných děl, která podávají na svou dobu zdařilý a uzavřený obraz určitého dění. To, že tato kniha nebyla po šedesát let nahrazena prací jinou, ačkoli se v dějinách českého mincovnictví v celku i v podrobnostech hojně pracovalo, svědčí nejlépe o tom, že byla dobrým přínosem numismatického bádání.“ (Em. Nohejlová-Prátová)

Josef Smolík (nar. 5. 11. 1832 v Novém Bydžově ve východních Čechách) našel značnou podporu pro svou pozdější úspěšnou vědeckou práci ve svém povolání. Byl od roku 1857 po dobu 36 let profesorem matematiky; v letech 1878–1884 současně redaktorem „Památek archeologických“ a od roku 1883 kustodem numismatické sbírky Národního musea. „Přesná metoda věd exaktních naučila Smolíka vědecké kázni, střízlivému pozorování, kritickému ohledání detailů, logické jasnosti ve vedení důkazů a systematickému budování od základů. ... Smolík vyšetřuje všude váhu a pokud možno i jakost nalezených mincí. A to nejen v době nejstarší, nýbrž i ... ve své největší práci Pražské groše a jejich díly“, kde mu jde „především o časovou posloupnost mince grošové, zjišťovanou studiem vnějších znaků a šetřením metrologickým.“ (Gustav Skalský).

Je proto pochopitelné, že výbor Numismatické společnosti čs., který se roku 1967 usnesl podporovat edici nových děl a reedici starších hodnotných numismatických prací, uvažoval v první řadě také o Smolíkových Pražských groších, vydaných roku 1894. Naše znalosti o českém mincovnictví doby grošové jsou dnes ovšem mnohem větší. I když typologický fond grošových ražeb je, jak se ukázalo, celkem ustálený, přibyla řada nových drobných ražeb 14. a 15. století, vyjasnily se názvy drobných měnových jednotek a získali jsme nové metrologické poznatky. Známe nové písemné prameny a používáme nové pracovní metody, jak technické, tak i statistické. O nálezech pražských grošů v Českých zemích máme dnes, díky dílu „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (II. svazek „České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového, 1300–1547“, Praha 1956, od Em. Nohejlové-Prátové), mnohem lepší přehled než v době Smolíkově. Také počet kontramarek (vbitých značek) na pražských groších od doby Smolíkovy podstatně vzrostl.

Chtěli jsme z úcty k Smolíkovu dílu v reedici zachovat jeho původní text i grafickou úpravu, což také umožnila fotomechanická reprodukce. Jako nejvhodnější způsob, jak doplnit Smolíkovu dílo novými poznatky a odkazy na novější práce, se nám nabízely marginálie, tedy poznámky na okraji Smolíkovy textu. Tyto komentující poznámky jsou v naší reedici na okraji původního textu uvedeny průběžnými čísly 1–166; na stránkách 101 až 109 pak najde čtenář pod stejnými čísly příslušné marginálie, označené písmenem P (Ivo Pánek), popř. C (Karel Castelin). Hlavní literatura od doby Smolíkovy je uvedena v Seznamu literatury; každá citovaná práce je opatřena běžným číslem (1–242). Na konci tohoto doplněného vydání je uveden seznam dnes známých asi 250 kontramarek na pražských groších a souhrnný rejstřík. Původní obrazové přílohy Smolíkovy díla, tabulky I–V, jsou doplněny třemi tabulkami VI, VII a VIII, zachycujícími dnes známé kontramarky a nově zjištěné drobné ražby doby grošové.

Bylo snahou obou komentátorů, ing. Ivo Pánka a podepsaného, držet se původního rámce daného titulem díla; proto nebylo v poznámkách zvlášť přihlédnuto ke kořenům velké mincovní reformy Václava II. (to je k době před rokem 1300), ani k soudobé české minci zlaté nebo k ražbám moravským. Samozřejmě nebylo účelné ani možné komentovat každý odstavec, neřku-li každou větu Smolíkovy díla. Abychom nepřekročili stanovený rozsah, bylo nutné se důsledně omezit jak v poznámkách, tak i v literatuře, která je proto citována co nejstručněji, písmenem L s běžným číslem a případně stránkou. Také z četných popisů grošových nálezů mohly zde být uvedeny jen nejdůležitější, neboť již výše uvedený II. svazek „Nálezů mincí“ z r. 1956 uvedl přes 1000 grošových nálezů a od té doby byly publikovány tucty dalších nálezů. Obdobně bylo nutno omezovat se na co nejstručnější poznámky tam, kde za krátké úseky Smolíkovy díla jsou dnes k dispozici objemnější domácí studie.

Josef Smolík zemřel dne 12. září 1915 ve věku 83 let. O deset let později mu Gustav Skalský v 1. ročníku nového „Numismatického časopisu čs.“ věnoval krátkou vzpomínku, jejíž poslední věty slouží ke cti jak vzpomenu, tak autoru: „Kritická opatrnost a metodická kázeň nedovolovaly Smolíkovu vytvořit díla oslňující rozsahem a překvapující skvělými na pohled výsledky. Budoval v ústraní skromně od základů, a proto snad byla jeho práce často přezírána. Jistě nebyla oceněna podle zásluhy. My však budeme ho právě proto vděčně vzpomínat, řídíce se vzorem jeho poctivého, svědomitého úsilí.“

Nechť toto nové vydání „Pražských grošů“ se stane vítanou pomůckou numismatiků a přispěje k památce českého numismatika Josefa Smolíka.

V Praze dne 28. X. 1970.

Dr. Karel Castelin

Ú V O D.

I.

Doba brakteatová vzala v Čechách za své r. 1300, když Václav II. při tehdejší velice bohatém výtěžku z Hor Kutných pojav úmysl z kořene zlepšit domácí minci zarazil dobrý groš český stříbrný. K tomu konci povolal z Florencie Reinhera, Alfarda a Tyna Lombarda, muže to v mincovnictví sběhlé, kteří začali novou minci v Hoře Kutné vybijeti v červenci uvedeného roku, a sice *celé groše* nazvané *pražské* (*grossi pragenses*) a *malé peníze pražské* (*parvi pragenses*), jichž šlo 12 do groše.

Následek zavedení této pevné mince výborného zrna, která hned z počátku v hojném počtu do oběhu přicházela, objevil se záhy ve dvou směrech. Neboť kdežto dosavadní česká mince, nechtě denarová, nechtě brakteatová, když i pocházela od téhož panovníka, ano i když byla téhož rázu na lícu i rubu často v jednotlivých kouscích ani stříží ani zrnem se nesrovnávala: byly *první* pražské groše — nechtě dím — jeden jako druhý téže stříže a jakosti. A kdežto byly denary a brakteaty mince na váhu poměrně lehká, kolísající mezi $g\ 0.5-1.2$, z kterýchžto příčin pro nedostatečné množství ražených kusů tehda větší obchody a platy vyřizovaly se odvažováním čistého stříbra v prutech (al marco): byly *první* pražské groše 3–6krátě oněch denarů a brakteatů těžší, tak že po jich zaražení v době dosti krátké veškeré placení stříbrem v prutech na váhu v Čechách docela přestalo. Pražské groše, nechtě se braly na kopy nebo hřivny, nešly u nás *na váhu*, nýbrž *na počet*, a tím se už dotýkáme veliké změny ve směru druhém. Neboť v době denarové, zejména za Kosmy, kladlo se 200 denarů na roveň hřivně stříbra (bez udání jakosti), později pak počítáno na talenty, solidy a denary až do r. 1300. Jak známo, držel talent 20 solidů po 12 denarech, tedy celkem $20 \times 12 = 240$ denarů, nechtě byly tyto stříže a zrna jakéhokoli. Že takovýmto ustáleným sice počtem, avšak bez ohledu na stříž a zrna jednotlivých kousků, které se během krátkého času až přes příliš zhoršily, nejširším kruhům se zadost neučinilo, nýbrž naopak tyto k velké škodě přicházely a nemálo si do té promíchané špatné mince nařikaly, o tom nás poučuje Kosmův pokračovatel. A těmto nešvarům učiněn navždy konec zaražením grošů pražských, kterými se i po-

čítání na talenty, solidy a denary pozvolna sice, nicméně přece úplně odstranilo.¹⁾

Touto epochální změnou v mincovnictví českém nebyla však způsobena žádná »tabula rasa« — jak se dosud za to mělo. Neboť celá důmyslná soustava mincovní Václava II. pevnými se zachytila kořeny starobylé jednice mincovního řádu jeho předků. Úplnou kontinuitu grošů pražských (též *grossi denarii* zvaných) s předešlou mincí českou shledávám zejména v původním rozdělení *groše na 12 peněz malých (parvi denarii)*, čímž *groš* nahražoval někdejší *solidus* a 20 grošů po 12 penězích = 240 penězům č. denarům vyrovnalo se *talentu*. K tomu sluší podotknouti, že *solidus* v minulých stoletích byl pouze peníz *početný*, nikoli *ražený*, kdežto nyní *groš* stal se skutečným představovatelem *solidu*, tak že obyvatelstvo české, uvyklé počítati na solidy a denary, touto změnou při koupi a prodeji nikterakž obtěžováno nebylo.²⁾ Této těsné souvislosti pražských grošů se starším českým mincovnictvím a jeho řády porozuměno nebylo ani od domácích ani od cizích spisovatelů, pojednávajících o minci české, a přece jest to jediný, nejdůležitější článek, kterým se právě nová doba českého mincovnictví připíná k minulým čtyřem stoletím.³⁾

II.

V práci této popisují a vyobrazují pražské groše a jejich díly, podávám mincovní řády sem náležející, dokud na nás došly, a zaznamenávám stíž a jakost mincí každého krále (A.)
Uvádím jména mincmistrů, nejvyšších mincmistrů a úředníků mince při Horách Kutných (B.)
Pojednávám na základě listin o počítání na kopy a hřivny u nás . . . (C.)
Sleduju, jaký vliv zaražení pražských grošů mělo na mincovnictví cizích zemí, a jak se tam na ně počítalo (D.)
Přibírám k tomu pražské groše kontramarkované (E.)

Při oddílu A. bře se zvláštní zřetel k oddělovacím znaménkům, necht na počátku popisu aneb mezi slovy umístěným. Neboť na pražských groších začíná letopočet teprv r. 1527 (a to ještě výmínečně, trvale teprv r. 1533), kdežto všechny starší groše jsou bez let. Ona znaménka jsou tím rozmanitější, čím delší dobu ten neb onen král panoval, a proto i více grošů razil; z těchto

¹⁾ Zejména urbář zboží Rožmberského (Registrum bonorum Rosenbergicorum anno MCCCLXXIX) nás o tom poučuje, že počítání na talenty atd. přenášeno bylo ze starších úct do nových na některých statcích ještě několik desetiletí po r. 1300, kdežto na jiných *současně* už počítáno na groše pražské. (Památky archaeol. XI. 529.)

²⁾ Jak se v listinách starší měna s touto novější slučovala, o tom nás poučuje na př. zápis v »Antiquum jus municip. Morav.« p. 57. v článku: »De emendis injustae mensurae et ponderis.« Tam se praví: »Pro prima vice iudici pro emenda solvenda sunt quinque talenta, quae faciunt centum grossos pragenses...« t. j. 5 talentů = 100 gš. pražsk. čili talent = 20 grošům.

³⁾ Poprvé jsem o tom pojednal v »Památkách archaeol.« XI. 536 (r. 1881).

pak pokládám ony za *současné*, necht dím týmiž železy (*ferra, matricem*) vybíjené, na nichž se při okolnostech jinak shodujících vyskytují *stejná* znaménka oddělovací.

Proč na groších téhož krále nezůstala tato znaménka po celou dobu jeho panování beze změny, určitě se neví. Jedni mají za to, že každý řezáč kolků měl své zvláštní znaménko oddělovací, aby se hned poznalo, či ta práce jest. Jiní se opět domýšlejí, že jsou to znaménka mincmisterská, tak že každý nový mincmistr poručil dělati znaménko jiné. Avšak se podobá více pravdě, že při každé *nové emissi* grošů upotřebeno *nových kolků*, na nichž vyryta byla zúmyslně *nová* znaménka oddělovací, tak že jimi nejen *počet* emissí, nýbrž i stříž a zrno v každé z těchto dobře stanoviti se mohly. Takových znamének, jak známo, ani na někdejších denarech ani na brakteatech neshledáváme, any přicházejí na groších poprvé. Kromě toho sluší ještě ten rozdíl mezi groši a starší českou mincí vytknouti, že se starší groše nikdy za novější v královské směnárně (*cambium*) nevyměňovaly, jak to nařizováno bývalo druhdy u denarů a brakteatů. O tom nás poučují hromadné nálezy pražských grošů vůbec, ježto téměř v každém nálezu setkáváme se s groši několika králů.⁴⁾

Poněvadž pak žádný z králů českých nerazil grošů lepší jakosti nežli Václav II., nýbrž je každý během času spíše o více nebo méně zlehčil: pokládati můžeme s malou výjimkou groše od *téhož* krále vybíjené za tím starší, čím jsou lepší jakosti a naopak. A přiběfeme-li k tomu shora uvedená znaménka oddělovací, po případě i tvar písmen v popisu, můžeme dosti bezpečně o tom rozhodovati, které groše téhož panovníka raženy bývaly dříve a které později. Toto pozorování a srovnávání jednoho s druhým nahrazuje tedy přibližně scházející letopočty na groších samých.

Jakost, kdekoli ji dále poznamenávám, byla vyšetřena tak přesně a důkladně, jak toho nyní v mincovnictví — tak zvanou »mokrou cestou« — vůbec jest možná.⁵⁾ A poněvadž ve století XIV. až XVI. zajisté ani přibližně tak čisté stříbro s mědí směšovati nedovedli jako nyní, mám za to, že nemůžeme malé rozdíly v jakosti grošů pražských považovati za *zúmyslné* zlehčování, nýbrž dlužno je připsati na vrub tehdejších nedostatků v znalosti metalurgie. Neboť rozdílů pouze několika tisícidílů, jak je nyní shledáváme, nebyli by tehdejší zkoušeči stříbra ani tehda docílili, kdyby se skutečně o to pokoušeli, poněvadž jim k tomu scházely veškeré prostředky vědecké, jakých máme po ruce nyní, nehledíce ani k výsledkům příliš skrovným, jakých by se byli tak malými rozdíly v jakosti pro zvýšení královského důchodu dodělali. Ostatně ještě dnes, kdy tedy mincovnictví zdokonaleno veškerými staletými vymoženostmi a důmyslnými vynálezy, ve všech státech dovolena jest při jakosti té neb oné mince »odchylka« (*remedium*), která na př. u zlatníků r. č. dělá 0·003 a u čtvrtzlatníků 0·005. K tomu ke všemu dlužno míti na zřeteli, jak se tehda jakost mincí vyjadřovala. Nyní poznačujeme jakost čistého stříbra ¹⁰⁰⁰/₁₀₀₀,

⁴⁾ Viz »Památky archaeol.« XII. 48, 97; 257; 397.

⁵⁾ Za veškeré rozborů povinné díky vyjadřuju p. t. p. *Ž. Hrabkovi*, báňskému radovi při c. k. puncovním úřadě v Praze.

kdežto se o něm dříve říkalo, že jest 16-lotové. Srovnáváme-li obě tato poměrná čísla stejného významu, shledáme že jednolotové stříbro = $62\frac{1}{2}/1000 = (0.0625)$. A poněvadž se rozděloval lot na 4 kventlíky, vyrovnal se kventlík jakosti $15\frac{5}{8}/1000 = (0.0156)$. Zámyslné zlehčení grošů pražských mohli bychom tedy dle uvedeného předpokládati v tom případě, kdyby se jakost jedné od druhých lišila alespoň o kventlík čili o $15\frac{5}{8}/1000$, avšak *musili* bychom zhoršení mince té uznati, kdyby rozdíl ten činil buď 2 kventlíky = $31\frac{1}{4}/1000$ nebo více. Tyto nepatrné rozdíly v jakosti týkají se zejména grošů Jana Lucemburského, neboť jeho nástupcové nezlehčovali groše pražské o kventlíky, nýbrž bohužel hned o loty!

Zrno každé mince vyšetřuje se z průměrné *stříže* a *jakosti* a vyjadřuje v gramech. V stříbrných zlatnících r. č. počítal se *gr* čistého stříbra za 9 kr. r. č., a hodnota ta byla zde ponechána, ačkoli se na ten čas čisté stříbro počítá vůbec *dle kursu* (u porovnání se zlatem).

III.

Pražské groše a jejich díly raženy byly od r. 1300—1547.

Všechny *groše* mají na lícu a rubu po celou tu dobu stejné líčení, totiž na lícu královskou korunu a na rubu korunovaného českého lva.⁶⁾

Kolem *koruny* jsou dva obvodky perlovité. Ve *vnitřním* obvodu jest jméno krále a ve *vnějším* jeho název jako krále českého, totiž DEI GRATIA REX BOEMIE.

Kolem *lva* jest rovněž perlovitý obvodek a na všech stejný opis: GROSSI PRAGENSIS. Mezi jednotlivými slovy umístěna jsou ona znaménka oddělovací, o nichž shora připomenuto.

Ostatně v dalším popisu

L. znamená *líc*,

a. > *obvodek vnitřní*,

b. > *obvodek vnější*,

R. > *rub*.

Na *malých penězích* a p. takové jednotejnosti není, z kterých příčiny popisuje se každý o sobě.

⁶⁾ Starší groše jsou rázu mnohem pěknějšího a zřetelnějšího nežli pozdější. Královská koruna byla zdobena perličkami při dolejších okrajích a na ozubech; korunovaný lev, zcela správně heraldicky provedený má hřívu, skládající se ze tří řad měsíčků (☾), z nichž řada druhá položena opačně (☽). V otevřené tlamě patrný jsou 4 zuby, po dvou nahoře a dole.

A. Popis pražských grošů a jejich dílů.

Václav II.

(Nastoupil vládu 24. května 1283, korun. 2. června 1297, groše zarazil v červenci 1300, † 21. června 1305.)

I. Pražské groše.

1. *L. a.* ✱ WENDEZLAVS SEDVNDVS
b. ✱ DEI GRATIA REX BOEMIE
R. *** GROSSI PRAGENSIS (Tab. I. 1.)⁷⁾
2. *L. a.* ✱ WENDEZLAVS • SEDVNDVS
b. jako 1 *b.*
R. * 1.
3. *L. a.* ✱ WENDEZLAVS • SEDVNDVS
b. jako 1 *b.*
R. * 1.
4. *L. a.* ✱ WENDEZLAVS • SEDVNDVS
b. jako 1 *b.*
R. * 1.

Groše Václava II. váží *g* 3.5—3.7 a jsou jakosti 0.922—0.933.⁸⁾ Číslo 1., 2. a 3. nacházelo se v nálezu Nemošickém, ve kterém byly *pouze* groše Václava II. (asi 200 kusů), tak že »poklad« ten byl zakopán najisto v době, kdy u nás jiných grošů v oběhu nebylo. A všechny tyto groše jednotlivě zkoušeny byly jakosti 0.930—0.933.

Uvádím to z té příčiny, poněvadž Pavel Stránský (Resp. Bojem. c. 18. p. 540) a po něm arcibiskup české numismatiky Ad. Voigt (II. 98.) pevně za to měli,

⁷⁾ Veškeré mince — kromě několika málo cizích — vyobrazeny jsou zde dle originálů numismatické sbírky Musea král. Českého.

⁸⁾ Groše ty dal jsem zkoušeti z nálezů v Nemošicích, Běstovicích a Čáslavi. (Památky archaeol. XII. 330, 259 [339 pod čarou] a 340.)

že groše Václava II. byly z čistého stříbra čili 16-lotové ($= \frac{1000}{1000}$),⁹⁾ kterýžto omyl též za svůj přijali i novější pisatelé o pražských groších.¹⁰⁾

Nevybíjel tedy Václav II. pražských grošů z čistého stříbra, nýbrž nejvýše ze stříbra jakosti 0·933 čili 14·9-lotového, což se shoduje s vypravováním Jana Kořínka (Staré paměti Kutnohorské k. 3. str. 90.), který je položil na 15 lotů »feynu«.

Zrno groše z průměrné váhy a jakosti t. $g\ 3·6 \times 0·932 = g\ 3·56$, po 9 krej. = krej. 30·24, t. j. hodnota groše.

II. Pražské peníze malé č. denary.

1. L. Kolem koruny: ✠W 8 I 8 I 8 R 8 B O 8 M
R. Kolem lva: ✠P R A 8 G 8 P A R V I (Tab. I. 2.)
2. L. Kolem koruny: ✠W 8 I 8 I 8 R 8 X 8 B O 8 M
R. Kolem lva: ✠P R A 8 G 8 P A R V I

Mimo uvedené odchylky v opisech jest hřiva pod hlavou lva poznačena na jedné měsíčky (●●●) na jiných perličkami (●●●). — Obvodky jsou perlovité.

Tyto malé peníze bývají méně zachovalé nežli groše. Jejich váha kolísá mezi $g\ 0·48 - 0·54$ při průměrné jakosti 0·544.

Zrno denaru $g\ 0·51 \times 0·544 = g\ 0·277$ po 9 krej. = krej. 2·49, 12 do groše = $2·49 \times 12 =$ krej. 29·92.

Z časů krále Václava II. zachovaly se nám sice dvě »locationes monetarum«, t. j. nařízení při pronajímání královské mince, z nichž jedno týká se mince v Čechách a druhé oně na Moravě, avšak pocházejí obě asi z r. 1286, tedy z doby brakteátové.¹¹⁾ Jakés podobné nařízení o vybití grošů pražských se bohužel na nás nedostalo, z kterých příčin se spokojiti musíme shora uvedenými výsledky zevrubných zkoušek co do váhy i jakosti.

Jediná zpráva z této doby sem náležející týká se nařízení o osobách ku zkoušení stříbra, do mincovny určeného, jímž se starší ustanovení pozměnilo. Otakar II. totiž zvolil ke zkoušení stříbra čtyři zlatníky pražské, aby tak činili v huti či slévárně k tomu určené za plat, vysazený od mincmistrů společně s přísedními Staroměstskými. Jim odevzdaly se také peníze do měny (cambium) došlé a k přepálení určené, z nichž čisté stříbro odváděno bylo do mince. Požitky z toho úřadu náležely zlatníkům pražským všechněm společně. Avšak

⁹⁾ Ad. Voigt (III. 72) vypravuje, že mnoho rozličných grošů Václava II. *jehlou rýpal* u přítomnosti mužů pruhřívství znalých, kteří se prý pokaždé vyjádřili, že v dotčených groších není žádné přísady (mědi). Naproti tomu však dlužno uvést, že takováto povrchní zkouška k žádnému správnému výsledku vésti nemohla, ani ji velice zkušená a věci dokonale znalí úředníci při minci žádné váhy nepřikládají, spoléhajíce se jediné na přepálení většího počtu kusů samých.

¹⁰⁾ Zejména K. A. Muffat. (Abhandl. d. histor. Cl. der Bayer. Akad. der Wissensch. XII. Th. 1. Abth. p. 123.)

¹¹⁾ »Památky arch.« XI. 535.

Václav II. odňal to právo zlatníkům a ustanovil čtyři měšťany pražské za jediné zkoušeče stříbra (examinatores argenti), kteří úřad ten vykonávali v jistém domě na rynku Staroměstském ve čtyřech slévárnách (examinatoria), každý v jedné. Zkoušeči tito byli mincmistrům podřízeni jako předešlí; na čas živobytí krále měl úřad tento jím a po nich přátelům jejich náležeti dědičně.¹²⁾

Rovněž neznáme žádného nařízení o vybití *pražských peněz malých*. Jak už podotknuto, šlo jich 12 na groš a v současných listinách jmenují se buď »Parvi pragenses« oproti »Grossi pragenses« aneb »Parvi denarii« oproti »Grossi denarii«. Ostatně sluší poznamenati, že malé peníze Václava II. jsou jediny, na nichž se nachází líčení na lícu a rubu právě takové jako na groších, totiž koruna a lev. Soudíce pak dle nálezů domácích, v nichž mezi velkým počtem grošů Václava II. přichází obyčejně pouze jen několik peněz malých — ač-li tam vůbec nescházejí — můžeme najisto míti za to, že jich mnohem méně bylo raženo nežli grošů.

Doba od r. 1305—1310.

Po Václavu II. nastoupil vládu jeho syn Václav III. r. 1305. Byl též králem uherským a polským; avšak *dříve nežli byl korunován za krále českého*, sešel úkladnou smrtí v Olomouci 4. srpna r. 1306.

Asi 10. října r. 1306 byl za krále přijat Rudolf I. Habsburský, manžel Elišky, dcery Přemyslava Polského, druhé to manželky, ovdovělé po Václavu II. Když se pak i tento záhy, totiž dne 4. července r. 1307 se světem rozžehnal, ujal se vlády v Čechách a byl za krále vyhlášen Jindřich, vévoda Korutanský, manžel Anny, dcery Václava II., který násilně byl z Čech vypuzen v prosinci roku 1310.

Žádný z těchto tří králů nebyl korunován, a také nerazil v Čechách minci.

Starší spisovatelé o českém mincovnictví (zejména Ad. Voigt a po něm nejdni) měli sice za to, že pražské groše s opisem WENDESLAVS TERTIVS náležejí Václavu, synu Václava II., avšak dokázáno bude na svém místě, že pocházejí od Václava IV.

Od Rudolfa I. Habsburského není nám známa žádná listina, ve které by se alespoň o pražských groších zmiňoval. Teprve po jeho smrti dočítáme se v listině, kterou vydal jeho otec Albrecht, král římský, spolu s mladším svým synem Fridrichem dne 5. října r. 1307 »in castris apud Opatovic« — o rozličných svobodách, potvrzených městu Hradci n. L., Jaroměři, Chrudimi, Mýtu a Polici. Tam se též nařizuje, aby nynější mince jak v groších tak i v malých penězích zachována byla ve své hodnotě na časy věčné.¹³⁾

Jindřich Korutanský však téhož času byl už v Čechách, jak tomu nasvědčuje listina vydaná v Praze dne 10. října r. 1307 s úvodem: »Nos Heinricus, Boemie

¹²⁾ W. Tomek. Dějepis města Prahy I. 328.

¹³⁾ Regesta II. Emler p. 927.

et Polonie rex...», ve které se přiznává k 661 1/4 hřivně pražských grošů, jako k dluhu pravému Fridlinovi »de Oteless« měšťanu pražskému.¹⁴⁾

Uvádím tyto dvě jinak snad méně důležité listiny pouze z toho důvodu, poněvadž se vyskytuje otázka: o jaké pražské groše se tu jedná? Byly ty groše snad toho neb onoho nekorunovaného krále anebo se to týká starších grošů Václava II.?

Odpověď na tyto otázky shledávám v následující zprávě: »Po smrti krále Václava II. byla *obec pražská* v držení práva ke zkoušení a vážení zlata a stříbra, a dávala je vykonávati jednotlivým měšťanům ustanovujíc při tom pravidla a platy sama — *bez účastenství mincmistrů*«. ¹⁵⁾

Nebylo tedy v letech 1305—1310 žádných *královských* zkoušečů zlata a stříbra; obec pražská strhla právo tyto jmenovati na sebe a zařídila vše tak, že zkoušeči podřízení byli pouze obci. Avšak takové zasáhnutí obce pražské do pravomocnosti samého krále nebylo by vůbec možné, kdyby týž býval měl v rukou zemskou minci a řádně ustanovené mincmistry, kteří by na základě shora uvedených ustanovení krále Otakara II. a Václava II. toho nikdy nepřipustili, aby oni zkoušeči podřízení byli jinému nežli jím samým. Z toho jde, že v letech 1305—1310 byly v oběhu jediné groše a denary Václava II., což se úplně srovnává se skutečností, že v četných nálezech pražských grošů nebyla dosud objevena mince kteréhokoli z oněch tří nekorunovaných králů.¹⁶⁾

Jan Lucemburský.

(Nastoupil vládu v prosinci r. 1310, korun. 2. února r. 1311, † 26. srpna roku 1346.)

I. Pražské groše.

1. L. a. ✠ IOHANNES ☉ PRIMVS
b. ✠ DEI ☉ GRATIA ☉ REX ☉ BOEMIE
R. ★★★ GROSSI ☉ PRAGENSIS
2. L. a. jako 1 a.
b. » 1 b.
R. ★★★ GROSSI ✠ PRAGENSIS
3. L. a. jako 1 a.
b. » 1 b.
R. ★★★ GROSSI PRAGENSIS

¹⁴⁾ Tamtéž p. 928.

¹⁵⁾ W. Tomek. Dějepis města Prahy I. 328.

¹⁶⁾ Tak na př. v Běstovicích u Chocně objeven »poklad«, skládající se asi ze 150 grošů pražských a 4 malých peněz. Ze 126, které se mi do rukou dostaly, náležely 104 kusy Václavu II. a zbytek Janu Lucemburskému. — V nálezu čáslavském váhy 22 1/2 kg, který jsem celý viděl a z něho 10-926 kg čili 2771 grošů pražských důkladně prohledl, bylo mezi těmito posledními 2710 kusů grošů Jana Lucemburského a 61 grošů Václava II. Avšak nikde nebylo jakékoli mince z let 1305—1310. (»Památky archaeol.« XII. 259, 337.)

4. L. a. ✠ IOHANNES ✠ PRIMVS
b. jako 1 b.
R. » 1.
5. L. a. jako 4 a.
b. » 1 b.
R. » 2.
6. L. a. ✠ IOHANNES ☉ PRIMVS
b. jako 1 b.
R. ★★★ GROSSI ☉ PRAGENSIS
7. L. a. jako 6 a.
b. » 1 b.
R. » 1.
8. L. a. jako 1 a.
b. ✠ DEI ☉ GRATIA ☉ REX ☉ BOEMIE
R. jako 1.
9. L. a. » 1 a.
b. » 8 b.
R. » 1.
10. L. a. » 1 a.
b. » 1 b.
R. ★★★ GROSSI (lilie) PRAGENSIS (Tab. I. 3.)
11. L. a. jako 1 a.
b. » 8 b.
R. ★★★ GROSSI ✠ PRAGENSIS
12. L. a. jako 1 a.
b. » 8 b.
R. ✠ GROSSI ✠ PRAGENSIS
13. L. a. ✠ IOHANNES ✠ PRIMVS
b. ✠ DEI ☉ GRATIA ✠ REX ☉ BOEMIE
R. jako 1.
14. L. a. » 1 a.
b. ✠ DEI ☉ GRATIA ✠ REX ☉ BOEMIE
R. jako 12.
15. L. a. » 1 a.
b. » 1 b.
R. ★★★ GROSSI ☉ PRAGENSIS
16. L. a. jako 4 a.
b. » 1 b.
R. » 15.
17. L. a. ✠ IOHANNES ☉ PRIMVS
b. DEI ☉ GRATIA ☉ REX ☉ BOEMIE
R. ★★★ GROSSI ✠ PRAGENSIS
18. L. a. jako 17 a.
b. » 17 b.
R. » 11.

19. *L. a. b.* jako 1 *a.*, 1 *b.*

R. *** GROSSI PRAGENSIS

20. *L. a.* jako 1 *a.*

b. * DEI GRATIA REX BOHEMIE

R. jako 10.

Groše Jana Lucemburského váží *g* 3·5—3·7. Jejich jakost nebyla však shledána u všech stejná, nýbrž pozorovány nejrůznější odchylky. Na základě těchto a oddělovacích znamének sestaven shora uvedený popis 20 rozličných kolků, které jsou čím starší tím lepší.

U č. 1. stanovena jakost na 0·990 — jako za Václava II., ačkoli i některé téhož kolku jsou jakosti 0·918 — U č. 2—5 kolísala jakost mezi 0·902—0·917 — a klesla u č. 7. a 8. na 0·896—0·883.¹⁷⁾ Nicméně žádné číslo následující (9—20) není horší jakosti nežli 14-lotové č. 0·875.

Zrno z průměrné stříže *g* 3·6 a jakosti 0·903 = *g* 3·25, po 9 kr. = kr. 29·25.

II. Půlgroše.

1. *L.* Koruna.

Opis. * IOHANNES PRIMVS

R. Český lev.

Opis. * DEI GRATIA REX BOHEMIE (Tab. I. 4.)

2. *L.* Korunovaná hlava s dlouhými kadeřemi zpřima.

Opis. * IOHANNES PRIMVS

R. Český lev.

* DEI GRATIA REX BOHEMIE (Tab. I. 5.)

3. *L.* Korunovaná poprsí as $\frac{2}{3}$ k pravé straně obrácené, bez obvodku.

Opis. * IOHANNES *

R. Český lev bez obvodku.

Opis. *** BOHEMIA REX (Tab. I. 6.)

Půlgroše (parvi grossi) raženy byly za krále Jana v Čechách poprvé a naposled, žádný z jeho nástupců jej v tom nenásledoval. Dle zachovalosti váží *g* 1·25—1·70; pro vzácnost každého kousku jakost jejich dosud vyšetřena nebyla.

III. Peníze malé č. denary.

1. *L.* Český lev.

Opis. * IOHES REX BOHEMIE

R. Poprsí sv. Václava až po pás, zpřima; v pravici drží kopí, levici kryje štít.

Opis. *** S WENDEZLAWS, nebo *** S * atd.

2. *L.* Český lev.

Opis. * IOHES REX BOHEMIE

¹⁷⁾ »Památky archaeol.« XII. 269, 340.

R. jako 1.

Opis. * S WENDEZLAWS (Tab. I. 7.)

3. *L.* Český lev.

Opis. * IOHES REX BOHEMIE

R. Poprsí sv. Václava s praporem v pravici, zpřima.

Opis. * S WENDEZLAWS (Tab. I. 8.)

4. *L.* Korunovaná hlava $\frac{2}{3}$ k pravé straně obrácená, bez obvodku.

Opis. * IOHANNES *

R. Český lev bez obvodku.

Opis. *** BOHEMIA REX (Tab. I. 9.)

Peníze malé obvyčejného druhu představuje č. 1., jsou dle zachovalosti váhy *g* 0·55—0·65 a jakosti 0·375. Od těchto liší se č. 2. dílem opisem, dílem oddělovacími znaménky, zvláště pak svou váhou *g* 8·28, a rovněž č. 3., které váží *g* 7·15. Tyto poslední dva nad míru vzácné kousky jsou u nás vůbec první *tlusté peníze malé*. — Č. 4. jsou téhož rázu jako hořejší půlgroše č. 3. náleží k němu asi jako jeho polovice, ačkoli nyní má váhy *g* 0·58.

Zrno č. 1. z průměrné stříže a jakosti t. *g* 0·6 × 0·375 = *g* 0·225, 12 do groše = *g* 2·7 — po 9 krej. = 24·3 krej. Denary jsouce horšího stříbra nežli groše utrpěly během času na střížce poměrně větší ztrátu nežli tyto, a proto ty rozdily v hodnotě 12 kusů zde u porovnání s grošem.

Mincovní řád nebo jakékoli nařízení, mincovnictví se týkající, z doby Jana Lucemburského na nás nedošlo, ačkoli z mincovního řádu Karla I. (IV.) a Václava III. (IV.) zřetelně se poznává, že takový skutečně vydán byl, jak v následujícím bude uvedeno.

Pražské groše svým zevnějškem — kromě znamének oddělovacích — zachovány při starém lícení, avšak upřiti se nedá, že král Jan v pozdějších letech svého panování zrno jejich snížil alespoň o lot (= 0·0625). Nářek na toto zlehčení zemské mince, původně tak dokonalé, byl svého času as všeobecný, neboť ještě Pavel Stránský (Respub. Boiem. cap. 17.) kárávě poznamenal: Král Jan přimíchával první (r. 1311) do stříbra něco mědi, a groše i denary z jeho doby jsou sice téže stříže a téhož kolku jako za Václava II., ale zrnem jsou horší. Sly už 64 takové groše aneb 768 denarů na hřivnu....¹⁸⁾

Půlgroše krále Jana jsou dvojího druhu. Na jedné (č. 1.) shledáváme totéž lícení jako na groších, t. j. na lícu korunu a na rubu český znak. Na druhých na místě královské koruny jest buď korunovaná hlava zpřima (č. 2) aneb poprsí trochu k pravé straně obrácené (č. 3), a zde i tam na rubu český lev. Tyto poslednější dva kolky s *obrazem krále* jsou vůbec první v době grošové, a celé přesné a řemeslné provedení tohoto, tomu nasvědčuje, že

¹⁸⁾ Pavel Stránský, jak už podotknuto, »per traditionem« měl za to, že za krále Václava II. razilo se z hřivny čistého stříbra 60 grošů, za krále Jana však už 64. Z hořejšího vysvitá, že groše za Václava II. z čistého stříbra vůbec nebyly, a dále bude ukázáno, že už za Václava II. kladla se hřivna čistého stříbra na roveň 64 grošům.

řezáči kolků byli jistě mystři florentinští. V tom nás utvrzují též oddělovací znaménka (na č. 2) v podobě tří koleček (g), které se často vyskytují na starších a současných mincích florentinských, kde se jim říkalo »signum botonis« (knoflíčky). Mimo to (u č. 3) hvězda o pěti paprscích přivádí tyto půlgroše do styku s tyrolskými mincemi Jindřicha Korutanského (1307—1310), o nichž vůbec známo, že — nechtě byly tepány v Meraně nebo Trientu — vycházely z rukou mistrů florentinských. Překvapuje zde ovšem tak rozličné líčení krále Jana, jednou totiž s dlouhými kadeřemi a s holou bradou (č. 2), po druhé pak bez kadeří, s kníry a bradou obrostlou (č. 3). Takové volnosti nesměl by si dovoliti žádný řezáč kolků bez skutečných příčin, které shledávám v následujícím. Jan Lucemburský byl za krále českého korunován r. 1311 asi jako 15letý jinoh. Z těchto prvních let jeho panování pocházejí tedy půlgroše (č. 2) s kadeřemi a holou bradou, kdežto ony s bradou obrostlou (č. 3) původ svůj vzaly asi r. 1327, kdy král Jan povolal do Čech opět některé Lombardy z Florencie, mincovnictví dokonale znalé, jak vypravuje kronika Zbraslavská.¹⁹⁾ Vedle těchto dvou kolků rázu dosud nebyvalého vybičeny byly půlgroše, na nichž líčení pražských grošů (č. 1). Všechny tyto mince jsou řídké.

Peníze malé č. denary za krále Jana pozměněny byly tím způsobem, že na místě koruny a lva zaveden lev a poprsí zemského patrona sv. Václava. Z opisů na starších denarech Václava II. vymizel opis: PARVI PRAGENSES, někdy umístěný kolem lva a nahrazen jménem krále Jana; koruna ustoupila poprsí sv. Václava s náležitým opisem (č. 1, 2, 3). Na jediném kolků (č. 4) položena korunovaná hlava na místo královské koruny na lícu, lev s titulem krále jest na straně rubní. V kronice Zbraslavské²⁰⁾ poznamenáno, že král Jan na radu Lombardů z Florencie povolaných (r. 1327) raziti dal lehké malé peníze (dle jiného rukopisu »falešné denary«) jako minci zemskou »znešvařiv jejich zevnějšek, z čehož povstal v lidu nářek veliký.... Toto »znešvaření«, jak soudím, stalo se tím, že král Jan vypustiv s denarů poprsí sv. Václava, dal na jeho místo poprsí své vlastní. Avšak jsou tyto denary (č. 4) mnohem vzácnější nežli ostatní, tak že se as tato novota dlouho neudržela.

Dodatek. Budiž zde uvedena ještě jedna mince krále Jana, na které se nachází jeho titul též jako krále *polského*.

L. Korunované poprsí s dlouhými kadeřemi zpřímá.

Opis. ✠ IOHANNES DEI GR

R. Dlouhý kříž sahající přes obvod, v jehož každém koutě po třech kuličkách.

Opis. BOH-CTP-OLO-RAX

Mince ta váží g 1.30 a hodnota její vyrovnala se as půlgroši. Pro Čechy ražena nebyla, poněvadž není na ní ani královské koruny ani českého znaku, nýbrž určena byla pro Polsko a Slezsko, přiléhajíc celým svým líčením na

¹⁹⁾ Prameny, díl IV. cap. XIX. p. 284. Emier.

²⁰⁾ Tamtéž p. 284.

podobné starší mince slezské.²¹⁾ Jest to vůbec jediná mince českého krále s titulem krále polského a právo ji raziti zakládal Jan Lucemburský na následujícím vývoji historickém. Nápady krále českého na některá knížectví slezská táhly se zejména k míru opavskému, kterým Přemyslu Otakarovi II. ponechány Opava, Krňov a Hlubčice. S vyhrazením vrchního práva koruně české propůjčil je tento svému levobočku Mikulášovi (1273—1318). Mezi tím za krále Václava II. dal se pod ochranu tohoto na základě práva lenního kníže Kazimír II. na Bytovsku (r. 1289) a brzy na to (r. 1291) jeho bratři Mikuláš na Těšinsku, Boleslav I. na Opolsku a Přemysl na Ratiborsku, čímž se Václav II. stal lenním pánem všech čtyř knížectví hornoslezských. Když pak r. 1296 násilnou smrtí bez mužských potomků se světa sešel Přemyslav Velkopolský, který s přivolením papežským korunován byl v Hnězdně na krále polského (r. 1295), přiměli Velkopolská krále Václava II. jakožto předem určeného manžela jeho dcery Elišky, aby se ujal trůnu polského. Stalo se tak r. 1300, a proto se král Jan (jako před ním Rudolf I. a Jindřich Korutanský) považoval za nástupce svého tchána na trůně polském, a ačkoli této koruny nikdy nedosáhl, užíval nicméně nejen na mincích, nýbrž i na listinách titule krále českého a *polského*. Během času i knížata v Dolních Slezích utíkali se pod ochranu koruny české odevzdávající králi Janovi země své dobrovolně a přijímající je od něho zpět v leno. Touto neobyčejnou důvěrou a příchylností knížat slezských ke koruně české nemálo byli znepokojováni králové polští, totiž Vladislav IV. Lokietek († 1333) a více ještě jeho nástupce Kazimír III. mající určitá práva k některým knížectvím slezským, která se stala leny českými a dobře vědouce, že nápadnictví krále Jana na trůn polský není bez důvodu. Naproti tomu seznal během času a událostí též král Jan nemožnost dostati se skutečně v držení Polsky, měl však pevný úmysl zachovati Slezsko, někdy rovněž část koruny polské, pod svrchovaností svého žezla. Následek obapolných takových úvah byl konečně mír, uzavřený v Trenčíně dne 25. srpna r. 1335 mezi Janem a Kazimírem III., v němž se první odřekl všech práv ku koruně polské a druhý všech práv k Slezsku. — Uvedené půlgroše s titulem krále polského byly tedy raženy před r. 1335, a nebyvaly v Slezsku svého času tak vzácnou mincí jako dnes, poněvadž v tamějších listinách ještě r. 1341 se vyskytují jako »malé groše« (parvi grossi).²²⁾

Karel I. (jako cís. IV.).

(Nastoupil vládu 26. srpna r. 1346, korun. 2. září r. 1347; za krále římského zvolen 11. července r. 1346, za císaře římského korunován v Římě dne 5. dubna r. 1355, † 29. listopadu r. 1378.)

²¹⁾ Srov. Friedensburg Codex dipl. Sil. IX. 431—433 m. j. a Saurma-Jeltsch Schlesische Münzen und Med. Tab. VIII. 14. 15. 17. 18.

²²⁾ Cod. dipl. Sil. III. 67; Friedensburg tamtéž XIII. 53 vykládá si neobyčejný název »parvi grossi« za »parvi denarii«, ovšem že chybně, poněvadž v týchž listinách vedle »grossi Pragenses« a »parvi grossi« skutečně přicházejí a sice zhusta »denarii«. (Viz dále »Na hřivnu slezskou«.)

I. Pražské groše.

a) *Thusté groše.*

1. L. a. ✠ KAROLVS : PRIMVS
b. ✠ DEI : GRATIA ✠ REX : BOHEMIE
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS. (Tab. I. 10.)
Váží g 74·81.
2. L. a. ✠ KAROLVS ○ PRIMVS
b. ✠ DEI ○ GRATIA (lilie) REX ○ BOHEMIE
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS. (Tab. I. 11.)
Váží g 43·63.
3. L. a. ✠ KAROLVS ☿ PRIMVS
b. ✠ DEI ☿ GRATIA ✠ REX : BOHEMIE
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS ²³⁾
Váží g 40·55.

b) *Obyčejné groše.*

1. L. a. ✠ KAROLVS ○ PRIMVS
b. ✠ DEI ○ GRATIA ✠ REX ○ BOHEMIE
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS (Tab. I. 12.)
2. L. a. ✠ KAROLVS + PRIMVS
b. ✠ DEI ○ GRATIA ✠ REX ○ BOHEMIE
R. jako 1.
3. L. a. jako 2 a.
b. ✠ DEI ○ GRATIA ● REX ● BOHEMIE
R. jako 1.
4. L. a. ✠ ● KAROLVS ✠ PRIMVS
b. ✠ DEI ○ GRATIA (lilie) REX ○ BOHEMIE
R. jako 1.
5. L. a. ✠ KAROLVS ● PRIMVS
b. jako 1 b.
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS
6. L. a. ✠ KAROLVS : PRIMVS
b. ✠ DEI : GRATIA ✠ REX : BOHEMIE
R. *** GROSSI : PRAGENSIS
7. L. a. jako 1 a.
b. „ 1 b.
R. *** GROSSI ✠ PRAGENSIS
8. L. a. ✠ KAROLV ○ PRIMVS
b. jako 1 b.
R. otřený.

²³⁾ Ve sbírce J. J. prince Arnošta Windischgrütze ve Vídni.

Groše Karla I. jsou větším dílem špatně zachovalé a váží dle toho g 2·75 až 3·40. Jejich jakost vyšetřena na 0·750—0·840.

Zrna groše z průměrné stříže g 3·08 a jakosti 0·795 = g 2·45, po 9 krej. = krej. 22·05.

II. Peníze malé č. denary.

1. L. Český lev.
Opis. ✠ KAROLVS ○ PRIMVS
R. Poprsí sv. Václava s praporem v pravici.
Opis. ○ S ○ WENDESLAVS (Tab. I. 13.)
2. L. Královská koruna.
Opis jako 1.
R. jako 1.
Opis. ○ ✠ S WENDESLAVS (Tab. I. 14.)

Ličení na rubu při těchto penězích malých zůstalo s obrazem zemského patrona jako na denarech krále Jana, avšak na lícu Karel I. umístil též na některých (č. 2) královskou korunu, jak to bývalo za krále Václava II. — Váží g 0·45—0·55 a č. 1 jest jakosti 0·333. — Zrna denaru g 0·5 × 0·333 = g 0·167 × 9 krej. = krej. 1·50, 12 do groše = 1·5 × 12 = krej. 18.

Thusté groše Karla I. jsou na ten čas vůbec *první* v českém mincovnictví známé. Pavel Stránský sice zaznamenal²⁴⁾ že už král Jan vybíjel větší mince stříbrné, z nichž každá vážila $\frac{2}{3}$ unce (t. j. $1\frac{1}{3}$ lotu č. g 21·44), tak že jich šlo 12 na hřivnu, avšak se dosud taková mince neobjevila. Též starší znalci českých mincí o ní se nezmiňují pokládajíce Karla I. za jich původce v Čechách.²⁵⁾ Z které příčiny pak tlustý groš u nás se razil, o tom nic určitého nepověděli. Domnívám se, že původně to byly pîeds-forts ve Francii už dříve zavedené, t. j. tlusté stříbrné střížky, na které se razily nové kolky na zkoušku, jež se úředníkům mince předkládaly na posouzení, je-li rytba dobrá a pod. Karel I., vychovaný ve Francii, *snad* je do Čech přivezl a v české mincovně za týmže účelem zavedl. V pozdějších dobách raženy byly u nás tlusté groše též za příčinou jinou, totiž jako mince neobyčejné váhy, hlásající bohatství dolů kutnohorských a štědrost českého krále, jenž takovými tlustými groši při návštěvě cizího dvora poděloval tamější komorníky a j. — o čemž dále řeč bude.

Od tohoto panovníka zachoval se mincovní řád na ten čas první a nejstarší z doby grošové, který vydal společně se svým synem Václavem pro království České. V stručném výtahu zní takto:

My Karel IV. z boží milosti císař římský a král český a Václav z boží milosti římský a český král věděti dáváme... že staviti chceme nemalé škody,

²⁴⁾ Respubl. Bojem. cap. 17.

²⁵⁾ Koehler Münzbelust. II. 283, po něm Voigt II. 171 a j., který II. 130. vyobrazuje takový groš ze sbírky biskupství litoměřického váhy 2 lot. 2 grény (= g 87).

jež tomuto našemu království vzešly ze zlehčené mince, z haleřů (Hallenses) a grošů... Poradivše se s knížaty a pány tohoto našeho království... nařizujeme, aby královský mincmistr v Čechách nyní i budoucně groše a haleře takto vybíjel: Ke 100 hřivnám čistého stříbra nemá se dávat více přísady nežli 12 hřiven, a z takovéto sazené hřivny necht se razí 70 pražských grošů té stříže a zrna, že v 70 groších pražských musí býti hřivna čistého stříbra. Téže jakosti necht jsou i haleře, jichž 12 rovná se groši... Dále nařizujeme dva zkoušeče (examinatores) pro zjištění stříbra v groších a haleřích... Jeden z nich a přední jmenován bude námi a vždy naším dědicem, králem českým, druhého necht volí pánové čeští (barones regni), kteří každého čtvrtletí přisedají soudu, řečenému *cūda*... Tento druhý zkoušeč placen bude též od nás, a po naší smrti od každého krále českého, a sice má dostati z královského desátku hřivnu grošů (marcam grossorum), t. j. 56 grošů... Oba zkoušeči složí přísahu... a žádný ani haleř ani groš nesmí vyjít z mince, který by jimi zkoušen nebyl... Kdyby však přes to vinou zkoušečů lehčí mince, nežli zde stanoveno, ražena byla... a zkouškami to dokázáno před králem a pány... pak necht jsou tito jako »falsarii« trestáni na životě... Aby toto zlehčení haleřů a grošů tím jistě bylo poznáno, poroučíme na věčné časy, aby každý český pán, přisedající toho času *cūde*, takové zkoušky při sobě zachoval, by tím po případě vina zkoušečů neb jakýkoli v tom podvod dokázán a potrestán byl... Dáno v Praze r. 1378 druhého dne listopadu; v království Českém panování císaře Karla v roku 33., jako císaře 34. a krále Václava v Čechách r. 16., v císařství r. 3.²⁶) —

Dle tohoto mincovního řádu stanovena jakost grošů a haleřů na $\frac{100}{112}$ č. na 0.893. Srovnáme-li s ní shora uvedenou *nyní* vyšetřenou jakost grošů 0.750—0.840, uznati dlužno, že otec Karel skutečně chtěl zemskou minci polepsiti. Avšak se k této nápravě sotva více dostal rozřehnav se ve čtyřech týdnech po vydání tohoto řádu se světem. Jak dalece syn jeho Václav tomuto společnému nařízení práv byl, uvidíme později.

Též dokud se týče *stříže* grošů, měly tyto býti dle nového řádu mincovního těžší dosavadních; neboť ze sazené hřivny (= g 253.17) ražených 70 grošů vážil by každý g 3.62, tedy více nežli, jak shora uvedeno, nyní u nich shledáváme.

Pentse malé až do prvních dob panování krále Jana nazývány v listinách buď »Parvi pragenses« aneb pouze »Parvi«; avšak v letech asi 1336—1345 už vedle »Parvi« setkáváme se s pojmenováním »Hallenses«, ²⁷⁾ kterémuž se tedy v dotyčném řádu mincovním dostalo veřejného, obecního uznání, čímž do českého mincovnictví zavedeno nové jméno (*haleř*) pro drobnou minci.

²⁶⁾ Balbin, Miscel. R. Bohem. Dec. I. L. VIII. (nikoli správně); Lünig, Reichsarchiv T. VI. p. 65; Hirsch, Münzarchiv I. 45; Voigt II. 162 z latin. originalu v c. k. dvorním a tajném archivu mincovním ve Vídni; Sternberg, Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. Urkundenbuch p. 95. a odtud Hermen. Jireček, Codex juris bohemicus T. II. P. 3. p. 166., též A. Huber: Die Regesten des Kaiserreichs unter Karl IV. 1346—1378 (p. 498).

²⁷⁾ Summa Gerhardi p. 160, kde se jedná o zaplacení »in singulis quatuor temporibus XLII gross. den. et III parvos videlicet hallenses«. — »Hallenses« říkalo se drobné minci.

Václav III. (IV.)

(Narodil se v Norimberce 26. února r. 1361 z třetí manželky Karla I. Anny, dcery Jindřicha II., vévody Javorského a Svídnického; korunován za krále českého 15. června r. 1363, za krále římského 24. června r. 1376 [zůstal jím až do konce r. 1400], nastoupil vládu v Čechách r. 1378 a zemřel dne 16. srpna r. 1419.)

I. Pražské groše.

a) Tlusté groše.

1. L. a. ✠ WENDEZLAVS Ꝣ TARDIVS
b. ✠ DEI: GRATIA Ꝣ REX: BOHEMIE
R. *** GROSSI Ꝣ PRAGENSES
Váží g 86.40. (Tab. I. 15.)
2. L. a. ✠ WENDEZLAVS TARDIVS
b. ✠ DEI: GRATIA Ꝣ REX: BOHEMIE
R. *** GROSSI Ꝣ PRAGENSES. (Tab. I. 16.)
Váží g 42.42.
3. L. a. jako 1 a.
R. * 2 b.
R. *** GROSSI Ꝣ PRAGENSES
Váží g 34.20.²⁸⁾

b) Obyčejné groše.

1. L. a. ✠ WENDEZLAVS Ꝣ TARDIVS
b. ✠ DEI: GRATIA Ꝣ REX: BOHEMIE
R. *** GROSSI * PRAGENSES
2. L. a. jako 1 a.
b. ✠ DEI: GRATIA * REX: BOHEMIE
R. *** GROSSI Ꝣ PRAGENSES
3. L. a. ✠ WENDEZLAVS Ꝣ TARDIVS
b. jako 2 b.
R. * 2.
4. L. a. ✠ WENDEZLAVS Ꝣ TARDIVS
b. jako 2 b.
R. * 2.
5. L. a. ✠ WENDEZLAVS Ꝣ TARDIVS
b. jako 2 b.
R. * 2.

zaražené v městě Halle ve Švábsku už r. 1228; byly to stříbrné plíšky bez opisu, na nichž po jedné straně vyražena ruka a po druhé kříž (Schlegel, De nummis Gothanis p. 187; Voigt II. 120).

²⁸⁾ Voigt II. 102. zmiňuje se o takovém groši v cis. mincovním kabinetě ve Vídni váhy $3\frac{1}{2}$ lotu (= g 63.44). — Č. 3. Beschreib. der Samml. Böhm. M. M. Doncbauer 860.

6. L. a. ✱ W̃HND̃H2LAVS : T̃H̃RDIVS
b. jako 2 b.
R. > 2.
7. L. a. ✱ W̃HND̃H2LAVS : T̃H̃RDIVS
b. jako 2 b.
R. > 2.
8. L. a. ✱ W̃HND̃H2LAVS : T̃H̃RDIVS
b. opis otřený.
R. > >
9. L. a. + W̃HND̃H2LAVS + T̃H̃RTI
b. + D̃H̃ + G̃RTIA + R̃EX + B̃ÕH̃M̃H̃
R. + G̃ROSSI + P̃R̃AG̃H̃S̃H̃S̃. (Tab. II. 17.)

Od zaražení pražských grošů nebylo v Čechách horších nežli z doby Václava IV. Málo který má zřetelné opisy a znaménka oddělovací; u některých bylo lze teprv ony i tato s několika kousků sestaviti. Zvláštní pozornost zasluhuje č. 9, kde shledáváme dvě neobyčejné skratky, totiž T̃H̃RTI a G̃RTIA, a zbytečné I v slově B̃ÕH̃M̃H̃. Celý jejich zevnějšek prozrazuje ledabylé ano nedbalé provedení kolků s obráceným H, 2, nehotovým II (místo N) a novotu T̃H̃RTIVS místo dosavadního T̃H̃RDIVS.

Ačkoli se groše ty v domácích nálezech vyskytují v počtu hojném, bývají velice opotřebované a sešlé, tak že jejich stříž u těch nejzachovalejších kolísá mezi g 270—290; jakosti bývají 0.616—0.630.

Zrno vyšetřené z průměrné stříže g 2.8 a jakosti 0.623 rovná se g 1.74 po 9 krejc. = krejc. 15.66 hodnota groše.

II. Peníze malé, denary č. haléře.

1. L. Korunovaná hlava zpřímá hledící v otevřeném obvodu perlovitěm.
Opis. R̃EX o B-0̃H̃M̃H̃
R. Český lev v celém poli bez obvodu a bez opisu. (Tab. II. 18.)
2. L. jako 1.
Opis. R̃EX o B-0̃H̃M̃H̃
R. jako 1.

Jak už z předu připomenuto, setkáváme se ve starších spisech o české minci jednajících s domněnkou, že pražské groše s opisem W̃HND̃H2LAVS, T̃H̃RDIVS náležejí poslednímu Přemyslovi Václavu, synu krále Václava II. Ačkoli se na ten čas mylný tento náhled opouští a nahrazuje jediné správným, že totiž pocházejí z dob Václava IV., nebude snad od místa toto poslední stručně odůvodniti.

1. Václav, syn krále Václava II., byl sice korunován za krále uherského a po smrti svého otce nastoupil též vládu v Čechách, avšak za krále českého korunován nebyl. Poněvadž pak každému králi, který má jméno jako některý

jeho předchůdce, přikládá se číslo řadové (totiž II., III. atd.) teprv po korunování, nebyl tento Václav nikdy Václavem III. v řadě králů českých.

2. Pražských grošů s opisem W̃HND̃H2LAVS T̃H̃RDIVS známo jest takové množství, že sluší považovati za věc nemožnou, aby v době o málo delší jednoho roku (od 21. června 1305 do 4. srpna 1306) tolik jich bylo mincováno.

3. Naproti tomu není znám žádný pražský groš s opisem W̃HND̃H2LAVS QVARTVS, z čehož by následovalo, že by Václav IV. téměř za 41 roků svého panování žádných grošů vůbec byl nerazil, ačkoli sám kromě shora uvedeného mincovního řádu z r. 1378 (str. 17.) ještě jiný z r. 1407 vydal, o němž dále řeč bude.

4. V nálezech domácích i cizích, v nichž se nejhojněji vyskytují pražské groše s opisem W̃HND̃H2LAVS T̃H̃RDIVS, přicházejí vedle husitských haléřů často groše Karla I. a scházejí groše krále Jana a Václava II., což by vůbec nebylo možná, kdyby ony groše pocházely z doby posledního Přemyslovce.²⁹⁾

Nehledíce ani ku pražským grošům kontramarkovaným, mezi nimiž už groš Karla I. jest vzácný, a které — jak dále bude doloženo — vesměs náležejí do XV. století, pokládáme za věc dokázanou, že groše s opisem W̃HND̃H2LAVS T̃H̃RDIVS náležejí králi Václavu, synu Karla I.

Mincovním řádem, který vydal král Václav společně se svým otcem dne 2. listopadu r. 1378 (str. 17.), bylo stanoveno, aby groše i haléře vybíjely se ze sazené hřivny, jež držela 100 dílů čistého stříbra a 12 dílů přísady. Grošů mělo býti raženo 70 a haléřů 840 (= 70 × 12). Srovnáme-li však tímto řádem nařízenou jakost (0.893) a stříž groše (g 3.62) s výsledky nynějšího skoumání těžé mince, přiznati musíme, že tak dobré a vážné groše krále Václava dosud nám známy nejsou. Možná, že po r. 1378 takového zrna groše u nás skutečně tepány byly, pak ale najisto lze tvrditi, že v následujících letech z oběhu vzaty, v mincovně přepalovány a na horší minci přeměňovány jsou. Příležitost k tomu nahodila se zvláště r. 1407, kdy král Václav vydal nový řád mincovní, který už sám o sobě plným jest důkazem velikého úpadku mincovnictví českého a všeho, co s tím souviselo, zejména veliké stísněnosti poměrů hmotných a peněžních vůbec naší vlasti. Z tohoto řádu mincovního zachoval se v archivu Karlsteinském pouze krátký úryvek a sice tento:

»Na minci děláti. Krále Václavuov list německý na tůž minci, kterýž pokládá, že ke stu hřivnám stříbra holého šedesát čtyry hřiven mědi přísady

²⁹⁾ Tak na př. v nálezu u Třebechovic r. 1872 byly vedle několika grošů Karla I. všechny ostatní, váhy as 3 kg, Václava IV. — V Šimanově dvoře u Stráže nad Nežárkou (mimo jiné mince) shledány 73 groše Václava IV. a 171 groš Jířih z Poděbrad (Pam. arch. XII. 263). — U Hlavečnicku mimo současné groše míšenské objeveno 6 grošů Václava IV., 17 krále Jířih, 67 Vladislava II. a žádný Karla I. (Pam. arch. XVI. 45.) — V Tverské gubernii na Rusi vykopán »poklad« r. 1877, v němž 2 groše Karla I. a 750 grošů Václava IV. (Pam. arch. XI. 48) atd.

dáno býti má, a k dobrým penězům aneb halérům ke stu hřivnám stříbra dobrého a holého půl druhého sta mědi přísady dáti (se má). Jehož datum anno Domini 1407.³⁰⁾

Dle tohoto mincovního řádu byly tedy pražské groše jakosti pouze $\frac{100}{164} = 0.610$, a haléře $\frac{100}{250} = 0.400$, tak že z hřivny čistého stříbra tepáno $95\frac{1}{2}$ groše, avšak halérů 1386, t. j. za $115\frac{1}{2}$ groše.³¹⁾ Srovnáme-li jej s oním z r. 1378, seznáme nebývalé dosud zlehčení české mince a sice ve směru dvojím. Nejprve bylo stříbra ubráno *grošům*, jichž podle staršího řádu vybijeno z hřivny čistého stříbra 70, nyní však $95\frac{1}{2}$; co na stříbře scházelo, nahrazeno ovšem mědi, aby *stříž* jakž takž byla zachována. Tímto zlehčením klesla tedy jakost grošů ze 0.893 na 0.610, čili o 0.283 nebo o $4\frac{1}{2}$ lotu! — Ještě hůře pochodily při tom *haléře*. Neboť dle řádu z r. 1378 byly též jakosti jako groše, tak že se $840 (= 70 \times 12)$ halérů vyrovnalo hřivně čistého stříbra. Poněvadž ale dle tohoto řádu z r. 1407 snížena byla jakost halérů ze 0.893 na 0.400, tak že z hřivny čistého stříbra na místě 1146 ($= 95\frac{1}{2} \times 12$) tepáno jich 1386 ($= 115\frac{1}{2} \times 12$), t. j. o 240 více: klesla hodnota jejich o 0.493 čili skoro o 8 lotů! Povážíme-li, že tehda zlatá mince v Čechách byla nad míru vzácná, že tedy veškeré obchody, koupě, prodeje, úroky, platy a pod. počítaly se na groše a haléře, *jež se vespolek v jakosti valně rozecházely* — domyslíme se snadně těch svízeli a zmatků peněžních v nejširších kruzích obyvatelstva zdejšího za posledních let panování krále Václava IV. Velice případně a poučně porovnává hodnotu starých pražských grošů s těmito zlehčenými současníkem Tomáš ze Štítného, jenž ve svém spise »Knihy naučení křesťanského« o tom poznamenal tolik: »... Velmi sú zlým grošem zlúpeni mnozí od toho času, jakž byl najprvé dobrý zaražen za krále Václava druhého. Potom za Jana byl horší, avšak ještě dvanáct jich za zlatý stálo; a za Karla opět byl horší, ale bieše sľbil toho polepšiti, a zatím umřel. Až teď za třetího Václava krále opět jest daleko horší, že poldruhého mezdcieta (t. j. $21\frac{1}{2}$) jde jich na zlatý; i jest proto všecko draže než dříve bylo. Ktož dříve měl čtyři a kopu grošů, měl hřivnu stříbra, a již maje bez sedmi neb šesti dvě kopě, ač má(-li) hřivnu stříbra.« (Vrtátkovo vydání str. 91.)

Dlužno se ještě zmíniti o *halérích* (č. 1, 2), které jsou pouhé varianty. Pohřešujeme na nich obraz patrona zemského sv. Václava, který na halérích otce Karla nikdy nescházel. Na jeho místě nalézá se poprsí krále Václava asi tak, jako na halérích jeho děda krále Jana. Nejvíce však překvapuje, že vedle titulu *REX BOHEMIA* není na nich žádného jména, jakož i, že na rubu kolem českého lva není opisu. Podobného opominutí jsme dosud na žádné české minci od r. 1300 neshledali, a tyto haléře bez jména krále mohly by zajisté připsány býti též některému *jinému* králi českému (jakž se dosud tu a tam

³⁰⁾ H. Jireček. Codex jur. Boh. T. II. Pars 3. p. 170.

³¹⁾ Pavel Stránský, Respub. Boj. cap. 17. stručně se zmiňuje o obou mincovních řádech (z r. 1378 a 1407) odvolávaje se k starým diplomům o nich vůbec známým (prout promulgata eam in rem utriusque diplomata plenius docent). O řádu z r. 1407 praví, že král Václav přimísil ke grošům mědi $\frac{1}{11}$ a k halérům $\frac{2}{5}$, což se s hofejším úplně srovnává, poněvadž pak zůstalo v nich stříbra $\frac{100}{164} = 0.610$ a $\frac{100}{250} = 0.400$.

děje). Avšak se zachoval list krále Václava, daný na Karlštejně dne 20. dubna r. 1382, jímž nařizuje městu Hradci nad Labem, aby nový halér, který tepati kázal, na němž *koranovaná hlava*, všude brán byl po 12 do pražského groše, a sice nejen v jmenovaném městě, nýbrž v celém okolí k němu příslušejícím.³²⁾

Méně srozumitelným jest jiný list téhož krále, daný na Hrádku (Křivoklátě) dne 27. listopadu r. 1384, jímž se vůbec nařizuje, aby žádných jiných denarů nadále v oběhu nebylo mimo menší a větší mince *nové denary černé, čtyřhranné* (quadratae figurae), a všechny starší denary aby byly v mincovně za tyto nové vyměněny a vůbec vyplněny.³³⁾

Nařízení to zejména tím jest nápadné, že v něm řeč o nových denarech *větší a menší mince* (majoris et minoris monetae), poněvadž kromě grošů a denarů samých žádné jiné stříbrné mince u nás nebylo; mimo to *černé čtyřhranné* denary z doby té vůbec známy nejsou. Dle všeho máme za to, že nařízení to náleží mezi pouhé »formulae«.³⁴⁾

Doba husitská (1419–1437).

Z této doby známy jsou pouze *haléře bez opisu*, zvané »Horské« nebo »husitské«.

I. Tlustý halér.

L. Český lev v celém poli.

R. Česká koruna v celém poli. (Tab. II. 19.)

II. Obyčejný halér dvoustranný.

L. Český lev v celém poli.

R. Česká koruna v celém poli. (Tab. II., 20.)

III. Haléře se lvem, jednostranné.

1. Český lev, jehož hřiva se skládá ze dvou řad měšičků, po čtyřech proti sobě položených ($\frac{2}{11}$). (Tab. II., 21.)

2. Český lev, jehož hřiva se skládá ze tří řad měšičků, jež v řadě druhé opačným směrem jsou položeny ($\frac{2}{11}$).

3. Jako 2., po kraji jsou čtyři čárky —|—; na druhé straně vyražen prázdný čtyřhranný kolek, který se často i na předešlých (č. 1, 2) vyskytuje.

IV. Haléře s korunou, jednostranné.

Česká koruna v celém poli; na rubu některých vyražen čtyřhranný kolek. (Tab. II., 22.)

³²⁾ »Wenceslaus... novum halensem monetam cudi mandavimus, sub signo et caractere capitis coronati, quorum pro grosso Pragensi XII numero recipi debeant finaliter atque dari.« Voigt II. 190.

³³⁾ H. Jireček. Cod. jur. Boh. II. 3. p. 169, 170. — Formelbücher II. 169.

³⁴⁾ Jak se tyto čtyřhranné denary v mincovně měly vyměňovati, o tom viz dále »Mincmistři«.

Mimo tyto haléře znám jest ještě stříbrný plát, z něhož vyčnívají čtyři rohy na koncích obou průměrů, kolmo se přetínajících. Tento neobyčejný výrobek minciřský ovšem nikdy minci nebyl a položen sem pouze z té příčiny, poněvadž na něm po jedné straně ve čtverci prohloubeném vyražen rovněž český lev a po straně druhé česká koruna, tu i tam v obvodu dvojím. Drží v průměru 4 cm a váží g 13.11. (Tab. II., 23.)²⁵⁾

Když po smrti krále Václava IV. císař Sigmund za krále přijat nebyl, zmocnila se obec pražská mince kutnohorské a mimo to zarazila r. 1420 svou vlastní minci v klášteře sv. Františka na Starém městě v Praze.

Známo, že na sněmu čáslavském v červnu r. 1421 stavové čeští ze svého středu zvolili 20 vládařů k řízení věcí zemských, pokud by nebylo krále v zemi. Pět jich bylo ze stavu panského a mezi nimi Oldřich Vavák z Hradce, který v srpnu téhož roku na sněmu kutnohorském po smrti Petra Zmrzlíka ze Svojšína na Orlíci († 16. srpna r. 1421) jmenován mincmistrem na Horách Kutných. Spolu mu nařídilo, aby důchody ze stříbrných dolů, které by se k úřadu tomu sešly, obracovány byly na obecné dobro země. Kdežto někdy Petr Zmrzlík dosazen za mincmistra *od Pražanů* (koncem dubna 1421), stal se jím Oldřich z Hradce z vůle *jednoty celé strany pod obojí přijímajících, která reprezentovala zemi*.²⁶⁾

Tím se stalo, že *obci pražské* zůstala pouze mincovna v klášteře sv. Františka, o níž však dále se nečiní žádné zmínky nepochybně proto, že na místě ní zaraženy v Praze *dvě* mincovny nové. Zachoval se totiž veledůležitý zápis obce pražské ze dne 16. prosince r. 1421, který ve výtlahu zní takto:

»My purkmistři, rada a všecka obec všeho i celého města pražského vyznáváme tímto listem..., že.. spatřivše, kterak skrze konání a dílo všelijaké zlatých i stříbrných grošů, peněz i haléřů našeho rázu pražského a obyčejného, kterých jsme v našem městě ustavili, založili i zarazili, znamenitá pomoc i hojný požitek nám jest přišel i přichází ustavičně: proto žádajíc jej zachovati... vyvolili jsme ctného... muže na ten úřad, *Jakuba řečeného Všerub*, našeho spoluměstětiny... a vedle něho *Martina z Srbce*, kterýžto Martin dlužen bude a má s svými se všemi úředníky a dělníky zření a hledění míti k Jakubovi napředpsanému, jakož k nejvyššímu úředníku a vladaři. Těmito dvěma úřady... i správu díla, kovu i rázu všelikého... se všemi úředníky a dělníky... i s těmi také domy našimi obecnými, v nichž se již ten kov a ráz děje a tepe, totiž dům, jenž slove Hankuov, Jakubovi svrchupsanému, jakožto nejvyššímu vladaři mince naší pražské, a Martinovi dům mistra Albikuov na příkopě poručili jsme... a poručíme..., aby oni... ty úřady měli... a spravovali jakožto své vlastní s těmito však úmluvami. Nejprvé, že Jakub sto kop grošů a Martin padesát kop grošů... toho rázu pražského, buď to na zlatých neb na groších,

²⁵⁾ Dle nejstaršího vyobrazení (u Voigta II. 232, č. 4) originalu v cís. klenotnici ve Vídni. Možná, že náleží době krále Vladislava II.

²⁶⁾ Tomek. Děj. Prahy IV. 162.

neb na penězích anebo na haléřech... mají vydávati na každý týden nám do naší komory... Druhé, že mohou purkmistři... úřady ty mincmisterské komu jinému poručiti, a Jakub i Martin rovněž toho úřadu se mohou zbaviti dadouce výpověď (totiž buď obec buď tito) plný měsíc napřed... Třetí. Chce se obec zastati každého z obou i každého úředníka při minci jak náleží, kdyby toho bylo zapotřebí... Zlata a stříbra k naší minci nesmí nikdo kupovati nežli Jakub, aneb koho by k tomu ustanovil...²⁷⁾

Razila tedy obec pražská už r. 1420 zlaté, groše, peníze a haléře vesměs dle *rázu pražského*, t. j. takového, jaký na starších zlatých, groších atd. shledáváme, z čehož jde, že líčení na mincích těch pozmeněno nebylo, nýbrž zůstalo tak, jako za krále Václava IV. Poněvadž pak Jakub Všerub a Martin z Srbce, majíce ty úřady spravovati jako *své vlastní*, musili obci odváděti týdně 150 kop grošů pražských, nemohou pokládání býti za *úředníky* obce, nýbrž za *nájemce* mince.

Mimo »znamenitou pomoc a hojný požitek« z mince té měla obec pražská současně podíl na urbuře a měně kutnohorské, kteréž obě »ke vládnutí« poručila Divišovi z Srbce, písaři vrchnímu u Hory listem ze dne 15. prosince r. 1421. Kromě toho se všemožně o to starala, aby nejen její mince všude brána byla, nýbrž veškeré pokoutní mincovny aby se vyhladily. Zachovaly se o tom dva výnosy. Prvním ze dne 28. května r. 1422 se nařizuje: »... Item, aby všichni domácí i hosté odkudžkolivěk a za kteroužkoli kúpi brali peníze i groše v pražských mincích dělané: a pakli by kdo bráti nechtěl, tomu má ten statek pobraň býti a chudým rozdan...« A druhým ze dne 30. května téhož r. 1422 se poroučí: »... Item penízi ani groši v nižádném městě, na hradě ani tvrzi aby dělání nebyli, než toliko v našem městě a u Hory. A jestližeby které osoby z měst, k zákonu božímu přichylné, tudíž i k nám, stříbro neb zlato měly, to jim má ku polepsení v našich mincích sděleno býti...«²⁸⁾

Jak odůvodněny byly výnosy ty velké obce pražské a jak hluboko v dobách těch klesla hodnota české mince, dříve tak proslavené a hledané, o tom nás poučují prostými, nehledanými a proto tím věrohodnějšími slovy »Staří letopisové čeští« (III., 46) k r. 1421. Zaznamenali totiž: »Téhož roku dělali měděné peníze z pánva a z kotluov na mnohých místech, a mnoho lidí ochudili jimi, že sú vydali statek svůj za ně... Ale prvé před tím dělali sú peníze a groše z kalichuov a z monstranci, a když se stříbra nedostávalo tehdy i z kotluov...«

Oběma předešlým výnosům obce pražské rozumíme dobře, avšak méně

²⁷⁾ A. Č. I. 206. — *Hankův* dům byl nárožní na jižní straně od dvora králova a domů vedle něho stojících na konci Celetné ulice, kde se nyní nachází zemský soud (čís. st. 587, nové 36). Týž r. 1409 spadl na král. komoru a po smrti krále Václava IV. zabaven byl — vedle jiných domů královských — od pražské obce. — *Albikuov* dům, někdy majetek arcibiskupa pražského *Albika* (jenž se hodnosti té r. 1412 zřekl), byl v ulici Flášnerské, která končila proti tehdejší Zderazské bráně (na konci Peršteina), a sice na straně západní, v pořadí třetí se zahradou, nyní ve Ferdinandově třídě čísl. staré 116, nové 20. (Tomek. Děj. Prahy VIII. 85, 158.) Obci pražské náležel též dům »u staré měny«, který stával na místě nynějšího Kinského paláce (čís. 606) na Staroměstském náměstí (Tomek tamtéž VIII. 65). — Tento se mylně pokládá za starou mincovnu.

²⁸⁾ A. Č. I. 208, 214, 215.

výnosu třetímu, vydanému asi o dva měsíce později, který se týká knížete Sigmunda Korybutoviče.

Týž dne 17. května r. 1422 s polským vojskem přibyl do Čech a nastoupil vládu. Dne 23. července téhož r. 1422 vydala velká obec pražská onen třetí výnos a nařizuje v něm:

»Najprvé: aby kněze Mti (Korybutoviči) všech mincí bylo postúpeno kromě *dvů mincí*, jakož obec veliká nalezla, a JM aby listuov záškodních jinak nedával, než na ty mince a na ta na všechna zboží, kteráž k království přísluší. A aby JMti ze všech jiných mincí právo královo bylo dáváno....«

Z toho sice patrně, že veliká obec si ponechává ve své správě obě mince pražské, nedávno zaražené, avšak neumíme si vysvětliti, které to *všechny jiné mince* postupuje knížeti Sigmundovi, když vedle oněch dvou pražských tehda nebylo žádné jiné zemské mince v království nežli na Horách, jak zcela jasně plyne z hořejšího výnosu ze dne 30. května r. 1422.

Tato záležitost mincovní byla pak skoncována obcí pražskou dne 7. září téhož r. 1422 tím, že Sigmundu Korybutoviči postoupila úplně svého mincmistra Jakuba Vseruba, spolu jej z úřadu kvitujíc.³⁹⁾

Poněvadž není o tom dále žádné zmínky, že by obec pražská ještě po r. 1422 byla mincovala, můžeme za to míti, že mincovna na Horách opět byla jedinou *zemskou* mincí v celém království. Tím není ovšem řečeno, že by toho času *pokoutních* mincí u nás nebylo, nýbrž bohužel zjištěno, že tyto i nadále velice poškozovaly celou zemi. Dosvědčuje to zejména zápis velikého sněmu svatohavelského v Praze ze dne 1. listopadu r. 1423, na němž mocní správcové země české s obou stran ustanovili se na následujícím: »... Item. Aby tato země pro rozličnost mincí před chvílí zniklých dále hubena a zklamána nebyla, svolili jsme.... aby groš a peníz jednotejný *Horský* rázu pražského, dobrý stříbrný a za spravedlivý shledaný s řádnou přísadou díla nynějšího, i kterýž *před časy na slavné paměti krále Václava i po jeho smrti* spravedlivý a stříbrný dělán jest (nyní dělán byl) a obecně brán... od každého za všelikterakú kúpi bez odpornosti po všech trzích a obchodech.... jednotejně... A jestližby kdo bez řádné přísady — *měděné* groše aneb peníze mezi dobré vmísil beze lsti, takovému ty peníze mají přestřihání býti ohledači a úředníky na to sazenými; pakli to z úmysla které peníze měděné nebo olovené neb které jiné, jež by v sobě žádné přísady (stříbrné) neměly, vměšovalby mezi dobré.... nad takovým aby pomstěno bylo hodnou pomstú, jakožto na pokladače náleží. A jestližby kdo kde jinde v kterémkolivěk místě *mimo Horu* od starodávna vysazenú groše neb peníze koval nebo dělal na škodu... této země, proti takovému slibujeme.... se postaviti k jeho hrdlu i statku hledíce, jakožto k falešníkú peněz a škůdci země této a všeobecného dobra....«

Domněnku shora pronešenou, že totiž obec pražská po r. 1422 žádných mincí dále nerazila, potvrzuje tento zápis znamenitě, poněvadž se zmiňuje pouze o minci *Horské*. Mimo to jest velice důležitým též proto, poněvadž se v něm zřejmě přiznává, že ještě *po smrti krále Václava IV.* spravedlivý a

³⁹⁾ A. Č. I. 215.

stříbrný groš *Horský* rázu pražského kován jest, tedy právě takový, jaký vybijela obec pražská ve *svých* mincovnách dle zápisu ze dne 16. pros. r. 1421 (str. 24.). A majíce po ruce tyto písemné důkazy, vysvětlíme si zajisté ono nedbalé, ledabylé ražení grošů z těchto dob pocházejících, které tak nemile se nás dotýká. Neboť kdežto až dosud bylo v mincovně k tomu bedlivě přihlíženo, aby na stříbrném střížku vyražen byl kolek *celý*, tak že koruna královská po jedné a český lev po druhé straně dostaly se vždy *doprostřed* střížku a příslušné *sřetelné* opisy na okraj tu i tam: bylo nyní přesnosti té úplně pomínuto a vybijeny groše takovým chvatem a tak nepořádně, že zvláště koruna velice často vyražena při okraji, čímž se opis vnější někdy ani vnitřní na střížek nedostal.⁴⁰⁾ Mimo to jest veliký počet dotyčných grošů rázu mělkého a mdlého, což se vysvětluje tím, že starších kolků, pocházejících ještě z dob krále Václava IV., využítkováno bylo při dalším ražení do míry nejkrajnější.

V březnu r. 1423 Sigmund Korybutovič z Čech odjel, a obec pražská ujavši se opět mincovny u Hory přijala do svých služeb tamějšího mincmistra Haška Ostrovského z Waldsteina, od téhož Sigmunda r. 1422 nářízeného. Když pak po bitvě u Malešova dne 7. června r. 1424 Žižka Hory dobyl⁴¹⁾ a horníkům samým minci poručil, byl Hašek Ostrovský úřadu svého sprostěn. Ačkoli se Sigmund Korybutovič dne 29. června r. 1424 do Čech vrátil, není o tom ničehož známo, že by se byl též opět mince u Hory ujal. Mělit tehda zajisté veškeri činitelé v Čechách mnohem závažnější a důležitější věci na starosti nežli mincovnictví a proto se nám o něm po několik roků zpráv nedostává.

Teprv k r. 1427 se na určito dovídáme, že Hora spravována byla od Táborů a Sirotků dvěma hejtmany, totiž Ambrožem a Mikulášem na Suchém dole, kteří měli na starosti též tamější minci. První dosazen od Sirotků a druhý od Táborů.⁴²⁾ O jakosti a dobrotě zemské mince samy nemáme z těchto let vědomostí žádných, ovšem ale o mincovnách pokoutních a penězích padělaných, proti kterým se už v letech minulých správa zemská a obec pražská důrazně ozývaly, hradily a je zakazovaly. »Nález a úmluva mezi Starým a Novým městem pražským o řády obecné«, vydaný r. 1428 nařizuje o tom takto: »... Desáté. Svolili jsme a ustanovili, aby tak jakož tato obec pro dělání nových peněz a zaražení nových mincí přišli sú k velkým a nenabytným škodám, lekajíce se, aby opět k týmž nebo větším škodám nepřišli, zapověděli jsme a zapovídáme, aby ižádný zde v městě ani okolo města po tvrzích a městech zlatých a grošů nedělali, ani sem do měst našich takových peněz nosili. Pakli by kdo buďto zlaté, groše nebo peníze falešné do měst našich nosil neb dělal... nad takovým má pomstěno býti jako nad falešníkem a pokladačem těchto obcí....«⁴³⁾

⁴⁰⁾ Poněvadž na rubu groše český lev poměrně častěji nachází se uprostřed střížku nežli koruna na lícu, byl patrně onen vyryt na *spodním* kolkú, pevně do špalku zapuštěném. Na tento kolek musil býti střížek položen opatrněji, aby minci pro druhý kolek (korunu), který v ruce držel, měl podklad. Avšak tímto druhým kolkem raženo vůbec nedbale.

⁴¹⁾ Tomek. Děj. m. Prahy IV. 271.

⁴²⁾ Tomek. Děj. m. Prahy IV. 374. — A. Č. VI. 420. — Viz dále »Mincmistři«.

⁴³⁾ A. Č. I. 220.

Právě proto, že po smrti krále Václava IV. v krátké době 9 roků (od 1419—1428) mnohem častěji jednáno o minci vůbec a falešné zvlášť nežli za minulých poměrů spořádaných v době stoleté; souditi nutno, že zejména mincovnictví bylo tehda u nás nezdravé a chatrné potřebující ve všech kusech vydatné nápravy. A tuto sešlost zemské mince poznáváme též v plné míře z častých a co do počtu i váhy nemalých nálezů mincí do těchto let spadajících; v celé grošové době nebylo horšího zrna, stříže a provedení. A proto se nelze tomu diviti, že ještě v letech následujících správcové země České všemožně se o to zasazovali, aby rozšiřování padělané mince bylo zastaveno, tato vyplněna a zemskou mincí lepší nahrazena, tak aby jí opět zjednána byla ona vážnost doma i v cizině, jaké se obecně těšila do r. 1419. Dokladem toho jest zápis sněmu Svatomartinského v Praze, jímž p. Aleš z Riesenburka a z Vřeštova za správce království Českého volen jest 22. prosince r. 1433. Položeno tam o minci tolik: »... A znamenitě moc má (p. Aleš) přikázati, aby groš dobrý, stříbrný rázu pražského s hodnou přísadou u Hory byl dělán, jakož jest bylo za krále Václava dobré paměti, a ten aby byl ode všech brán bez odpírání. Také jiné všechny mince falešné aby přestaly kdež by kolivěk v zemi naší, kromě té obecné u Hory. Pakli by kdo v tom byl nalezen, nad takým aby bylo pomstěno jako nad falešníkem zjevným...«⁴⁴⁾

A když se konečně vyjednávalo s císařem Sigmundem o přijetí jeho do země, sepsány ohrady a žádosti od stavů království Českého a podány na obecném sněmu v březnu r. 1435, mezi nimiž se nachází článek osmý: »Mince dobrá a groš dobrý u Hory kován buď; neb pro zlu minci tato léta země naše přišla k velké škodě.«⁴⁵⁾

Jako odpověď na tyto »ohrady panské« obsahuje majestát císaře Sigmunda na svobody a práva království Českého, stavům českým po uzavření kompaktat vydaný v Jihlavě dne 20. července r. 1436, v článku 18. tolik: »Item chceme pro zemské dobro a obecně, aby groš dobrý v Čechách dělán byl, jakož jest dělán za krále Václava Druhého, a Horu chceme rádi opatřiti podle rady, aby zase zvelebecena byla.«⁴⁶⁾

Kdežto ve všech zápisech a nařízeních, týkajících se mince domácí, jež vydány byly po smrti krále Václava IV. až do této doby, správcové země České rovněž jako obec pražská usilovali o to, aby opět ražena byla v té jakosti jako za krále Václava IV., slibuje císař Sigmund v majestátu právě uvedeném, že dělán bude v Čechách dobrý groš, jakož jest dělán za krále Václava II.!! Tento článek 18. jest už sám o sobě znamením tehdejší doby, kdy císař Sigmund nemaje horoucnější touhy, nežli aby přijat byl do země, stavům českým sliboval více, nežli tito na mysli měli. Neboť povznést pražský groš této doby (průměrné jakosti 0·620) k té slávě, jakou měl za krále Václava II. (jakosti 0·930), znamenalo, zlepšiti jej as o 0·300 čili téměř o 5 lotů! Dosud jsme však viděli, že po Václavu II. každý král grošům stříbra ubral,

a tak se dalo (jak vylíčeno bude) též v dobách následujících, kdy už to vykládáno králi k lepšímu, když alespoň po nějaký čas nechal groše při jakosti, které byly za jeho předchůdce — ovšem vesměs horší nežli za Václava II. Aby byl některý král grošům stříbra přidal, to se od jich zaražení až do zániku (od r. 1300—1547) as nikdy nestalo.

Že pak císař Sigmund, když na to r. 1436 do země přijat byl, mimo jiné též, dokud se zlepšení mince a zvelebení Hory týče, slibu svému nedostál, o tom se zachovala následující písemná paměť mezi stížnostmi od některých stavů českých proti císaři Sigmundovi vedenými, že závazkům svým dosti nečiní (r. 1437). Tam se dočítáme: »... Za 18tého slíbil (cis. Sigmund) Horu opatřiti, aby zvelebecena byla; již jest ji nezvelebil a téměř na nejvyšší zavedl a zapustil k veliké škodě a k hanbě koruny české. A dopuští vědomě na mnohých místech falešné peníze dělati...«⁴⁷⁾ —

Císař Sigmund, ačkoli — jak zpředu uvedeno — dne 28. července r. 1420 byl za krále českého korunován, nebyl v letech 1420—1436 k vládě připuštěn, nýbrž, jak jsme viděli, ujali se jini činitelé správy zemské, tak že toho času neměl kde raziti minci českou. Když pak r. 1436 byl do země přijat, obrátily k sobě jeho pozornost záležitosti mnohem naléhavější a důležitější nežli domácí mincovnictví, a poněvadž už dne 9. prosince r. 1437 se světem se rozzehnal, neměl více kdy tohoto se ujmouti, po případě napravit. Následek všech těchto událostí byl, že od krále Sigmunda vůbec žádných mincí českých není, ani zlatých ani stříbrných.⁴⁸⁾ —

Krále Sigmunda druhá manželka byla Barbora Cílská, a dcera z tohoto manželství Alžběta pojala za manžela Albrechta V. Habsburského r. 1422, který se počátkem r. 1438 stal králem uherským a 18. dubna téhož roku králem římským. Za krále českého byl korunován dne 29. června r. 1438, zemřel však už dne 27. října r. 1439; minci v Čechách vůbec nerazil.

Obou těchto syn byl

Ladislav Pohrobek.

Narodil se čtyři měsíce po smrti svého otce, totiž 28. února r. 1440 a ještě téhož roku byl za krále uherského korunován. Poručníkem jeho do 4. září r. 1452 byl Fridrich V. Štyrský (od roku 1439 král římský toho jména III., také u některých IV. zvaný).

Za jeho nezletilosti panovalo v Čechách zvláštní bezkrálovství, v němž se konečně stal správcem země Jiří z Poděbrad, v jehož rukou zůstala vládařská moc, i když Ladislav dne 28. října r. 1453 za krále byl korunován. Panování tohoto krále trvalo pouze čtyři roky, neboť zemřel v 18. roce svého věku dne 23. listopadu r. 1457.

⁴⁴⁾ Palacký, Archiv Český III. 412.

⁴⁵⁾ Tamtéž III. 419.

⁴⁶⁾ Tamtéž III. 446.

⁴⁷⁾ A. Č. III. 456.

⁴⁸⁾ Ad. Voigt II. 201 č. 4 popisuje a vyobrazuje pražský groš tohoto krále, který sám neviděl, nýbrž pouhý výkres jeho do rukou dostal. Opisy na obou stranách jsou v minusculích, originálu nelze se dopátrati a vše tomu nasvědčuje, že pravý není.

I. Pražské groše.

a) *Tlustý groš.*

L. a. *LADISLAVS *PRIMVS

b. *DEI *GRATIA *REX *BOHEMIE

R. ***GROSSI *PRAGENSIS

Váží gr 28.44.

b) *Obyčejný groš.*

L. a. *LADISLAVS *PRIMVS

b. *DEI *GRATIA *REX *BOHEMIE

R. ***GROSSI *PRAGENSIS (Tab. II. 24.)⁴⁹⁾

Váží gr 2.70.

II. Peníz malý dvoustranný.

L. Korunované písmeno L mezi dvěma kroužky.

R. Český znak. (Tab. II. 25.)

Když se král Ladislav v Čechách ujal vlády, vypadalo to v mincovnictví velice smutně, jak z předu bylo vylíčeno. Kromě otřených, okrájených a jinak sešlých grošů s jménem krále Václava IV. (III.), které vybijeny byly drahnou dobu po jeho smrti, obíhala u nás spousta jednostranných haléřů Horských rozličného rázu a větším dílem ledabylého provedení, jichž jakost byla vůbec spíše horší než lepší. A jest téměř k neuvěření, nicméně holou pravdou, že tyto chatrné mince udržely se v oběhu ještě za krále Jiřího a sice v počtu nikoli malém — jak nálezy mincí z doby té pocházejících o tom svědectví vydávají. Král Ladislav nemohl ovšem za čtyři roky svého panování vypleniti veškerou tu plevel, jež se za minulých as 35 let v podobě chatrných mincí u nás nahromáždila a veškeren život obchodní dusila. Pokusil se o to zaražením *groše*, úhledně jako ve starších dobách provedeného, avšak v míře tak skrovné, že na ten čas jest největší vzácností mezi všemi groši pražskými vůbec.

Dokud se pak týče *malého peníze* z předu popsaného a na tab. II. 25. vyobrazeného, byl jsem na rozpacích, má-li se přiděliti králi Ladislavovi nebo Ludvíkovi,⁵⁰⁾ kterémužto poslednímu se dosud všeobecně přikládá. Rozhodl jsem se pro Ladislava na základě následujících listin:

»Dne 22. června r. 1456. Arnošt z Leskovce dluhuje Mikulášovi ze Zahradek 50 kop grošů dobrých stříbrných, za každý groš *sedm pražských peněz* obecně berných počítajíce...«⁵¹⁾

⁴⁹⁾ Tlustý groš u Voigta II. 243 č. 2 z cis. dvorního mincov. kabinetu ve Vídni; obyčejný ze sbírky p. Em. Mikše, směnárníka v Praze. Ačkoli se *vyobrazení* Voigtova groše od *originálu* paně Mikšova trochu odlišuje, zdá se, že oba raženy týmiž kolký.

⁵⁰⁾ Srovnej »Památky archaeol.« XII. 52 č. 1 a 452.

⁵¹⁾ Palacký, Archiv Č. IX. 304.

»Dne 17. května r. 1459. Zdeněk ze Sternberka dluhuje Burianovi, Zdeňkovi a Mikulášovi Trčkám z Lípy 300 kop grošů dobrých stříbrných, *razu a čísla pražského*, za každý groš *sedm peněz dobrých stříbrných* a v zemi české obecně berných počítajíce...«⁵²⁾

První z těchto listin spadá do panování krále Ladislava, druhá do prvních let Jiřího z Poděbrad, který však — jak dále bude doloženo — teprv *později* nový řád mincovní vydal.

Dle mincovního řádu z r. 1378 krále Karla I. (IV.) a syna jeho Václava (str. 17.) počítalo se do groše 12 peněz malých, rovněž tolik uvádí se v nařízení krále Václava IV., které dal Hradeckým r. 1382 (str. 23.), a mocní správce země na velickém sněmu Svatohavelském v Praze dne 1. listopadu r. 1423 rovněž nařídili, aby groš a *peníz jednotejný* Horský rázu pražského, ... kterých před časy za slavné paměti krále Václava i po jeho smrti ... dělán jest ... i nadále dělán byl (str. 26.), tak že ještě r. 1423 raženy peníze, jichž 12 se na groš počítalo. A poněvadž se v následujících letech žádné zmínky nečiní, že by se v tom byla stala změna, má se za to, že při tom i nadále zůstalo.

Kterého roku zaražen nový peníz, jichž pouze 7 šlo do groše, určitě se neví, podobá se však pravdě, že se tak stalo záhy po r. 1448, když Jiří z Poděbrad za nezletilosti krále Ladislava ujal se vlády sám a řídil též jménem tohoto minci, která nápravy svrchované zapotřebí měla. Tožmu by nasvědčovaly dvě listiny z této přechodní doby, v nichž, dokud na ten čas známo, *poprvé* zmínka se děje o 7 penězích do groše, totiž:

»V Telči 10. června r. 1451. Jan z Hradce dlužen jest paní Keruší ze Slatiny 200 zlatých dobrých červených uherských ... slibuje z nich úroků 10 kop grošů, *za každý groš 7 peněz* počítajíce.« Rovněž v druhé listině, dané v Telči dne 28. listopadu r. 1451 týž Jan z Hradce se přiznává, že mimo jiné dluhuje 30 kop grošů v drobných penězích, za každý groš 7 peněz počítajíce.⁵³⁾

Z toho ze všeho plyne, že tyto peníze, jichž šlo 7 na groš, byly zcela jiné oněch starších malých peněz, počítaných po 12 do groše, jakož i haléřů kutnohorských, jichž 14 se vyrovnalo groši. A poněvadž se za časů krále Ladislava *poprvé* připomínají a celým svým zevnějškem od peněz krále Ludvíka na svůj prospěch se liší, položil jsem je do této doby. Na všecken způsob *schází* nám mincovní řád, stanovený *před* r. 1451, ve kterém se nařizuje, aby pražský groš nadále nedržel peněz 12, nýbrž 7.

Jiří z Poděbrad.

Byl syn Viktorina z Kunštátu a Anny z Wartemberg (* 23. dubna 1420). Za krále zvolen 2. března r. 1458 a korunován 7. května téhož roku; zemřel 22. března r. 1471.

⁵²⁾ Tamtéž IX. 300.

⁵³⁾ Tamtéž IX. 294 a 296.

I. Pražské groše.

a) *Tlusté groše.*

1. L. a. ✠ GEORGIVS ★ PRIMVS
b. ✠ DEI ✠ GRATIA ✠ REX ✠ BOHEMIE
R. ✠ GROSSI ✠ PRAGENSIS (Tab. II. 26.)
Váží gr 14·85.
2. L. a. ✠ GEORGIVS ★ PRIMVS
b. as jako 1 b. (první znaménko nedosti znalé).
R. jako 1. s H (Tab. II. 27.)
Váží gr 16·75 (pozlacený, a kde bývalo úško, poškozený).
3. L. a. jako 2 a.
b. ✠ DEI ✠ GRATIA ✠ REX ✠ BOHEMIE
R. jako 1. (Tab. II. 28.)
Váží gr 67·90.

b) *Obyčejné groše.*

- L. a. ✠ GEORGIVS ★ PRIMVS
b. jako 3 b.
R. „ 1.

Váží gr 2·70 a jsou jakosti 0·620.

Zrno groše ze stříže a jakosti $gr\ 2·7 \times 0·62 = gr\ 1·67$ po 9 krej. = krej. 15·07 hodnota groše.

Dokud se českých mincí vůbec týče, bylo dědictví Jiřího z Poděbrad po králi Ladislavu velice chudé. Tento razil sice hojně v Uhrách a Rakousích, avšak Horskou mincovnu zanedbal velmi. Následek toho byl, že kromě starších pražských grošů a Horských haléřů téměř v oběhu žádné mince jiné stříbrné nebylo, ano se časem i těchto nedostávalo. K těmto pak svízelným s domácí mincí přidružil se ještě jiný s mincí cizí. Když totiž král Jiří hned r. 1458 na svém tažení do Rakous od císaře Fridricha III. za své požadavky dostal náhradu peněžitou, záležela tato velkým dílem v černé minci, t. j. ve špatných penězích drobných, které pak v Čechách v oběh přivedeny byvše nahraditi měly nedostatek drobné mince domácí. S jakým výsledkem se to stalo, o tom se nám dochovaly zprávy v Starých Letopisech českých (III. 173.) ... »Léta toho (1459) byl veliký zádav v Čechách mezi lidmi obecnými o ty peníze černé, neb sú jich tak mnoho nanesli do Čech z Rakús a s rozličnými rázy, ano se psy, s kočkami, s vidlemi, s řebíky a rohatinami, a ktoby mohl vyčísti ty potvory, kteréž byly na těch penězích naražovány. A lidé uževše, že faleš jest, nechtěli svých statků za ně dávatí, a sedláci obilé do měst voziti, ani jiných potřeb na města dávatí.«⁵⁴⁾ — A z jiného rukopisu tamtéž (III. 173, pod čarou) zaznamenáno: »Téhož léta, v kterémž jest volen král Jiří, jel jest

⁵⁴⁾ Souhlasí to skutečně s tehdejší mincí rakouskou, po případě bavorskou, která se dosud v domácích nálezech velice hojně vyskytuje.

do Rakús vojensky, tak že se s ním císař a páni Videnští umluvili, a jemu velikú sumu peněz černých dali a do Čech poslali. A král český kázal je bráti v své zemi. Potom Němci to uslyševše peníze černé velmi dělali, do Čech je kupci nosili a za ně zlato a stříbro rázu českého kupovali a ven z Čech nosili.... A tak se byly v české zemi rozmohly, že sú lidé škody veliké brali a znamenité.... A... než sú z Čech zlé a černé peníze vypleli, stala se jest škoda veliká, nýbrž nenabytná, tak že lidé moudří pravili, by polovice české země bylo vypáleno, nestala by se tak veliká škoda, jako od těch peněz černých.... A ta mince falešná vyšla od císaře Fridricha a jeho bratra Albrechta.«

Tato černá cizí mince zůstala přes všechny nářky v oběhu ještě po celý rok 1459, neboť teprv počátkem r. 1460 sneseno na sněmu zemském, aby se těch peněz více nebralo, ale aby brány byly ty peníze s přísadou stříbrnou, kteréž v oběhu byly před *desíti lety*, z čehož ovšem plyne, že do r. 1460 král Jiří žádných peněz vůbec nerazil.⁵⁵⁾ Spolu nařizeno, aby peněz bílých i černých kterékoli mince v nově začaté, aneb lehké aneb měděné, žádný do Čech žádným obyčejem nenosil, ani jich u sebe neb pod sebou dělal, ani komu dopustil dělati, a to vše pod pokutou statku i hrdla ztracení.⁵⁶⁾

Z následujících let nedochovalo se nám žádné písemné zprávy o minci české. Starých grošů v oběhu nebylo už mnoho, též Horských haléřů rok od roku ubývalo a král Jiří vůbec jen spoře novou minci vybíjel a, jak se zdá, nikoli dobrou. Neboť na sněmu odbývaném v Praze 25. září r. 1465 podala panská jednota stížné články proti Jiřímu, mezi kterýmiž nachází se i tento: »... O minci. Jakož to VKM dříve sám říkal, že v té zemi nemůž více škody býti, než kde nedobrá a lehká mince jest: a to zde se nyní děje, neb v ní žádných okolních zemích bráti ji nechťejí. A tak zlatí (dukáty) proto velmi vysoce vzešli a tudíž všecky věci jsou příliš drahé... neb což prvé koupili za groš, to již za dva...« Na všechny ty stížnosti dal odpověď král Jiří témuž sněmu, uváděje, dokud se článku »o minci« týče, na svou obranu tolik: »... To můž dovedeno býti, že mince naše srovnává se zrnem se všemi zeměmi okolními, a ještě výše. Také na sněmu o hromnicích.... jest rada naše téměř všecka byla, kterak sú o to obesláni měli býti císař a Mišenský i jiní, o srovnání mince...«⁵⁷⁾

Z toho vyrozumíváme, že král Jiří už tehda k tomu radil, aby se mince česká srovnala s německou a zemí sousedních vůbec. K tomu však nedošlo nepochybně pro odpor českých stavů, který trval — jak dále uvidíme — ještě po celé století k nemalé škodě země České.

⁵⁵⁾ O této černé minci, která se k nám z Rakous dostala, vypravují ještě »Letopisové« (III. 175), že se stal též v Rakousích takový zmatek, že se tam lidé věseli a hladem měli. A když král Jiří z Olomouce jel do Prahy v ostatky masopustní (1460) a přijel do Chrudimě, že tam k němu přijeli páni rakouští, žalující na císaře Fridricha pro falešnou minci a chtěje s ním válku začítí. Ale král Jiří jim k tomu nesvolil.

⁵⁶⁾ Archiv Český IV. 434.

⁵⁷⁾ Archiv Český IV. 102, 105.

Ačkoli za krále Jiřího mnohem častěji nežli za jeho předchůdců setkáváme se při koupi, prodeji ano i při clu s mincí *zlatou*, čímž by se menší potřeba mince stříbrné poněkud vysvětlila: byla přece jen tato poslední příliš zanedbávána, čímž otevřeny brány minci *padělané*, jež se houfně do Čech drala. Důkazem toho jest na př. zápis v deskách zemských z r. 1466 (v březnu nebo dubnu), který ve výtahu zní takto: »Jiří z boží milosti český král.... všecko právo své, kteréž JKM^u přísluší k dědictví a zboží Jana Kníže z Načeradce pro jeho zavinění a znamenitě pro jeho faleš, že jest peníze falešné nosil a jimi kupčil a je po zemi rozsíval a roznášel, i protož JKM statek a zboží téhož Jana Knížete dal a dává Mikulášovi z Lípy a Lipnice, totižto v Načeradci dvůr svobodný s dvorem poplužním, s dědinami.... což k tomu patří.... A tudíž v Načeradci dvory kmetci s platem. V Olesně dvůr kmetci; v Římovicích dvůr kmetci s poplužím atd.«⁵⁹) Jest to vůbec první nám známý případ, kde vinník byl postižen a potrestán. —

Zejména stavům českým, kteří své koupě, prodeje, požadavky a dluhy při tehda kolísající měně stříbrné si zabezpečiti a ustáliti hleděli měnou zlatou, jednalo se v první řadě o to, aby zlatý čili dukát pevnou měl hodnotu v určitém počtu pražských grošů. Naléháno proto na krále, aby poměr ten stanoven byl, načež 26. února r. 1467 vložen do desk zemských (mimo jiné) tento zápis: »... Item, že JMst ráčí kázati groše u Hory dělati v té míře a to s radů pansků a vši země, aby zlatý český, uherský dukát byl po XXV groších, a aby těch XXV grošů za zlatý stálo spravedlivě... A »o fersuchary« má se tak státi, jakož list císaře Karla a krále Václava svědčí...«⁶⁰) (str. 17). — Jest to vůbec první dosud známý zápis krále Jiřího o domácí minci, ovšem jednostranný a neúplný. Na vyplnění jeho také ani nedošlo pro nastalou válku s jednotou Zelenohorskou.

Tepř po dvou letech, totiž dne 5. června r. 1469 na sněmu obecném v Praze držaném vydán králem Jiřím mincovní řád tohoto (ve výtahu) obsahu:⁶¹) »Ačkoli nám to s velikou a znamenitou ujmu a škodou přijde, a že předci naši císař Sigmund, král Albrecht, král Ladislav sl. paměti toho sů *neučinili*, a my, činíce znamenitě náklady pro korunu a království toto... tuto věc vám učiniti chceme s radou naší. Nejprve že dobrý stříbrný groš kážeme dělati a vedle něho dobré stříbrné peníze a haléře. Těch grošů mají XXIV za uherský zlatý platiti, též na penězích a haléřích taková přísada býti má, jakož jest byla za předka našeho krále Václava. A to tak opatřiti chceme... že těch XXIV grošů aneb peněz a haléřů na ten počet, tak dobré stříbrné zrna a přísady míti budou, že v tom za uherský zlatý státi může.... Item.... aby se přísady a zrna bez rady naší umenšiti nemohlo, k tomu aby vedle práva starodávného vydali (stavové zemští) fersuchera, a my svého fersuchera vedle něho dáti

⁵⁹) Tamtéž II. 347.

⁶⁰) Voigt II. 280. — Emler, Pozůst. desk. zemsk. II. 351.

⁶¹) Tamtéž II. 355. — Archiv Český IV. 437. — Voigt II. 282 *neúplně* a s odchylkami z archivu kutnohorského horního úřadu k r. 1470. — Dačický (Paměti I. 38) poznamenal sice, že král Jiří zarazil r. 1460 groš devítilotový (= 0.563), který dělán u Hory, avšak listinných zpráv o tom není.

chceme... A ti fersucherové z každého werku jednu probu a tu každou oba spolu zapečetit schovajte, a to proto, aby každé »suchédni« před námi a pány, rytířstvem a městy prokázána byla.... Item rýnský zlatý má býti na těch stříbrných groších ortem uherského zlatého níže, jakož bylo od starodávna, totiž po XVIII groších; též v těch stříbrných penězích a haléřech. Item tuto věc, kterouž vám opravití chceme, tak v náhle království všeho tú novú vysokú stříbrnú minci nasytiti nemůžeme; zdá se nám tento způsob, aby starých Horských peněz platilo XIV jeden nový groš, a též dva stará Horská peníze za jeden nový peníz... Item v Praze, u Hory a v jiných našich městech veksle aneb měny způsobiti a což budem moci grošů, peněz a haléřů na každé místo poslati kde měny položíme, to rádi učiníme.... Item pakli by se vám líbilo, kdo jest komu dlužen, ježto by nebylo ze jména na zlato v listu aneb slibu jmenováno, a na groše a peníze jmenováno bylo: v tom buď takový způsob zachován, aby napřed z pánův a rytířstva a z měst k tomu vydání byli, aby se v pravdě vyptali, od toho času, jakož jsme my naši novou minci u Hory začali, a ten zmatek, kterýž jest byl v černých penězích, tím stavili, — po čem jest zlatý uherský a rýnský každého polúletí na Horu šel, a to aby bylo u desk anebo na hradě pražském znamenáno... Dlužník nechť dle toho zaplatí nechť zlatými uherskými nebo rýnskými vedle toho počtu, aneb novými groši a penězi XXIV groše za uherský a XVIII grošů za rýnský zlatý. — Item když již naše nová mince vyjde, tehdy mají všechny důchody, úroky, cla, každému našimi novými groši placeny býti, kteřížby již po vyjití z naší nové mince přicházeli... Item aby každý prodával neb kupoval za naši novou minci, avšak aby jeden druhému 14ti penězi naší mince tento náš nový groš zaplatiti mohl, a též páni v úroce od svých lidí, kteří by grošův míti nemohli, 14 peněz za groš brali... Item nížádný buď obyvatel domácí, anebolito host nemá stříbra ku překupování vézt, a zvláště žádný kupec a obchodník, ani jiný žádný peněz aby nepřepaloval ani nepřekupoval, než toliko vše do našich minc nesli, a to pod největší pokutú.... Item žádná jiná mince aby v našem království nešla, než naše stříbrná, dobrá nová mince, kromě našich milých přátel, *knížat saských nový groš*, kterýžto vedle našeho groše bude moci za šest peněz jíti, pokudž ho při dobrém zrnu a přísadě nechají, jakož jest od starodávna za jejich předkův byl. Item frzucher náš a zemský každého čtvrtletí v městech těch, na kterýchž by najvalněji ty míšenské groše šly, vezma jich, což by mu se zdálo potřebného, daj je spáliti a na zrna i přísadu pokusiti. A kdyžby kolivěk frzucher tak dobrého zrna a přísady nenalezl v tom groši, ježto by mohl vedle naší přísady a groše po šesti penězích jíti, jakož od starodávna bylo: tehdy to má býti na nás vznešeno.... kterak by ten groš, vedle zrna a přísady jeho, měl brán býti.... Item jakož někteří svévolně proti všemu právu nespravedlivě minci naši tepú a falšují... takové všechny mince zapovídáme, aby brány nebyly.... A zvláště zapovídáme.... aby žádný minci cizích jakožto gerlických a Orlíků v zemi naší nenesl, ani za ni co kupoval ani prodával.... — —

Tento mincovní řád je vůbec první v jazyku českém vydaný. Bohužel, že tehdejší nepokoje, zejména válka s Matiašem uherským úplně zničily dobrý

úmysl krále Jiřího tak znamenitě napravití domácí minci. — Pro lepší porozumění některým článkům tohoto řádu mincovního budiž uvedeno tolik. Horských haléřů bráno všeobecně 14 za groš a naopak šel groš ve 14 haléřech. Avšak páni a rytíři nechtěli od svých úročníků jiných peněz bráti nežli staré pražské groše a počítali tyto pouze po 7 Horských, sami je po 14 vydávající, z čehož byl »veliký křik mezi lidmi.«⁶¹⁾ K tomu se táhne hořejší článek »... aby též páni v úroce od svých lidí, kteří by grošův neměli, 14 peněz za groš brali«, a skrývá se v něm napomenutí pánům, aby též naopak v úroce groš za 14 peněz počítali.

Následující článek, aby vedle pražských grošů ještě jiná *cizí* mince v Čechách šla, totiž nový groš knížat saských čili groš míšenský, jest pravé unicum v mincovních řádech království Českého vůbec. Příčinu tohoto neobyčejného svolení sněmu zemského dlužno hledati hlavně v tehdejších poměrech mincovních naší země, ačkoli též příbuzenské svazky krále Jiřího se saským dvorem nezůstaly zde as bez účinku. Jak už vyličen, ubývalo tehda starších grošů téměř den ode dne, a král Jiří poměrně méně jich razil, nežli spotřeba domácí vyžadovala. Následkem toho byl, že už v dobách minulých přiváženy do Čech groše míšenské, které se lidem zamlouvaly zvláště svým zevnějškem, podobným v nejednom kuse grošům pražským, a obíhaly zde — bez dovolení sněmu — s jinou cizí mincí zrnem jich mnohem horší. Když pak král Jiří rozličné spory o nápadech království Českého k některým saským městům, které se už táhly od r. 1453, vyrovnával na zemském sněmu r. 1459 v Chebu držaném: smířil se zde s kurfiřtem saským Fridrichem II. a jeho bratrem Vilémem III. K utvrzení toho smíru zasnoubili král Jiří dceru svou *Zdeňku Albrechtovi*, mladšímu synu *Fridricha II.* a Markéty Rakouské, a *Vilém III.* Kateřinu, dceru svou a Anny Rakouské, *Fridrichu mladšímu* čili *Hynkovi*, synu krále Jiřího. »Našich milých přátel knížat saských nový groš« — jak v mincovním řádu shora uvedeno — týká se tedy míšenských grošů *Viléma III.*, který už od r. 1445 jako držitel Durynska samostatně minci razil až do své smrti († 1482), jakož i grošů kurfiřta *Arnošta* a bratra jeho *Albrechta*, kteří po smrti otce svého Fridricha II. († 1464) společně vládli a minci razili až do r. 1485. Groše těchto panovníků vyskytují se v našich domácích nálezech zhusta, nejvíce s pražskými groši Vladislava II.; nicméně i starší groše míšenské nejsou u nás vzácností, zejména markrabě Fridricha III. Přísného (1349 až 1381), Baltasara († 1406), Viléma I. († 1407) atd., jak svého času v oběhu zůstávaly s groši rázu mladšího. — Konečně se v témže mincovním řádu zapovídá přinášení do země cizí mince, zejména gerlické a Orlické, k čemuž pro vysvětlení budiž položeno tolik. Město Zhořelec (Gorlitium) v Horní Lužici náleželo už od r. 1319 ku království Českému, a král Jan dne 19. května r. 1329 potvrdil mu všechny jeho privileje, přenechav mu spolu právo mincovní dě-

⁶¹⁾ Staří Letopisové III. 175. O témže nářku zachovala se tamtéž (str. 494) rýmovačka k r. 1469, totiž... »cof se potom stalo a od pánův chudině dalo, že groš dobrý, který mezi lidmi biše, ten po 14 penězích jdiše; a když sedláci měli úrok dáti, páni nechtěli po téměř bráti, jedno po sedmi penězích od nich vzeli a sami po 14 penězích jiným dávali.«

dičně. Toho času a později vybíjely se tam haléře, na jichž lícu vyraženo gor (lütium) a na rubu královská koruna. Tato mince za krále Jiřího i dříve obíhala velice zhusta v království Českém z příčin shora vytknutých, ačkoli se s domácí naší mincí nikterakž nesrovnávala, jsouc této zrnem i střížím horší, totiž průměrné váhy *gr* 0.34 a jakosti pouze 0.169.⁶²⁾ O málo lepší, nicméně také rozhodně lehkou mincí byly tak zvané »Orlíky« polské, t. j. půlgroše, mající po jedné straně korunu, po druhé orlici polskou. Vybíjel je už Vladislav II. Jagajlo Litevský (1386—1434), Vladislav Varnenský (1434—1444), nejhojněji však Kazimír IV. Veliký (1444—1492). Do Čech se dostaly as za Sigmunda Korybutoviče a rozhojnily se během času tou měrou, že pro uvarování českého lidu před škodou a zmatkem byly zde zapovězeny.⁶³⁾

Vladislav II.

Byl syn polského krále Kazimíra IV. Velkého a Alžběty, dcery římského krále Albrechta II., někdy též krále českého. Zvolen byl za krále českého 27. května a korunován 22. srpna 1471; králem uherským stal se r. 1490; † 13. března 1516.

I. Pražské groše.

a) *Thlusté groše.*

1. L. a. ✠ WLADISLAVS SEDVRDVS
b. ✠ DEI GRATIA REX BOEMIAE
R. ✠✠✠ GROSSI PRAGENSIS (Tab. II. 29.)
Váží *gr* 11.65 (pozlacený).
2. L. a. VVLADISLAVS SEDVRDVS
b. jako 1 b.
R. » 1. avšak H (Tab. II. 30.)
Váží *gr* 15.70 (pozlacený).
3. L. a, b jako 1 a, b, pouze » W atd.
R. » 1 s H (Tab. II. 31.)
Váží *gr* 17.45 (pozlacený).
4. L. a. ✠ WLADISLAVS SEDVRDVS
b. jako 1 b.
R. » 1. (Tab. III. 32.)
Váží *gr* 33.30 (pozlacený).

⁶²⁾ Regesta III. Emler, 612. — »Památky arch.« XII. 65.

⁶³⁾ Letop. Č. III. 98 už k r. 1436 zaznamenali: »Toho roku dělali sů *polské* haléře na mnohých místech v Čechách i v Slezích i v Moravě z kotlův a pánví a prodávali je na hřivny a tak veliku zůhubu učinili v zemi polské... a tak jich mnoho nadělali, že je mírami měřili jako obilí...«

5. L. a. † WLADISLAUS • SAGURDUS
b. ☉ DEI: GRATIA ☉ REX: BOEMIA
R. jako 1 s H. (Tab. III. 33.)
Váží gr 17-90.
6. L. a. × WLADISLAUS SAGURDUS
b. jako 1 b.
R. > 1 pouze II místo H.
Váží gr 24-54.
7. L. a. ☉ WLADISLAUS SAGURDUS
b. jako 5 b.
R. *** GROSSI ☉ PRAGENSIS
Váží gr 18-05.⁶⁴⁾
8. L. b. ☉ WLADISLAUS ☉ ET ☉ LUDOUIGUS
a. ☉ REGES ☉ BOEMIA (II místo H)
R. ☉ ☉ ☉ GROSSI ☉ PRAGENSIS (Tab. III. 34.)
Váží gr 13-9 (pozlacený).
9. L. a, b jako 8 a, b.
R. Nad mřížkou poprsí sv. Václava s praporcem v levici, bez opisu.
(Tab. III. 35.) Váží gr 31-62.

Velice zajímavá tato mince táhne se jen svým licem k pražským grošům, ovšem s tím rozdílem, že vyražena na ni jména králů dvou, otce a syna. Její rub vykazuje jí spíše místo mezi *pamětními* mincemi. Poněvadž byl *Ludvík* na českého krále korunován 11. března 1509, byla as téhož roku ražena na paměť této slavnosti.

Klademe sem ještě jednu minci, která se s předcházející srovnává sice pouze rubem a není na ní vůbec jména žádného krále, nicméně celým svým provedením as sem náleží, totiž:

10. L. Ve štítu korunovaném český lev, u koruny o—o a rovněž tak u štítu.
Opis. ☉ SANCTVS ☉ VENCESLAVS ☉ DVX ☉ BO
R. jako 9.⁶⁵⁾ (Tab. III. 36.)

b) *Obyčejné groše.*⁶⁶⁾

1. L. a. ✠ WLADISLAVSSAGURDVS
b. ☉ DEI: GRATIA ☉ REX: BOEMIA
R. *** GROSSI ☉ PRAGENSIS
Na rubu jiných místo H též H, II nebo I-I

⁶⁴⁾ Č. 6 a 7. Beschreib. der Samml. Böhm. M. M. Donebauer 945, 946.

⁶⁵⁾ Voigt II. 317 č. 7. Týž zmiňuje se též o čtyřech tlustých groších Vladislava II., které za jeho dob byly ve sbírce Eman. Arnošta hr. z Waldsteina, biskupa litoměřického (1750—1789), udává pouze jejich váhu, v gr 11, 13-2, 22 a 48-4.

⁶⁶⁾ Pro typografické obtíže, zejména pokud se týče oddělovacích znamének, nebylo lze všechny typy položit do textu, nýbrž některé jsou pouze vyobrazeny; kde by se text snad nesrovnával s obrazem, jest tento textu správnější.

2. L. a. ✠ WLADISLAVS • SAGURDVS
b. jako 1 b.
R. > 1.
3. L. a, b jako 1 a, b.
R. ✠ GROSSI ☉ PRAGENSIS
4. L. a. jako 1 a.
b. ✠ ✠ atd. jako 1 b.
R. jako 1 až PRAGENSIS
5. L. a. WLADISLAVS atd. jako 1 a (bez křížku)
b. jako 1 b.
R. > 1.
6. L. a. ✠ ✠ W atd. jako 1 a.
b. jako 1 b.
R. > 1 nebo ✠ ✠ GROSSI atd.
7. L. a. † WLADISLAVS ☉ SAGURDVS
b. jako 1 b.
R. > 1 se správným H.
8. L. a. :W atd. jako 1 a.
b. ✠ > > 1 b.
R. jako 1, též ✠: atd.
9. L. a. ✠:W atd. jako 1 a.
b. jako 1 b.
R. > 1.
10. L. a. > 8 a.
b. ✠ DEI ☉ GRATIA ☉ REX ☉ BOEMIA
R. ✠ ✠ atd. jako 1.
11. L. a, b. jako 1 a, b.
R. ✠ ✠ ✠ GROSSI ☉ PRAGENSIS
12. L. a. WLADISLAVSSAGURDVS, jinde SAGURDVS
b. ✠ ✠ DEI ✠ ✠ GRATIA ✠ ✠ REX ✠ ✠ BOEMIA
R. ✠ ✠ ✠ GROSSI ☉ PRAGENSIS, jinde PRAGENSIS
13. L. a. ✠ VV atd. jako 1 a.
b. jako 1 b.
R. ✠ ✠ atd. jako 1.
14. L. a. VV > > 1 a.
b. jako 1 b.
R. > 1.
15. L. a. :VV atd. jako 1 a, nebo •VV atd.
b. jako 1 b.
R. > 1.
16. L. a. × WLADISLAVSSAGURDVS
b. jako 1 b.
R. > 1.

17. L. a. jako 16 a.

b. ✠ DEI: GRATIA: REX: BOEMIA

R. ✠ GROSSI: PRAGENSIS

18. L. a. + VLADISLAVS SECUNDUS, jinde II místo R

b. jako 1 b.

R. „ 1.

19. L. a. W atd. jako 16 a, avšak SECUNDUS

b. jako 1 b.

R. „ 1 se správným II

20. L. a. • W atd. nebo • W, též • W atd. jako 16 a.

b. ✠ DEI: GRATIA: REX: BOEMIA

R. jako 1.

21. L. a. VLADISLAVS SECUNDUS

b. ✠ atd. jako 1 b.

R. jako 1.⁶⁷⁾

22. L. a. ✠ VLADISLAVS SECUNDUS

b. ✠ DEI: GRATIA: REX: BOEMIA

R. (Složitá okrasa) GROSSI: PRAGENSIS (Tab. III. 37.)

23. L. a, b jako 22 a, b; bez teček u křížku v obvodu b.

R. (Složitá okrasa) GROSSI: PRAGENSIS (Tab. III. 38.)

24. L. a. jako 22 a.

b. ✠ DEI: GRATIA: REX: BOEMIA

R. (Složitá okrasa) — jako 23. (Tab. III. 39.)

Tyto obyčejné groše dle zachovalosti váží gr 2·30—3— a jsou jakosti 0·563, 0·500, též 0·440—0·428. — Zrno z průměrné stříže a jakosti vyšetřené, totiž $gr\ 2·65 \times 0·497 = gr\ 1·32$, po 9 krej. dává krej. 11·88 jako hodnotu groše.

II. Peníze bílé.

a) Tlusté peníze bílé.

Na lícu český lev, na rubu buď korunované W nebo koruna.

1. L. Opis. VLADISLAVS SECUNDUS RB (= Rex Boemie).

R. Korunované W bez opisu. (Tab. III. 40.) Váží gr 3·40.

2. L. jako 1.

R. Korunované W při dolejších okraji bez opisu.

Váží gr 3—.

3. L. jako 1.

R. V celém poli královská koruna bez opisu. (Tab. III. 41.)

Váží gr 2·35.

4. L. Lev mezi W—S bez opisu.

R. Královská koruna bez opisu. (Tab. III. 42.) Váží gr 2·90.

⁶⁷⁾ Jednoduché V ve jméně VLADISLAVS souhlasí s V ve jméně VENCESLAVS na tlustém groši č. 10. (Tab. III. 36.)

Známy jsou též tlusté peníze bílé, které shodující se lícem s čís. 1. mají na rubu W *nekorunované* a kolem něho opis W-S-D-G-R-B, tak že jméno královo přichází na *obou* stranách. Mince ty nejsou české, nýbrž *vratislavské* (pro *nekorunované* W) a mimo to obojetné, totiž že každý kolek (líce a rub) náležel původně k jiné minci.

b) Obyčejné peníze bílé dvoustranné.

Na lícu český lev, na rubu korunované W bez opisu (jako u tlustých peněz 1., 2.). (Tab. III. 40.)

1. L. Opis. • VLADISLAVS SECUNDUS RB

2. „ „ WLADISLAVS SECUNDUS RB

3. „ „ „ „ RB.

4. „ „ „ „ R·B.

5. „ „ „ „ R.

6. „ „ „ „ R.

7. „ „ „ „ R.

8. „ „ „ „ R.

Též na rubu těchto bílých peněz vyskytuje se třeba zřídka *nekorunované* W s pokračováním opisu (na lícu) DEI-GRATIA-REX-BOEMIA. Náležejí rovněž do Vratislavi.

c) Obyčejné peníze bílé jednostranné.

Na všech český lev (jako u tlustých peněz 1. 2.). (Tab. III. 40.)

1. Opis. VLADISLAVS SECUNDUS RB

2. „ „ „ „ RBI

3. „ „ „ „ R

4. „ „ „ „ B

5. „ „ „ „ SRB

6. „ • VLADISLAVS SECUNDUS

7. „ „ „ „ R·B

8. „ „ „ „ R·B

9. „ • VLADISLAVS SECUNDUS R

10. „ WLADISLAVS SECUNDUS

11. „ „ „ „ R

12. „ „ „ „ SECUNDUS

13. „ „ „ „ SECUNDUS

Váží dle zachovalosti průměrně gr 0·380 a jsou jakosti 0·407, takže jejich zrno = gr 0·16, po 9 kr. = 1·44 hodnotě bílého peníze.

Náleží sem ještě stříbrný plát o čtyřech rozích, podobný onomu na Tab. II. 23. Kolek vyražen pouze na jedné straně a sice český lev v obvodu mezi W—S. Váží gr 7·47. (Tab. III. 43.)

III. Peníze malé jednostranné.

1. Korunované W, nad korunou a po každé straně tečka. (Tab. III. 44.)

2. „ „ W (Tab. III. 45.)

3. Korunované velké W nahore $\ominus$ — $\ominus$ (Tab. III. 46.)

4. „ „ W, po stranách koruny po půl lilie, uprostřed celá. (Tab. III. 47.)

5. Pod velkou korunou W (Tab. III. 48.)

Váží průměrně gr 0.360 a jsou jakosti 0.188, jejich zrno = 0.068 po 9 krej. = 0.612 krej. hodnota malého peníze.

Sestavil jsem zde mince postrádající letopočtu u každého druhu asi tak, jak za sebou z mincovny vyšly. Které groše srovnávaly se písmem a oddělovacími znaménky s groši krále Jiřího, položil jsem napřed a pak ostatní seřadil až do písmen W a U, jež se nacházejí na tlustém groši (č. 8. 9) Vladislava společně s Ludvíkem buď z r. 1509 nebo následujícího. Na obyčejných groších bývá toto W a U provázeno též neobyčejnými znaménky oddělovacími bohatší kresby a femeslného provedení. Peníze bílé seřaděny dle tvaru písmen. Jiné rozdílů poznávají se lépe s obrazů nežli popisů, zejména jest na groších při ohonu lva buď tečka jedna, buď dvě, tři nebo žádná; též mezi zadními tlapami bývá někdy po tečce. Hřiva skládá se ze tří řad měsíčeků střídavě v každé k jiné straně položených; na pozdějších groších jsou měsíčky dvojnásobné (()), na peněžích bílých též buď v podobě ssss, buď slité aneb přímkami nahrazené, vždy o dvou řádkách. Korunované W na peněžích dvoustranných není téměř nikdy uprostřed, nýbrž spíše při okraji buď celé buď z části.

Ohled při volení krále Vladislava II. na sněmu v květnu 1471 ohlášeny byly od stavů žádosti zemské, mezi nimiž i tyto: „Item což se Hory dotýče, račte o to mluviti a JM^u královské prositi, aby také Hora byla opatřena vedle práva a svobod vysazení horního předků JM^u. Neb slyší se, že Hora jest velmi zle opatřena... neb jediný werk se dělá v minci na týden pro úředníky a dělníky, a by nebylo pro křik úředníků a dělníků, i ten by werk dělán nebyl.... Také bylo prvé smloueno o *děláních peněz*, aby bylo děláno sedm hodných peněz za groš český.... JM^u prosíme... aby dělán byl, neb chudina velmi křičí pro takové obtížení a prosí, aby byla mince opravena... Také aby, kdo ve dsky zemské klade, za groš český měl by *dva míšenské dáti*...“⁶⁸⁾

Vladislav II. hleděl nedostatku těm počtivě odpomoci jednak tím, že hned po svém nastolení pražské groše poručil vybijeti v počtu hojném, a jednak že vedle *bílých peněz*, jichž šlo 7 na groš, zarazil *peníze malé č. haléře* po 14ti do groše — zcela dle mincovního řádu krále Jiřího.

O mincovnictví této doby zachovaly se nad míru poučné a důležité zprávy v tak zvaných »registrech werkových«, z velké části v kutnohorských archívech uložených.⁶⁹⁾ Poznáváme z nich nejen kolik stříbra bylo do mince Horské přijato a zač, nýbrž v jakém poměru smíšeno bylo stříbro s mědí v kaž-

⁶⁸⁾ A. Č. IV. 445, 449.

⁶⁹⁾ »Památky« XII. 399—414. Em. Leminger.

dém díle mincovním, někdy též kolik kop grošů z určitého počtu sazených hřiven se dostalo a p. Budiž pro dokonalejší poznání věci samé z register těch ve výťahu uvedeno tolik.

Pražských grošů (grossi lati, široké, české) bylo od srpna do konce roku 1472 (za 23 týdnů) z čistého stříbra 5331 hř. 2 frt. 1 lt. a 2 kvtl. vytepáno 13441 kop 31 gšů.; za r. 1473 z čist. stř. 19.228 hř. 3 frt. 2 lt. 2 kvtl. dostalo se 49.004 kopy 7 gšů. a t. d. Podrobněji se tamtéž dovídáme, že 9tou nedělí po sv. Duše r. 1472 sazeno do ohně

čist. stř. 156 hř. 1 frt. 1 lt. 2 kvtl. a mědi 121 hř. 2 frt. 1 lt. 2 kvtl. a z werku toho od přegřů že přijato

379 kop 20 gšů. váhy 253 hř. 1 frt. 2 lt.

Z těchto podrobných udání snadno se vypočítá,

a) že groše ty byly 9tilotové (= 0.563),

b) že jich bylo raženo 90 ze sazené a 160 z čist. stř. hřivny,

c) že každý vážil průměrem gr 2.82 a

d) poněvadž mincovna t. č. platila za hřivnu čist. stř. 90 gšů., že pro král. regale z každé takové hřivny zbylo užitku (160—90) 70 gšů.⁷⁰⁾

Též 9tilotové jakosti tepány groše do konce r. 1482.

Dne 9. ledna r. 1483 započato nové dílo mincovní na groše a sazeno do ohně

č. stř. 170 hř. 2 lt. a mědi *tolikéž*.

Z toho patrné, že uvedeného r. 1483 snížena jakost grošů o 1 lot, tak že byly 8milotové (= 0.500). Stalo-li se o tomto zlehčení grošů prvé jakési snesení sněmovní čili nic, pověditi neumím, než tolik jest jisto, že při této 8milotové jakosti zůstaly groše pouze dvě léta. Neboť už pátou nedělí po r. 1485 na obecném sněmu na Horách ve vládkém dvoře zahájeném k relaci nejvyššího mincmistra Beneše Krabice z Veitmile bylo uzavřeno, aby hřivna sazena byla na 7 lotů (= 0.438), a z ní aby se vybijelo 88 gšů.

Dle toho stanovení byly sice groše o velice nepatrnou váhu na střížii povýšeny (gr 253.17 : 88 = gr 2.88 místo gr 2.82 dle předešlého), avšak se nyní dostal z č. stř. hřivny ($88 \times 16 : 7 =$) 201 gš., čímž král. regale při každé hřivně č. stř., ačkoli se t. č. do mince kupovala po 2 kopách, získal ($201 - 120 =$) 81 gš. Při této 7milotové jakosti grošů zůstalo až do r. 1516.

Následek každého takového zlehčení mince byl, že všechny mince starší a vážnější kupovány jsou do mincovny, zde pak přepalovány a na horší minci měněny. Totéž stalo se i v tomto případě, neboť »registra werková« zaznamenala, že hned už r. 1486 (mimo jiné starší peníze) dodáno bylo do mince

⁷⁰⁾ a) Sazeno bylo č. stř. hř. 156. 1. 1. 2 = 156.344

mědi „ 121. 2. 1. 2 = 121.594

sazených hř. 277. 3. 3. — = 277.938

Jakost č. stř. hř. 156.344; saz. hř. 277.938 = 0.563 = 9lot. stř.

b) Kop 379.20 = 379.333, saz. hř. 253. 1. 2 = 253.375, proto kop 379.333 : 253.375 =

kop 1.30 = 90 grošům ze sazené hř., t. j. z hř. 9lotové, tedy z hř. čist. stř. $90 \times 16 : 9 = 160$ gšů.

c) Pražsk. hř. = gr 253.17, tedy hř. 253.375 dává gr 64146.9, kop gšů. 379.333 dává gšů. 22.760, z toho gr 64146.9 : 22.760 = gr 2.82 stř. groše.

českých grošů 97 hř. 1 ft. 2 lt., v nichž bylo č. stf. 54 hř. 3 ft. 3 kvtl. Z toho snadno vypočteme, že groše ty byly 9tilotové (= 0.563), t. j. české groše z let 1472—1482.⁷¹⁾

Peníze bílé (denarii graves, těžké, stříbrné), jichž sedm šlo do groše česk., začaly se tepati teprve dne 10. března r. 1483, ačkoli už r. 1471 na sněmu při volení krále Vladislava II. — jak z předu uvedeno — za to důtklivě žádáno bylo. Jakost jejich stanovena na 7 lotů (= 0.438) a ze sazené hřivny mělo se jich raziti za 82 gše. (t. j. $82 \times 7 = 574$ penízů b.), tak že na hřivnu č. stf. přišlo za 187 gšů. (t. j. $82 \times 16 : 7$) čili ($187 \times 7 =$) 1309 peněz bíl. V této jakosti zůstaly však sotva po dva roky, neboť už na sněmu r. 1485 na Horách (jak shora uvedeno) držaném bylo sneseno, aby se *peníze bílé* tepaly z hřivny sazené na 6 lotů (= 0.375) též v 82 gších. česk., tak že z hř. č. stf. vyšlo peněz bílých za 219 gšů. česk. Při této jakosti 6tilotové zůstaly peníze bílé až do r. 1516.

Dokud se týče otázky, které z obou druhů peněz těch jsou starší, zdali dvoustranné nebo jednostranné, tož najisto říci lze, že ony starší jsou těchto. Neboť až dosud »parvi« všech předešlých králů byly dvoustranné a při tom zůstalo též po několik roků za Vladislava II. Když pak je změnil na jednostranné (na nichž se objevuje později též U), následovali jej v tom králové Ludvík i Ferdinand, kteří vůbec žádných dvoustranných bílých peněz netepali.

Peníze malé (haléře, hallenses) raženy poprvé dne 16. března 1482 a byly jakosti 3lotové (= 0.188),⁷²⁾ při kteréž zůstaly až do r. 1516. Ze sazené hřivny vytepáno jich za 45 gšů. širokých = $1\frac{1}{2}$ kopě gšů. mišen., tedy z hřivny čist. stf. za 240 gšů. šir.

Na sněmu Svatováclavském, zahájeném v Praze dne 12. října 1485, vzpomenu opět zřízení o minci krále Jiřího, že má jíti groš český po sedmi penězích, »a ty první peníze Horské, kteréž v haléři jdou, těch má jíti 14 na český groš a po dnešní den nemají více slůti peníze ale haléře« atd. Rovněž stanoven uherský zlatý na 29 gšů. česk. a zlatý rýnský na $21\frac{1}{2}$ gše. česk., platí-li se v groších nebo penězích, avšak haléřů za týž zlatý uherský má se dáti 58 gšů. a za rýnský 43 gše.... »Gerlické peníze kteříž mají, aby jich odbyli po čtyřech nedělích od sv. Havla, a potom aby jich žádný nebral, a Kladská mince, tu se nezapovídá bráti...«⁷³⁾

V tomto snesení sněmovním dostalo se tedy penězům Horským necht dím zákonného pojmenování »haléře«, čímž tedy splynuly s haléři čili malými penězi, od r. 1482 tepanými, na které rovněž už v mincovním řádě krále Jiřího pamatováno. Zajímavo jest, že se hodnota zlatého uherského a rýnského, platí-li se ten neb onen v haléřích, nestanoví v groších českých nýbrž, *mišenských* ($58 = 2 \times 29$ a $43 = 2 \times 21\frac{1}{2}$). Poněvadž pak rovněž v »registrech werkových«, jakmile začaly tepati malé peníze, ujalo se účtování na groše

mišenské, podobá se pravdě, že už král Jiří, jenž první dovolil cizím grošům mišenským, aby u nás vedle pražských obíhaly, to vše měl na zřeteli. Neboť pražský groš položen na roveň dvěma mišenským; a jako onen držel 7 peněz bílých, šlo na groš mišenský 7 peněz malých č. haléřů, jichž tedy 14 počítáno na groš pražský. Vladislav II., přijav mincovní řád krále Jiřího za svůj, v těchto kusech na něm ničehož nezměnil, poněvadž ještě za jeho panování groše mišenské měly u nás necht dím »domovské právo«. Do »gerlických« naříkáno u nás už za krále Jiřího a zde se opakuje a sice nejen r. 1485, nýbrž ještě r. 1515, ku kterému Staří Letopisové (III. 390.) poznamenali, že k sv. Václavu zapověděli peněz gerlických bráti, jichž bylo mnoho rozmnoženo, neb je dělali i ve všech a jinde. »A žádný jich více nerozmnožil jako p. Tunkl, jsa mincemistrem u Hory; neb co nadělali u Hory velikých i malých peněz, i dodával jich do Gerlice i jinam ven z země a prodával je... Groše českého nebylo vidati v těch letech, než ta mince nešlechtná rázu gerlického, jižto nepostačovala měď, ale i z železa dělali.« — Kladská mince u nás dovolená táhne se k drobným penězům, které po získání Kladska, t. j. po r. 1454, vybijel tam Jiří z Poděbrad a po něm jeho synové (do r. 1501). »A v ty časy, kdy král (Jiří) držal Kladsko, dělali peníze kladské bílé se lvem a brali je po mnohých krajinách« — zaznamenali Staří Letopisové k r. 1459 (III. 173.). Tyto kladské peníze byly stříže gr. 0.333 a jakosti třílotové (0.188), tak že se ve všem vyrovnaly malým penězům domácím, a proto se mohly u nás bráti.⁷⁴⁾

Podobné snesení stalo se na sněmu v Praze držaném 1. října 1487.⁷⁵⁾ —

Z domácích dějin vůbec známo, že r. 1473 uzavřeno příměří mezi Vladislavem II. a Matiašem uherským, kteréž po pěti letech vedlo k míru v Olomouci, na jehož základě král Matiaš podržel na čas života Moravu a název krále českého. Oba tito králové smluvili se pak v Jihlavi dne 10. září 1486 ve příčině stejné mince. Úmluva ta zůstala ovšem pouze akademickou, nicméně zasluhuje zde povšimnutí pro neobyčejný úvod, totiž: »My Matiaš z boží milosti král uherský a český král... a markrabí moravský... a My Vladislav z b. m. český král a markrabí moravský... smluvili jsme se, aby král Vladislav groš a peníz, který nyní tepe, před se bíl, a My král Matiaš abychom v Moravě, v slezských a lužických zemích též groš a peníz na touž váhu, zrno a strich bíli, aby se ve všem srovnaly s mincí krále Vladislava... kromě, aby na rázu rozdíl byl a každého nás peníz mohl rozeznán býti« atd. Též Matiaš aby měl »prohierara nebo vrzuochaře« při minci Vladislava II. a naopak tento opět takového člověka při minci krále Matiaše atd.⁷⁶⁾ K provedení této úmluvy ovšem nikdy nepřišlo.

Jako v dobách minulých též za Vladislava II. zapovídána padělaná mince a vyhrožováno její původcům. Z obecného sněmu v Brně daný Landfryd

⁷¹⁾ hř. 54. 3. $\frac{1}{4}$ = hř. 54.797, hř. 97. 1. 2 = 97.375, z toho $54.797 \times 1000 : 97.375 = 0.563$, t. j. 9 lotů.

⁷²⁾ Tím se opravují »Památky« XII. 101.

⁷³⁾ A. Č. IV. 516, V. 366.

⁷⁴⁾ »Památky« XII. 60 chybně »Město Hlohov«, což se tímto opravuje.

⁷⁵⁾ A. Č. IV, 520, kde chybně položen rýnský zlatý po XXII gších. čes. místo po XXII = $21\frac{1}{2}$ gši.

⁷⁶⁾ A. Č. X. 280, srovnej též V. 472.

10. dubna 1496 obsahuje mimo jiné: »... Krále JM^u a koruny české má mince stříbrná dobrá na zlaté, na groše široké jíti podle starého obyčeje... Pakli by který pán z rytířstva nebo z měst, duchovní nebo světský na svých zámcích nebo zbožích falešnou minci jakúžkoli dopustil dělati aneb alchamije falešné, buď k němu hleděno jako k falešníkovi k hrdlu i statku...«⁷⁷⁾

Zbývá ještě zmíniti se o *tlustých groších a penězích*. Z »register werkových« nabýváme o nich určitějších zpráv, ano jest velice vítané odtud poučení, že mince ty raženy byly z téhož sazeného stříbra jako současně buď groše, buď peníze, že tedy nejsou těchto zrna ani lepšího ani horšího.

O *tlustých groších* zde poznamenáno, že raženy byly r. 1472, 1473, 1477, 1480, 1488, 1499, 1508, 1511 a 1514, a možná, že i v jiných letech, z kterých dotyčná registra zachována nejsou. Zdálo by se dle toho, že svého času bylo *tlustých grošů* nemalá hojnost. Naproti tomu sluší připomenouti, že na tepání jich povolováno bylo stříbra poměrně málo, totiž 1 frt.—1 hř, pak 2—3 hř. a nejvýše 12 hř. králi JM^u.

Za jakým účelem těchto neobyčejných grošů bylo vybijeno, o tom nás poučuje — mimo jiné přípisky v registrech — zvláště list nejvyššího mincmistra Beneše Krabice z Vaitmile, poslaný do Hory r. 1488. Týž maje z Vratislavi jeti na sněmy do Javora a Nisy žádá, aby mu byly poslány peníze a stříbro, a »dajte ze dvou hřiven stříbra grošů tlustých nadělati s přísadou, a což můž z toho stříbra býti po půl druhém a po jednom lotu« (t. j. po *gr.* 24 nebo 16). Ze všeho toho vysvitá, že *tlusté groše* raženy buď na rozkaz krále Vladislava II. aneb nejvyš. mincmistra, když se chystali navštívit cizí dvory, sněmy v zemích koruny České a p., a zajisté jen za tím účelem, aby jimi tamější úředníci, komorníci ne-li vznešenější osoby byli obdarováni »na dobrou pamět«, spolu pak na důkaz o výnosnosti a bohatství stříbrných dolů Horských. Jiné pak osoby urozené aneb královští úředníci, kteří si buď vyprosili neb zakoupili určitou váhu stříbra na Horách, musili si opatřiti zvláštní povolení k tepání *tlustých grošů*, které pak rozdali příbuzným a přátelům jako vzácné památky.

Ačkoli ze všech českých *tlustých grošů* přicházejí tyto Vladislavské též v mincovních sbírkách nejčastěji (nehledíce ovšem k nemalému počtu padělaných), přece jsou jen velikou vzácností. Neboť byvše původně určeny pro *jednotlivé osoby* v království našem a mimo jeho hranice ztrácely u pozdějších »dědiců« na ceně, přicházely během času do »starého stříbra« a tím se největším počtem vytratily. V domácích nálezech s groši Vladislava II. — jichž se přece u nás na kopy ze země vydobývá — dosud objeveny nebyly.

Tlusté peníze (denary) v uvedených registrech připomínají se pouze jednou, totiž k r. 1508, kdy se nejvyš. mincmistru Bernhardovi z Waldsteina (1505—1510) na *tlusté peníze* dává 1 hř. 2 lty. stř., z něhož se jich vytepała kopa. Poněvadž stříbro to bylo sazené, vážil každý peníz *gr* 48 (= 1 hř. 2 lty. = 18 lt. × 16:60). Váha tato nesouhlasí se žádným *tlustým penízem* zřede popsaným, které vesměs raženy u Hory.

⁷⁷⁾ A. Č. X. 322.

Dodatek.

Z týchž register⁷⁸⁾ poznáváme celý postup práce v mincovně, který pro nemalou jeho zajímavost stručně zde klademe.

Rudokupci (erckaufři) kupovali rudu a kysy od nákladníků hor (kverků), stříbro z toho v hutích dobyté povinni byli odváděti do mince za cenu právě běžnou (trhovou), která se během některého roku třeba i několikrát změnila. V minci ujali se stříbra *zkoušeči* (proběři, frzuchěři), prozkoumali je, a bylo-li dobré, opatřili svými cejchy. Dílo mincovní (werk) započalo z pravidla v pondělí (byl-li to všední den) a pokračováno v něm v dnech následujících. Za tím koncem bylo stříbro v nístěji (hertu) smíšeno se zrnitou mědí a sice v takovém poměru, jak mincovní řád předpisoval, směsi té říkalo se »sazené stříbro«. Toto se pak lilo do mělkých, plošných kadlubů (barchanů), čímž povstaly pláty č. cány. Práci tu konali *lijci* (kyseři), kteří též dělali nístěj, zbytky stříbra z toho vyškrabovali (grece) a starý nístěj bourali (hert zdvihli). Při tavení stříbra část jeho »v ohni sešla« a sice obyčejně $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$. Bylo-li stříbro v cánech křehké, sadilo se na rozkaz proběřů do ohně znova, ovšem též se ztratou. — Cány odevzdány *minciřům*, kteří dadouce jim tepáním určitou tloušť z nich okrouhlé plíšky (střížky) stříhali, jež se pak »lorovaly« (rolovaly), t. j. vyvářely ve vinném kameně a soli, aby zbělely; na to se v čisté vodě vypraly a v měděných kotlech osušily. Takto připravené střížky dány *pregěřům*, kteří z nich vybijeli peníze. Mince buď lehké, nedostatečného rázu aneb při tepání polámané, rovněž jako ostřížky (cissury), při minciřské práci odpadávající, sazeny znova do ohně při díle nejbližší přístím.

Ludvík I.

Syn krále Vladislava II. a Anny z Foix, *1. července 1506, korunován za krále uherského 4. června 1508, českého 11. března 1509, vládu v Čechách nastoupil 1516 a † u Mohače 29. srpna 1526.

I. Pražské groše.

1. *L. a.* LUDOVICVS • PRIMVS
b. DEI • GRATIA • REX • BOHEMIE
R. GROSSI (Šlikov. štítek) PRAGENSIS (Tab. III. 49.)
Na některých BOHEMIE
2. *L. a.* jako 1 *a.*
b. » 1 *b.*
R. GROSSI (Šlik. štítek překocný) PRAGENSIS (Tab. III. 50.)
3. *L. a.* LUDOVICVS PRIMVS
b. DEI • GRATIA • REX • BOHEMIE
R. (Arabeska) GROSSI PRAGENSIS (A v G) (Tab. III. 51.)

⁷⁸⁾ »Památky« XII. 402. Em. Leminger.

4. L. a. ○ LVDOVICVS ○ PRIMVS

b. ✠ DE... ATIA ○ REX ○ BOEMIE

R. (Okrasa) GR... SI... GEZSES (Tab. IV. 52.)

Váží gr 2·60 (trochu otřený).

Č. 1. a 2. raženo v Jáchymově, č. 3. a 4. u Hory; číslem 4. začíná na groších písmo *latinské*, majuskule mizí. — Původní váha gr 2·82, jakost 0·437, z toho *srno* gr 1·232, po 9ti krej. = 11 09 krej. hodnota groše.

II. Peníze bílé jednostranné.

Na všech jest korunovaný český lev a kolem něho opis:

1. ⬤ LVDOVICVS ⬤ PRIMVS, též : PRIMVS (Tab. IV. 53.)
2. ★ LVDOVICVS PRIMVS
3. ★ LVDOVICVS ★ PRIMVS
4. ★ LVDOVICVS : PRIMVS
5. ★ LVDOVICVS ★ PRIMVS
6. · LVDOVICVS PRIMVS
7. : LVDOVICVS · PRIMVS
8. : LVDOVICVS : PRIMVS
9. : LVDOVICVS PRIMVS
10. ○ LVDOVICVS ○ PRIMVS
11. + LVDOVICVS ★ PRIMVS
12. : + LVDOVICVS ★ PRIMVS

Peníze bílé s neuzavřeným D, totiž ⌒, starší jsou ostatních, poněvadž totéž ⌒ přichází na prvních tolarech Šlikovských, ražených za krále Ludvíka v letech 1518—1520 bez letopočtu. Váží průměrně gr 0·429, jsouce jakosti 0·375, z čehož se vyšetří *srno* v gr 0·161, po 9tikrej. = 1·45 krej. hodnota bílého peníze.

III. Peníze malé jednostranné.

Na všech jest korunovaný L mezi R—P (t. j. Rex Ludovicus Primus), zřídka mezi P—R nebo Y—P, bez opisu. Rozmanitost písmene L a koruny poznáváme na vyobrazení čísla:

1.—8. na Tab. IV. 54—61.

Malé peníze váží průměrně gr 0·393 jsouce jakosti 0·188, z čehož se vyšetří jejich *srno* v gr 0·074 po 9 krej. = 0·664 krej. hodnota malého peníze.⁷⁹⁾

Thusté groše s pouhým jménem tohoto krále známy nejsou.

Král Ludvík při smrti svého otce byl sotva 10leté pachole. Poručníkem jeho v Čechách byl Sigmund Starý, král polský, mladší bratr jeho otce. Když byl

⁷⁹⁾ Stříž a jakost peněz bílých a malých nechána dle »register werkových«, a proto jest *srno* a *hodnota* o něco vyšší nežli v »Památkách« XII. 53.

Ludvík, sotva třiletý, v Praze korunován, složil za něj otec Vladislav II. slib, že se česká mince žádným obyčejem ani polehčovati ani ponižovati nemá bez vůle vši země, nýbrž že se má zachovati podle vysazení a privilegií koruny České, jakož právo jest.⁸⁰⁾ A tím se skutečně mladý král vždy řídil, nechaje pražské groše, bílé i malé peníze po celou dobu svého panování nejen při téže jakosti a stříži, jaké byly za jeho otce, nýbrž nezměnil na nich — kromě jména králova — ani rázu ani ličení.

Jediná a sice velmi důležitá změna, která se tehdy v království Českém dokud se mincovnictví týče stala, bylo zaražení nové mince v Jáchymově od hrabat pánů Šliků r. 1518. Od těch dob měli jsme tedy u nás mince dvě, na Horách a v Jáchymově.⁸¹⁾ Na obou místech razily se pražské groše, avšak peníze necht' bílé, necht' malé pouze na Horách, groše tolské (tolary) a jejich díly jen v Jáchymově. — *Pražské groše* v prvních letech panování krále Ludvíka, snad pro hojnost obíhajících dosud grošů Vladislavských, nebyly tepány u Hory, nýbrž po r. 1518 v Jáchymově. O tom nás poučuje nejprve list Zdeňka Lva z Rožmitála, psaný ve Velharticích dne 8. srpna 1520 Václavovi Loreckému z Elkuše, v němž mimo jiné se nachází: »... Jakož si mi také psal, kterak si proboval groš Jachmtálský i také groš Horský český: i toho jsem vděčen, žeš v tom pilnost měl... a rád jsem tomu, že se tak slušně grošové na Jachmtále dělají; neb poněvadž se těchto časů na Horách groše široké nemínoují, a skrze to v tomto království groš jest se zdražil: i snad nebude potřeba tak mnoho jako prvé na groše nadávati, když se ti grošové Jachmtálští, poněvadž také dobří jsů, rozmnoží a sem hloubě do země ponесou.«⁸²⁾ — Z tohoto listu též se tedy dovidáme, že těch »Jachmtálských« grošů do r. 1520 tak málo bylo raženo, že se dosud »hloubě do země« nedostaly. K tomu sluší dodati, že groše ty jsou dosud vzácný.

Obsah tohoto listu páně Lvova potvrzují často jmenovaná »registra werková«, neboť jest v nich poznamenáno, že u Hory vybíjeny groše teprv 2. neděli adventní r. 1523, po druhé pak a to do r. 1526 naposled 1. neděli postní r. 1524; tím se vysvětluje i vzácnost těchto grošů Horských.⁸³⁾

K bližšímu poznání jakosti, stříže a p. *grošů* Horských budiž uvedeno z týchž register werkových dílo z r. 1523, kdy bylo sazeno do ohně:

čist. stří. 135 hř. 3 lt. 3 kvtl. a mědi 173 hř. 3 frt. 3 kvtl.,

z čehož se dovidáme, že sazená hřivna byla 7-lotová (= 0·437). Při tom díle bylo pregéřům odevzdáno plátů váhy 271 hř. 2 frt. 1 lt. a vytepáno z toho 403 kopy 54 gše. — Srovnáním počtu hřiven s počtem kop grošů dostaneme, že z hřivny sazené vyšlo 89 a z hř. č. stří. 203 gše. Rovněž z toho snadně vyšetříme, že každý groš vážil gr 2·82.

⁸⁰⁾ Kniha záležitostí horních str. A. 26 v archivu města Hory — »Památky« XII. 445. Em. Leminger.

⁸¹⁾ Nepočítám zde ovšem soukromou minci města Chebu.

⁸²⁾ A. Č. VIII. 164.

⁸³⁾ »Památky« XII. 447.

Peníze bílé se u Hory vybíjely od r. 1516 téměř každého roku, a to v počtu hojném. Tak na př. 1. neděli po 3 králích r. 1517 bylo sazeno do ohně:

č. stf. 182 hř. 1 lt. 1 kvtl. a mědi 213 hř. 1 frt. $3\frac{1}{2}$ lt.,

z čehož vyšetříme jakost peněz bílých na 6 lotů (= 0·375). Z téhož díla bylo od pregérův přijato hotových peněz bílých za 465 kop gšů. váhy 332 hř. 1 frt. $\frac{1}{2}$ lt.

Z těchto dát opět se vypočítá, že ze sazené hřivny razilo se bílých peněz za 84 a z hř. č. stf. za 224 gšů, jakož i že každý peníz průměrně vážil *gr* 0·429.

Peníze malé (haléře) přišly poprvé do díla třetí neděli po třech králích r. 1517, a bylo sazeno:

č. stf. 134 hř. 1 frt. $1\frac{1}{2}$ lt. a mědi 582 hř. $2\frac{1}{2}$ lt.

Z toho jde, že jakost jest 3-lotová (= 0·188), že se jich ze sazené hřivny razilo za 45 a z hř. č. stf. za 240 gšů, jakož i že váha každého haléře = 0·393 *gr*. — Haléře se tepaly u Hory téměř tak často jako peníze bílé a vždy v počtu nemalém.

Jak z předu uvedeno, nerazily se u Hory v letech 1525 a 1526 žádné groše, nýbrž pouze peníze bílé a malé. Zachovalo se nám však »Naučení o minci pro pány z Rosenberka« z r. 1525,⁸⁴⁾ v němž se pojednává nejen o penězích bílých a malých, na všechen způsob u Hory tepaných, nýbrž také o širokých groších. Týká-li se toto »naučení« pouze mincí r. 1525 vybitých a nikoli mincí z let předcházejících, tož tyto široké groše nebyly jiné než *jáchymovské*. Ostatně se z »naučení« toho dovidáme o dosud neznámém srovnání pražského groše se dvěma druhy mince rakouské a s krejcar, z kterých příčiny budiž zde položeno.

»Item, českých grošů širokých řeže se na českou hř. (sazenou) 88, a vychází z mince lorovaných 90 gšů, a ta hřivna drží čist. stf. 6 lt. 3 čtvrtce (= fertony), i bude z hř. č. stf. 214 gšů. šir. čes. Počítaje čes. gš. za 7 denarů (= bíl. pen.) učiní z čist. stf. hř. 1498 den.⁸⁵⁾

»Item, bílých peněz řeže se na hř. 82 gše. a vychází z mince lorovaných 84, a ta hř. drží čist. stf. 5 lt. 3 čtvrtce; i bude z hř. č. stf. 234 gše. 2 den. a počítaje z groše 7 den. učiní 1640 den. bílých.«

»Item, českých haléřů řeže se na hř. 45 gšů. a vychází z mince po lorování $45\frac{1}{2}$ gše. a ta hř. drží č. stf. 3 lt. minus $\frac{1}{2}$ čtvrtce a těch 14 za gš., i bude z hř. č. stf. 253 gše. $2\frac{1}{2}$ den. (malého), summa haléřů $3544\frac{1}{2}$.⁸⁶⁾

»Item, rakouských dvanácterníků aneb fundarů vchází na pražskou hřivnu 44 gšů. (t. j. dvanácterníků) a drží ta hř. č. stf. 14 lt. 1 čtv. a šestnáctý díl lotu, a dává se zde za ten groš (dvanácterník) 36 den. českých anebo X gšů. 1 den. čes. (t. j. 10 grošů *mišen*. a 1 peníz bílý). Bude jich z hř. č. stf. 48 gšů.

⁸⁴⁾ A. Č. XII. 106.

⁸⁵⁾ Co uvedeno zde a v následujícím v závorkách, služíž jako vysvětlení. — 6 lt. 3 čtv. = 0·422 = jakost, a *gr* 253·17 : 90 = *gr* 2·81 vážil groš.

⁸⁶⁾ Byly tedy bílé peníze jakosti 0·359, a každý vážil *gr* 0·436; haléře jakosti 0·179 a váhy *gr* 0·397.

(dvanácterník) a šestý díl toho jednoho dvanácterníku a to bude 6 den. (bílých) na záplatě (t. j. $48\frac{1}{6}$ dvanácterníku, každý po 36 pen. bíl., tedy $\frac{1}{6}$ [dvanácterník] = 6 pen. bíl.).

»Item, druhých šesterníků rakouských to dvě (= dvakrát tolik) na hřivnu čistou vchází, a platí po 18 den. (bíl.) a jednoduše drží stříbra, a bude jich z hř. č. stf. 98 gšů. (šesterníků) a třetí díl jednoho gše., to bude na počet 6 den. čes. (t. j. 18 : 3); učiní z č. stf. hřivny za ně 1770 den. čes. (t. j. $1770 : 7 = 252\frac{6}{7}$ gše. čes., tedy o $3\frac{1}{2}$ haléře méně nežli dvanácterníky).

»Item, krejcarů nových vchází na pražskou hřivnu 256, i počítajíc jeden za 3 den. (bílé) summa za ně 109 gšů. českých a drží ta hřivna č. stf. 7 lt. $\frac{1}{2}$ čtv.; z č. stf. hř. bude jich 575, což činí 1725 den. čes.«

Z tohoto »naučení« poznáváme, že u českých grošů a bílých peněz byla r. 1525 sazená hřivna o $\frac{1}{4}$ lotu, pak u haléřů o $\frac{1}{8}$ lotu horší, nežli jak zaneseno do »register werkových« na r. 1517 a 1523. Mimo to šesterníky, jichž šlo dvakrát tolik na hř. č. stf. jako dvanácterníků, nebyly as skutečně téhož zrna jako tyto, nýbrž 14-lotové, neboť jich bylo z hř. č. stf. $98\frac{1}{3}$ místo $96\frac{1}{3}$ kusu. Poněvadž pak nový krejcar se bral za 3 bílé peníze, a dvanácterník za 36 bíl. pen., byl tento 12tikrejcar a šesterník 6tikrejcar. Dočítáme se o nich ještě r. 1532, jak dále uvidíme.

Ferdinand I.

Byl syn Filipa Sličného, vévody burgundského († 1506) a Johanky Šílené, dědičky Aragonie, Navary, Neapole a Sardinie († 1555). * 10. března r. 1503, arcivévodou rakouským stal se r. 1521, za českého krále zvolen 24. října r. 1526 a korunován 24. února r. 1527; na krále uherského korunován 28. října téhož roku, za krále římského zvolen 5. a korunován v Cáchách 11. ledna r. 1531 a za císaře 3. srpna r. 1556, avšak titulu toho užíval teprv po smrti svého staršího bratra cis. Karla V. od r. 1558. Za manželku pojal Annu, dceru krále Vladislava II., 26. května r. 1521 (která † 27. ledna r. 1547), a zemřel 25. července r. 1564.

I. Pražské groše.

Koruna často s obloukem zoubkovaným mívá někdy po stranách kroužky. Ve slově GRACIA také T místo C; písmo naskrz *latinské*. U ohonu lva bývá někdy kroužek nebo dva kroužky.

1. L. b. ♡ FERDINANDVS • PRIMVS • DEI • GRACIA

a. • REX • BOEMIE • M • D • XXVII

R. (Dole Šlik. št.) GROSSVS • NOVVS • REGNI • BOEMIE • (Tab. IV. 62.)

2. L. b. ♡ FERDINANDVS • PRIMVS • DEI • GRACIA • REX

a. • BOEMIE • ANNO • D • M • D • XXVIII

R. (Dole Šlik. štitek) GROSSVS • NOVVS • REGNI • BOEMIE • 528 • V ohonu lva • (Tab. IV. 63.)

3. *L. a.* ♂ FERDINANDVS PRIMV
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMI
R. (Arabeska) GROSSI (arabeska) PRAGENSES (Tab. IV. 64.)
4. *L. a, b* jako 1 *a, b.*
R. ♂ GROSSI ♂ PRAGENSES
5. *L. a.* ♂ FERDINANDVS ♂ PRIMV
b. jako 3 *b.*
R. (Arabeska) GROSSI ♂ PRAGENSES (Tab. IV. 65.)
6. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ PRIMV
b. (Arabeska) DEI ♂ GRATIA (arabeska) REX ♂ BOEMIE
R. ♂ (Arabeska) GROSSI (arabeska) ♂ PRAGENSES (Tab. IV. 66.)
7. *L. a.* + FERDINANDVS ♂ PRIMV
b. jako 6 *b.*
R. + 4.
8. *L. a.* ★ FERDINANDVS PRIMV
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMI
R. ♂ GROSSI (arabeska) PRAGENSES (Tab. IV. 67.)
9. *L. a.* ♂ FERDINANDVS ♂ PRIMV
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEM
R. ♂ GROSSI (list) PRAGENSES
10. *L. a.* ★ FERDINANDVS PRIMV
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMI
R. ♂ GROSSI + PRAGENSES
11. *L. a.* jako 7 *a...* ♂ PRIMV, též PRIM
b. + 9 *b...* ♂ BOEME
R. ♂ GROSSI ♂ PRAGENSES
12. *L. a.* jako 7 *a...* PRIM
b. + 9 *b...* BOEMI
R. + 10.
13. *L. a.* + FERDINANDVS ♂ PRIM
b. jako 11 *b.*
R. + 11 bez ♂ u arabesky.
14. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ PRIM
b. ♂ DEI ♂ GRACIA ♂ REX ♂ BOEM
R. ♂ GROSSI ♂ PRAGENSES ♂
15. *L. a.* ♂ FERDINANDVS ♂ PRIMV
b. jako 3 *b.*
R. + 6.
16. *L. a.* + FERDINANDVS ♂ PRIMVS
b. jako 9 *b.*
R. + 11.
17. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ PRIM
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEM nebo ♂ BOEMIE, ♂ BOEMIE ♂
R. ♂ GROSSI ♂ PRAGENSES 1533

18. *L. a, b* jako 17 *a, b.*
R. jako 17 ... ♂ 1538
19. *L. a.* + 17 *a,* též PRIMV, PRI, PR
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMI ♂; BOEMIE
R. jako 17 ... ♂ 1535, nebo ♂ 1536, ♂ 1536 ♂
20. *L. a, b* jako 17 *a, b...* ♂ BOEMIE, ♂ BOHEMIE ♂ (poprvé).
R. jako 17 ... ♂ 1537 ♂, ♂ 1537, 1537
21. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ PRIM
b. jako 19 *b...* ♂ BOEMIE ♂, ♂ BOHEMI
R. + 17 ... ♂ 1538 ♂, ♂ 1538
22. *L. a.* + 21 ... ♂ PRI, ♂ PRIM
b. + 19 *b,* též GRACIA, ♂ BOE ♂, BOHEMIE ♂, DEI
R. + 17 jen 1538 a 21 ... též ♂ 1538
23. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ PRI ♂ nebo ♂ PRI
b. jako 19 *b.* . ♂ BOHEMIE ♂, též BOEMIE, BOEMI
R. + 17 ... ♂ 1539, ♂ 1539 ♂, též GROSSI
24. *L. a.* + 23 *a...* ♂ PRI
b. + 19 *b...* ♂ BOEMIE
R. ♂ GROSSI ♂ PRAGENSES ♂ ANNO ★ 1539 ♂ (drobnější písmo).
25. *L. a.* jako 23 *a...* ♂ PR, ♂ PRI
b. + 17 *b...* ♂ BOEMIE
R. + 17 ... ♂ 1540, též ♂ 1540
26. *L. a.* + 23 *a...* ♂ PR nebo ♂ PRI
b. + 17 *b...* ♂ BOEMIE
R. + 17 ... ♂ 1.5.4.1, nebo :A★1541
27. *L. a.* jako 23 *a.*
b. ♂ DEI ♂ GRATIA ♂ REX ♂ BOEMIE, též ♂ BOEMIE ♂
R. jako 17 jen 1541 a 26 ... též :A★1541 nebo pouze :1541
28. *L. a.* ★ FERDINANDVS PRI, ♂ PRI, ✕ PRI, ♂ PRIM, ♂ P
b. jako 27 *b,* nebo jako 17 *b,* též GRATIA
R. + 17 *b...* ♂ A ♂ 1542, nebo ♂ A ♂ 1542, ♂ A ♂ 1542
29. *L. a.* + 28 *a...* ♂ PRI, ♂ PRI
b. + 27 *b.*
R. + 17 ... ♂ A ♂ 1543
30. *L. a.* + 28 *a.*
b. + 27 *b.*
R. + 17 ... ★ A★1544, nebo ♂ A ♂ 1544
31. *L. a.* ★ FERDINANDVS ♂ P ♂
b. jako 27 *b.*
R. ♂ GROSSI ★ PRAGENSES ♂ A ♂ 1545
32. *L. a.* jako 28 *a...* ♂ PR, ✕ P ✕, ✕ PRI
b. + 27 *b.*
R. + 17 ... A ♂ 1546, :A★1546, ♂ A ♂ 1546

33. *L. a.* ★ FERDINANDVS + PR
b. ☞ DEI : GRATIA : REX : BOEMIE
R. ☞ GROSSI ☞ PRAGENSES + A + 1547 (Tab. IV. 68.)
34. *L. a.* ☞ FERDINAND : PRIM nebo PRIMV
b. ☞ DEI : GRATIA : REX : BOEMIE
R. 15-47, x GRO⁹ x - x PRA x - x GEN x - x SES x (sic!) (Tab. IV. 69.)
35. *L. a.* ☞ FERDINANDVS ☞ PRIMVS
b. ☞ DEI ☞ GRATIA (štitek) REX ☞ BOEMIE
R. (lilie) GROSSI + PRAGENSES + 1539 (Tab. IV. 70.)
36. *L. a.* ☞ FERDINANDVS ☞ PR
b. (lilie) DEI ☞ GRATIA ☞ REX ☞ BOEMIE
R. (lilie) GROSSI ☞ PRAGENSES ☞ AN 1544 (Tab. IV. 71.)
37. *L. a. b.* jako 36 *a, b.*
R. ☆ GROSSI ☆ PRAGENSES : A 1544

II. Peníze bílé jednostranné.

Na všech český lev.

1. ★ FERDINANDVS : PRIMVS
2. ★ FERDINANDVS : PRIMVS
3. ★ FERDINANDVS o PRIMVS
4. ☞ FERDINANDVS : PRIMVS
5. + FERDINANDVS : PRIMVS
6. ☞ FERDINANDVS : PRIMVS
7. ★ FERDINANDVS o PRIM
8. ★ FERDINAND o PRIMV (Tab. IV. 72.)
9. ★ FERDINAND : PRIMV
10. ★ FERDINAND : PRIM
11. ★ FERDINAND : PRIM
12. ★ FERDINAND : PRIM
13. ★ FERDINAND : PRI.
14. ★ FERDINAND : PRI
15. ★ FERDINAND : PRI.
16. ★ FERDINAND : PR
17. o FERDIN o RO o HVN o BOE o REX (Tab. IV. 73.)
18. ★ FERD.I.D.G.EL.RO.IMP., tečky též čtverhranné.

III. Peníze malé jednostranné

na tab. IV. 74—81.

Při nastolení krále Ferdinanda I. byly v Čechách mincovny dvě, totiž od starodávna u Hory a od r. 1518 v Jáchymově. Tato poslední náležela pánům Šlikům do r. 1528, kdy na sněmu zemském, držaném v Praze 13. září téhož

roku učinil s nimi král zvláštní smlouvu o přenechání stříbra z tamějších hor, o mincování a p., tak že nadále tepány zde mince královské jako u Hory.⁸⁷⁾

R. 1536 nákladem několika měšťanů v Starém městě pražském dolováno na stříbro s dobrým prospěchem u starožitného městečka Skalice při potoku Vyžlovce v kraji pražském. Nakladatelé podali o tom zprávu králi Ferdinandovi, připojivše k ní prosbu, aby k úplnému využitkování dobytého tam stříbra v Starém městě pražském novou mincovnu zříditi ráčil. K prosbě této odpověděl král listem ze dne 29. prosince r. 1536, že sice všelijaké mince v královstvích a zemích JMK vrchnosti jeho náležejí, nicméně že se chce milostivě a spravedlivě k tomu zachovati, kterak by *nová mince* k lepšímu jim a království zřízena býti mohla. Stalo se tak hned roku příštího, nepochybně když král přijel do Prahy ke sněmu, položenému ke dni 5. března 1537; neboť listem ze dne 21. října 1537 české komoře zasláným ustanovuje král Kunráta Sauermana, t. č. mincmistra ve Vratislavi, za mincmistra v Praze. Avšak, ačkoli zařízení nové mince králem bylo nejen povoleno, nýbrž i mincmistr jmenován a do Prahy povolán, otáleno s její zaražením ještě celý rok 1538 přes naléhavé dopisy krále ku komoře české (ze dne 10. května, 22. září a 2. pros.), která konečně listem ze dne 22. prosince 1538 omlouvá toto zdržování tím, že nařízené založení nové mincovny v Praze mnohým pánům se nelíbí. Teprv r. 1539 začaly se v nové mincovně tepati peníze zlaté, tolary a pražské groše, avšak v počtu tak skrovném, že se vidělo české komoře zapotřebí podati o tom králi zprávu listem ze dne 1. června 1540, ku kterémuž přiložila dva nové pražské dukáty na ukázkou.⁸⁸⁾ — Tím se ku dvěma předešlým mincovnám dostala třetí v Praze.

Groše zpředu popsané a na tab. IV. vyobrazené pocházejí buď z té neb oné ze tří jmenovaných mincoven a sice:

Č. 1. a 2. raženo bylo v Šlikovské minci *jáchymovské* právě jako groše krále Ludvíka (str. 48. č. 1. 2.); srovnáme-li však jedny s druhými, shledáme veliký rozdíl.

Groše krále Ludvíka mají celou legendu na lícu i na rubu nejen umístěnou, nýbrž i — kromě jména krále — týmiž slovy vyjádřenou tak, jak to v Čechách bývalo po více nežli dvě století na pražských groších všech jeho předchůdců.

Naproti tomu zde u č. 1. a 2. už zcela neobyčejný jest začátek a pokračování legendy *na lícu* z vnějšího obvodku do vnitřního (z *b* do *a*). Podobné umístění popisu pozorovali jsme sice na tlustých groších krále Vladislava II. společně s Ludvíkem (str. 38.), avšak si je vysvětlili tím, že jména *obou* králů by se sotva vměstnala do menšího vnitřního obvodku, a proto že byla položena do obvodku většího. Zde však toho ohledu třeba nebylo a přece se tak stalo.

⁸⁷⁾ Šífeji o tom všem se pojedná v části »Tolary a jejich díly«.

⁸⁸⁾ Jahrbuch der kunsth. Samml. des Allerh. Kaiserhauses B. 10. Koepl (1889) p. LXXV. N. 5991, LXXVIII. N. 6002, LXXXIII. N. 6011, LXXXVII. N. 6020, LXXXVIII. N. 6022, XCVI. 6046 a 6049. — »Památky« XV. 301.

Avšak více nežli uvedené zaráží zcela neobyčejná u nás legenda *na rubu* GROSSVS NOVVS REGNI BOEMIE, kdežto stereotypní jediný opis býval vždy dosud GROSSI PRAGENSES.

Tyto veliké rozdíly, třeba potrvaly jen uvedená dvě léta (1527 a 1528), pobádají téměř k vyhledávání příčiny a původu, proč se tak stalo. Vysvětlují si to takto:

Do Šlikovské mincovny v Jáchymově bráni byli zhusta nejen kovkopové, nýbrž i úředníci k horám i k minci z Míšně.⁸⁹⁾ Jediný pohled na míšenské groše, počínajíc od Markéty, vdovy po kurfirštu Fridrichu II. Dobrotivém († 1464) až do kurfiršta Jana Stálého († 1532), o tom nás poučuje, že se na rubu nachází na velikém jich počtu opis buď: GROSSVS NOVVS MARCHI(onis) MISSNENSIS, nebo, když kurfiršt společně razil s bratrem, strýcem a p., GROSSVS NOVVS DVCVM SAXONIE a skrácený letopočet. Zde tedy dlužno hledati původ neobyčejného opisu na groších Šlikovských a příčina toho nebyla zajisté jiná nežli ta, že v Jáchymově v letech 1527 a 1528 byl mincmistrem někdejší úředník některé mincovny míšenské, který legendu na tamějších groších — pozměniv ovšem, čeho bylo třeba — zavedl na groše jáchymovské. V tom nás utvrzuje docela mincovní znaménko na těchto groších ☉, které shledáváme též na některých mincích (bez letopočtu) kurfiršta Fridricha III. Moudrého, jenž společně s bratrem Janem a strýcem Jiřím (vnukem krále Jiřího z Poděbrad) vybíjel mince v letech 1507—1525. Po r. 1525 se uvedené znaménko mincovní na míšenských mincích neopakuje.⁹⁰⁾

Mimo uvedené překvapuje též u č. 2., že letopočet 1528 umístěn jest dvakrát, na lícu i na rubu, tak jakoby oba ty kolky (líc a rub) k sobě ani neležely.

Jak už zpředu podotknuto, stala se r. 1528 jáchymovská mince královskou. Pro neobyčejnou bohatost tamějších hor stříbrných tepány zde v následujících letech pouze mince hrubší.

Z mincovny u Hory vycházely až do března r. 1543 pouhé *groše* a jejich díly, k nimž se pak přidružily též *tolary*, jich polovice a čtvrti. *Groše* jsou buď bez letopočtu (č. 3—16) aneb s letopočtem, začínajíc rokem 1533 (č. 17—34). Mincovních znamének, dle kterých by se přiděliti mohly určitě tomu neb onomu mincmistru, jako na př. z téže doby *groše* pražské, na nich není, poněvadž u Hory vedle *nejvyššího mincmistra* byli tehda jen *úředníci mince*, dva nebo tři, o čemž dále v stati: »Mincmistři...« bude jednáno. Na tab. IV. 68 vyobrazený *groš* jest vůbec poslední u Hory ražený dle *starého řádu* mincovního, a tamtéž č. 69 jest *první* a *poslední* zároveň dle mincovního řádu nového.

Z *pražské* mincovny pocházejí *groše* č. 35—37 mincmistra Kunrta Sauermana z *Felče*, jehož znaménko »lilie« jest buď po obou stranách aneb po

⁸⁹⁾ Bergpostille, Mathesius (z r. 1582).

⁹⁰⁾ Srovnej: Beiträge zum Groschen-Cabinet II. 477—531 Chr. J. Goetz. — Na jáchymovských *tolarech* a p. bez letopočtu a z r. 1527—1529 se totéž mincovní znaménko ☉ vyskytuje, o čemž šíjeji v části: »Tolary«.

jedné. Na lícu *groše* z r. 1539 (Tab. IV. 70) umístěn téhož rodinný štítek, totiž půl orlice a lev v šikmém pruhu.

Peníze bílé a malé (haléře) tepány v celé té době jedině u Hory.

Dokud se mince týče, hleděli stavové čeští u krále Ferdinanda vymoci nápravu ve třech směrech.

1. Aby dobrá česká mince spravedlivá od kupců a také od židů vekslem čili směnou ze země ven vyvažována a nosena nebyla, poněvadž ji v jiných zemích přepalují, z ní lehkou minci tepou a do Čech zpět vozí, kde s ní obchody vedou k veliké škodě království Českého.

2. Aby se u Hory *groše české* a *peníze bílé* — jakož prvé bývalo — v hojném počtu i nyní vybíjely, poněvadž už od dávného času málo kdy jiná mince se na Horách dělá nežli *haléře*.

3. Kteréžkoli cizí mince sem přinesené aby se zkoušely, zrno jejich proti minci české srovnalo a dle toho, kterak by ta průba vyhledána byla, jedna mince proti druhé se brala. A když by se tak stalo, mají Pražané to po celé zemi oznámiti a rozepsati i s figurami aneb rázy rozeslati, zač by která cizí mince proti české brána býti měla.

Tak se dočítáme velmi často v sneseních sněmu zemského od r. 1527—1547.

Rozhodný krok, dokud se týče »srovnání mince«, stal se na sněmu zemském 17. dubna r. 1531 na Hradě pražském držaném, ačkoli snesení to teprv r. 1532 o Suchých dnech, když se jako obyčejně stavové k soudu zemskému sjeli, vyhlášeno bylo. Stanoveno tehda tolik:

Jochymstálský groš má brán býti, kterýž se tepe v Čechách, za *široké groše české*, za 22½ gše. českého, nebo za 24½ gše. čes. v bílých penězích, nebo za 26 gšů. čes. v *haléřích*.

Rakouské dvanácterníky, kteréž za 12 krejcarů jsou platily, mají brány býti za *bílé peníze* čes. po 4 gších. a 6 pen. bíl., a po 5 gších. čes. v *haléřích* čes. — *Šesterníky rakouské* toho polovici platiti mají.

Všechny *pací* po 10½ pen. bíl.

Peníze pasovské, které dávají ve 3 penězích dva, ty aby po *jednom penízi bílém* brány byly, a kterých dávají 4 za krejcar — *po haléři čes.*

Marecký groš po 4½ pen. bíl.

Sleské groše mající s jedné strany sv. Jana a s druhé lva, a druhé mající s jedné strany orla a s druhé oděnce na koni, ty se srovnávají po 5 pen. bíl.

Sleské peníze, na kterých s jedné strany V a s druhé lev, 16 za 7 pen. bíl.; jiné s korunovaným LR a lvem — 20 za 7 pen. bíl.

Gerlických peněz 16 za 7 pen. bíl.

Groše polské a svídnické — po 2½ pen. bíl.

Všechny jiné mince do Čech přinesené mají od pánů Pražanů zprůbovány býti. A všechny shora uvedené mince mají se bráti v hodnotě ustanovené

hned ode dne sv. Bartoloměje příštího, aby lidé, kteří je mají, v tom čase jich odbýti mohli.⁹¹⁾

Rovněž důležité jest »srovnání krále Ferdinanda I. se stavy zemskými o hory a kovy v království Českém«, jež se stalo na sněmu v Praze držaném 30. března r. 1534.⁹²⁾ Vyjímáme z toho dvě věci. Stanovena byla totiž hřivna stříbra bez kvintlíku fajnu norimberské váhy při všech horách v království Českém na 7 zl. rýn. 14 gšů. 6 peněz bíl., zlatý rýnský na 24 gše. a groš po 7 pen. bíl. Zvláště však přijato v zásadě o *zakládání královských nových mincoven* toto pravidlo: »Kdož by zlaté a stříbrné hory tak znamenitě zarazili a vyzdvihli, že by dostatečně mince stříbrem zakládána býti mohla, tehda při těch horách minci naši ustanoviti a zříditi ráčíme. Pakli by hory tak znamenitě nešly a zvláštní mince se tu držeti nemohla, tehdy máme v minci naši, kterouž na Hradě pražském míti budem, takováž stříbra na minci zrna českého dáti mincovati, aby se auspajtové a téhodní záplata dělníkům takovou mincí platiti mohla, jakž my o minci s stavy o to srovnati se ráčíme.« Majitelé hor, nemaj-li jiných obdarování, povinni jsou stříbra svá na zrno české v Čechách v minci královské *kteřekoli* sobě a k svému užitku zmincovati dáti, nikoli však ze země voziti. — To bylo asi příčinou, že Staroměstští dobývající hojně stříbra u Skalice žádali krále za zaražení nové mince v Praze (str. 56), jakož i že nejedni pánové čeští vyprosili na králi, aby své stříbro necht v Jáchymově necht u Hory mohli dáti zmincovati, jak se též skutečně stalo.⁹³⁾

Ačkoli, jak z předešlého vysvitá, na sněmích zemských často bylo o minci jednáno, není až do konce r. 1539 znám žádný mincovní řád, jímž by se zrno a stříž stanovily. Teprv při zaražení nové mince v Praze dohodnuv se prve o tyto kusy s českou komorou, vydal král mincmistru Kunrátu Sauermanovi z Jelče dne 31. prosince 1539 nařízení toto:

a) Za hřivnu čist. stříbra má se platiti v mincovně 10 říšských zlatých, každý po 24 groších *bílých* počítajíce.

⁹¹⁾ K vysvětlení rozličných těch mincí sloužíž tolik. *Dvandterniky* (str. 50.) r. 1525 brány u nás po 36 pen. bíl., nyní po 4 gších. 6 pen. bíl., t. j. po $4 \times 7 + 6 = 34$ pen. bíl. — *Sesterniky* dříve platily 18, nyní pouze 17 pen. bíl. — *Paci*, mince švábská, původně se braly po 4 krej. čili $4 \times 3 = 12$ pen. bíl., nyní pouze za $10\frac{1}{2}$ bíl. pen. — *Pasovské* peníze, ražené před r. 1510, byly špatné a položeny na roveň haléřů; jiné fenigy od bisk. Arnošta Bavorského (1517—1540) stanoveny za pen. bílý. — *Marecký groš* pocházel z marky bramborské a byl čím dále tím horší. — *Slezské groše* se *svem* razilo město Vratislav za krále Vladislava II., druhé s *orlem* náležejí městu Hlohovu za vlády Sigmunda Starého, který je zde tepal r. 1501—1506. *Slezské peníze* s *V* jsou *kladské* Oldřicha z Hardeku (1500—1522), a ony s korunovaným LR *vratislavské* krále Ludvíka (1516—1526). O *Gerlických* viz str. 36. *Groše polské* (grošičky) týkají se krále Jana Alberta (1492—1501), více však Alexandra (1501 až 1506) a Sigmunda Starého. *Groše svádnické* (grošičky č. půlgroše) raženy od krále Ludvíka (1516—1526).

⁹²⁾ Sněmy České I. 389.

⁹³⁾ Bližšího o tom v části »Tolary«. — Rožmberkové už za krále Jiřího měli dovoleno stříbro své dát zmincovati u Hory. (Pam. arch. XV. 282.)

b) Ze sazené hřivny má se raziti 88 černých střížků nebo více, avšak bílých (lorovaných) střížků nemá býti více nežli devadesát jakosti 6 lt. 3 kvtl., a z hřivny č. stříbra má se raziti $208\frac{1}{2}$ groše *širokého*.

c) Tolary, z nichž každý se rovná *rýnskému* zlatému (dukátu), má na pražskou hřivnu čist. stříbra jíti $9\frac{1}{4}$ kusu, a sazená hřivna necht jest jakosti 14 lt. 16 grénů.⁹⁴⁾

O českých dukátech, které se vůbec ani zrnem ani střížím neměnily, není v nařízení tomto řeči, poněvadž by to bývalo zbytečné. Rovněž se neděje zmínky o penězích bílých a malých, poněvadž se v Praze nevybýjely, nýbrž pouze u Hory.

V tomto nařízení poprvé se setkáváme s dvěma druhy grošů, totiž s *bílými* a *širokými*. *Bílých grošů* za Ferdinanda I. u nás vůbec nebylo, nýbrž tepány pouze *groše široké*, které v této době — jak dále se uvádí — vycházely z mince nikoli po 7 jako prvé, nýbrž po 9 penězích bílých. Byl tedy *bílý* groš u nás pouze mincí početní po 7 penězích bílých dle způsobu dřívějšího, a rozdíl mezi tím, zač hřivna čist. stříbra do mince přišla, a zač v *širokých groších* z mince vycházela, poznáváme z hořejšího nařízení a), totiž: říš. zlatý po 60 krej. = 24 bíl. gšům. po 7 bíl. pen. = 168 bíl. pen., tedy 10 říš. zl. = 600 krej. = 240 bíl. gš. po 7 bíl. pen. = 1680 bíl. pen. Naproti tomu $208\frac{1}{2}$ širokého gše. po 9 bíl. pen. = 1876 $\frac{1}{2}$ bíl. pen., z čehož jde, že při každé hřivně čist. stříbra měla mincovna zisku

$1876\frac{1}{2} - 1680$ bíl. pen. = $196\frac{1}{2}$ bíl. pen.,

po 7 na groš dělá to 28 bíl. gšů, a poněvadž bílý groš = $2\frac{1}{2}$ krej. (dle hořejšího 24 bíl. gšů. = 60 krej.), celkem 70 krej. = 1 říšský zl. 10 krej. čili $11\frac{2}{3}\%$.⁹⁵⁾

Že se široký groš vybýjel po 9ti pen. bílých, o tom se dočítáme v usnesení stavů na sněmu r. 1540 v Praze odbývaném, kteří si JMKské stěžovali, že groš český široký, který od Hory z mince po 9 penězích českých vychází, i v zemi se tak běže — ve vřolných zemích i v JMK dědičných zemích na své hodnotě ztrácí. Stavové prosili, aby JMK to opatřiti a po čem by brán býti měl zde v království i v JMti zemích, to aby JMK na místě postaviti ráčila.⁹⁶⁾ — Nářku tomu však král neodpomohl, nepochybně ani odpomoci nemohl, nýbrž doporučoval stavům českým a napomínal je, jako už dříve, aby, chtějíce se uvarovati velikých škod na své minci, tuto srovnali s mincí rakouskou a okolních kurfirštů. Proti takovému »srovnání« *českých grošů* a jejich dílů

⁹⁴⁾ Viz poznámku 88. — str. XCIII. N. 6036 a XCIV. 6041. — *Groše* byly tedy jakosti 6 lt. 3 kvtl. = 0.422 a stříže *gr* 2.81. — *Tolary* jakosti 14 lt. 16 grénů = 0.931 vážily po *gr* 27.37.

⁹⁵⁾ Kdokoli o *bílých groších*, za Ferdinanda I. často připomínaných, pojednával, nikdo poměr jejich k *širokým* grošům nevysvětlil, od Voigta počínaje až na naši dobu, nýbrž mlčky jich pominul, dobře věda, že skutečné *bílé groše* teprv Maxmilian II. u nás zavedl. Ano Voigt (III. 197, 199) tomu dokonce nevěřil, že r. 1575 platilo se v Čechách za hřivnu čist. stříbra rovněž 10 zl., každý po 24 groších a groš po 7 pen. bíl., poněvadž prý *zlatý* (maje na mysli *dukát*) byl za 45 gšů česk.

⁹⁶⁾ Sněmy České I. 476.

s německou mincí, jejíž veškeré druhy dělily a počítaly se *na krejcarey*, v Čechách dokonce neoblíbené, ano protivné — bránili se stavové čeští nyní jako dříve. Když však v následujících letech lehká špatná mince cizí téměř všemi cestami do království se drala a zkoušeči sotva stačili jakost rozmanitých těch druhů vyšetřiti a výsledky v zemi rozhlásiti, když dobré české mince přes to, že v nemalé hojnosti byla vybijena, v zemi stále ubývalo vyvážením jí za hranice: seznali stavové zemští přece jen, že svízelným těm nebude odpomoceno jinak, nežli když českou minci a peníze cizí v království obíhající srovnají mimo jiné též s říšskými krejcarey. I stalo se tak na sněmu zemském r. 1544, kdy ustanoveno tolik: ⁹⁷⁾

Zlatý uherský má býti brán za $1\frac{1}{2}$ kopy míš. nebo za 105 krej.

Zlatý rýnský za kopu grošů míš. a 12 peněz malých, aneb za 72 krej.

Groš tolský za kopu grošů míš. aneb za 70 krej.

Groš český za 18 peněz malých nebo za 3 krej.

Groš polský, který slove *»dudek«* jinak *»traer«*, za 6 gšů. míš. nebo 7 krej.

Groš polský za 14 peněz malých, a tak 3 za 7 krej.

Malý grošík polský za krejcar.

Groš marecký za 10 peněz malých čili za $1\frac{1}{2}$ krej. a malý peníz.

V tomto »srovnání« pozorujeme nemalou rozmanitost, nechci říci strakatinu všelijakých mincí, která už sama o sobě prozrazuje neustálenost měny české naproti penězům cizím v tehdejší době. Veškeré cizí neb za cizí pokládáné mince vyšší hodnoty, jako uherský dukát, zlatý rýnský a tolar, nebyly srovnány s groši českými, nýbrž míšenskými, tedy rovněž s mincí cizí, třeba u nás dávno už zdomácnělou, a teprv kde tato celými groši nevystačovala (jako u rýnského zlatého), doplněn zbytek penězi malými, tedy *českými*. Na otázku, proč tento zbytek nebyl doplněn též *míšenskými* penězi malými, sluší za odpověď, že v Čechách bernými byly vždy jen míšenské *groše*, nikoli však *drobná* mince míšenská. — *Groš český* položen za 18 peněz malých, t. j. 9 peněz bílých, jak už k r. 1539 uvedeno. *Groše polské* náležejí době krále Sigmunda Starého (1506—1548), a sice byl *»dudek«* trojgroš, mající po jedné straně poprsí krále a po druhé orlici, která tedy posupně nazvána *»dudek«*; ostatní dva druhy týkají se *groše* a *půlgroše*, kterýžto poslední r. 1532 položen byl po $2\frac{1}{2}$ pen. bíl. čili po 5 pen. mal., kdežto nyní brán za krejcar č. 6 pen. mal.; získal tedy o malý peníz právě jako marecký groš, který r. 1532 stanoven na $4\frac{1}{2}$ bíl. nebo 9 mal. pen.

Při takové nesrovnalosti ano rozháranosti mincovních poměrů v království Českém u srovnání jí s mincí vůkolní není se čemu diviti, že též stavové zemští počali se konečně upřímně ohlížeti po vhodném způsobu, jak by českou minci na dále zaříditi a opatřiti měli, aby dosavadních velikých ztrát a škod země ušetřena byla. Počátek učiněn na sněmu zemském v lednu r. 1545. Poněvadž se očekávalo, že císař Karel V. téhož roku na sněmu říšském, svolaném do Vormsu, se stavy říše o to jednati bude, aby po vši říši německé mince na zrna srovnána byla, snesli se na tom všichni tři stavové čeští, aby

JMK s osobami od stavů zvláště k tomu volenými o usnesení sněmu říšského v těchto kusech rozjímati a rozvažovati ráčil, na jaké zrna též zde v království Českém by mince tepána býti měla. Kdyby však říšský sněm žádného snesení o zrna mince říšské neučinil, má se JMK se stavy tohoto království strany zrna smluviti a srovnati, a výsledek toho na budoucí sněm vznést.

Pro jiné neodkladné záležitosti smluvna oprava zemské mince teprv po dvou letech, jak dále se uvádí.

Na doklad, jakým vymyšleným způsobem některé okolní země hleděly lehkou svou minci v království Českém přes všechno »průbování« v oběhu udržeti, budiž zde vzpomenu to snesení sněmu zemského ze dne 17. srpna r. 1545, totiž: »Poněvadž mince pruská, marecká a markrabí Hanuše brandenburského jsou lehké a nehodné v čemž se berou, a tak na té minci jest mnohé lidské oklamání a to tím, *jestliže kdy podle průby se uloží, po čem by (v Čechách) brány býti měly, tehdy ihned na zrna újma se činí při té minci (v Němcích)...*« má každý hledět do času sv. Václava nejbližšího příštího jich vybytí a dále jich více nebrati... Knížete lehnického mince jest zapověděna (od r. 1543); ale *»týž již groše tolské i zlaté na škodu lidskou mincuje, a protož aby podle předešlé záповědi mince dotýčného knížete Fridricha na zlatých, na groších tolských, ani na jiné žádné minci brány nebyly...«* ⁹⁸⁾

Konečně na sněmu zemském, zahájeném 23. srpna r. 1547, stalo se nad míru důležité »Usnesení osob sněmem volených a úředníků zemských o minci« tohoto obsahu:

Král s úředníky a s osobami od stavů nařídil, — kteréžto nařízení má neporušitelně od krále i jeho dědiců neméně ode všech stavů až do 15ti let pořad *sběhlých* zachováno býti — aby zlato a stříbro na gruntech panských vydobyte pouze králi přenecháno bylo, a sice hřivna čist. stří. za $4\frac{1}{2}$ kopy gšů. čes. a lot zlata feynu za 4 zl. uherské nebo za 3 kopy gšů. čes. Po vyjití těch 15ti let má zase z toho narovnání i strany mincování, stříbra kupování a p. sejítí, a na staré zrna české, na jaké se dosud u Hory mincovalo, přijítí. O koupi zlata a stříbra bude pak též smlouváno znova. Cizí mince v království obíhající mají se průběhí královskými a průběhem zemským hned a pak v každých čtyřech nedělích zkoušeti a posaditi, po čem která z nich proti české minci, jež se na ten čas mincovati bude, brána býti má.

Nyní (t. j. r. 1547) se mincuje na Horách Kutných takto: Na jednu sazenou hřivnu pražskou nebo Horskou vchází 8 tolarů a 3 čtvrti, a drží jedna hřivna čistého stříbra 14 lt. 3 kvtl. a 1 peníz.

Groše, kteříž t. č. platí po 9 penězích bílých, vchází na jednu sazenou hřivnu 89 kusů, a jedna hřivna drží čist. stříbra 6 lt. 2 kvtl. 3 pen.

Bílých peněz vchází na jednu saz. hř. 84 gšů. čes. a každý groš 7 pen. bíl. platí; drží jedna hřivna čist. stří. 5 lt. 3 kvtl.

⁹⁷⁾ Sněmy Č. I. 636. — Hanuš braniborský na Kystřině v l. 1535—1572. — Fridrich II., kníže lehnický v l. 1488—1547; tolarý začal vybijeti r. 1511 a dukáty r. 1543. — Srovnej »Práva a zřízení zemská« (1564) list 234. W. 16.

⁹⁸⁾ Sněmy Č. I. 589: »Práva a zřízení zemská« (1564) list 232, 233. W. 18—18.

Malých peněz vchází na jednu saz. hř. 46 gšů. čes. a jeden groš 14 pen. mal. platí; drží jedna hř. čist. stř. 2 lt. 3 kvtl. 1 pen. *Tak se nyní na Horách Kutných mincovalo.*

Ode dne Věch svatých r. 1547 po 15 let pořád sběhlých *bude se mincovati tak*, aby na jednu hřivnu pražskou vcházelo i s minckoštem též 8 tol. a 3 čtvrti, a držeti má jedna hřivna čist. stř. 14 lt. 1 kvtl. 1 pen. (pro remedium).

Proti tomu jednomu tolaru má se bít 30 gšů. čes., každý za 7 peněz bílých aneb za 14 pen. mal., a má těch grošů na hřivnu vcházeti i s minckoštem 126 kusů a 2 pen. bílé; jedna hřivna saz. má čist. stř. držeti 6 lt. 3 kvtl.

Bílých peněz má na jednu hř. saz. vjiti 659 kusů s polovicí minckoštu a druhou polovicí má zastati král; a má jedna hřivna držeti čist. stř. 5 ltů.

Malých peněz má na jednu hř. saz. vjiti 733 kusy též s polovicí minckoštu atd. jako u peněz bílých; a má jedna hřivna 2 lt. 3 kvtl. čist. stř. držeti.

Mimo to král slíbil, že chce to opatřiti v zemích příslušejících k tomuto království i ve všech jiných svých zemích dědičných neméně i v království Uherském, aby taková mince, která se do těch 15ti let vybijeti bude, v téže hodnotě jako v království Českém brána byla. Konečně zakázáno pod pokutou zemským zřízením vyměřenou kupcům, židům i jiným všem lidem vselike předešlé mince na zrno království Českého bité, vekslovati, přepalovati aneb spouštěti. Kdožby takovou minci měl, aby ji do mince královské proti slušné záplatě dodal a nikam jinam.⁹⁹⁾

Tím bylo vyhověno často opakovanému přání stavů českých a zemská mince opatřena tak, že až do r. 1561 v zápisech sněmovních jen výmínečně o ni bylo zavaděno. Pro nás má usnesení to nemalé ceny i z té příčiny, poněvadž jedině z něho se dovídáme, jak se za krále Ferdinanda mincovalo u Hory až do r. 1547. Srovnáme-li to pak s nařízením pro mincovnu pražskou, vydaným r. 1539 (str. 58) a mincovním řádem hořejším, který nabyt platností ode dne Věch svatých r. 1547, shledáme, že byly

<i>tolary</i>	<i>groše</i>	<i>pen. bílé</i>	<i>pen. malé</i>
<i>jakosti stříže</i>	<i>jak. stř.</i>	<i>jak. stř.</i>	<i>jak. stř.</i>
r. 1539 0·931, 27·37 gr,	0·422, 2·81 gr,	—	—
r. 1547 0·928, 28·93 »	0·418, 2·84 »	0·359, 0·431 gr,	0·176, 0·393 gr
od r. 1547 0·895, 28·93 »	0·422, 2— »	0·313, 0·385 »	0·172, 0·345 » ¹⁰⁰⁾

Ze všech mincí, ražených dle tohoto nového řádu z r. 1547, nejvíce nápadným jest neobyčejné líčení na rubu groše č. 34 (tab. IV. 69), kde český lev nalézá se ve čtverci na pokos postaveném mezi letopočtem 15—47. Po hrozném ztrestání odbojných stavů českých králem Ferdinandem (Sněmy Č. 288—471) roznesla se zvěst po království, že nepřátelé též o to usilují, aby zna-

⁹⁹⁾ Sněmy Č. II. 517.

¹⁰⁰⁾ Měl tedy hodnotu v rak. čís.:

<i>tolar</i> z r. 1539 zl. 2·29, z r. 1547 zl. 2·42 a po r. 1547 zl. 2·33,
<i>groš</i> » » » 0·11, » » » 0·11 » » » 0·08,
<i>bílý pen.</i> z r. 1547 krej. 1·39, po r. 1547 krej. 1·08,
<i>malý pen.</i> » » » 0·62, » » » 0·58.

mení lva českého, prve svobodného, za mříž jako vězně jatého v malování, rytí a pečetění užíváno bylo; a již prý i mince taková česká, královská se znamením lva za mříž dělali a bít se začala. Avšak k tomu posměchu a potupě jiní, kteří se byli nezprotivili (totiž Plzeňští, Budějovičtí a Ústěčtí), dovoliti nechtěli a toho zabránili. — Tak zaznamenal Mik. Dačický ve svých »Pamětech« (I. 145), a není o tom pochybnosti, že nový ten groš pověst takovou zdál se potvrzovati. Nechtě tomu jakkoli, tolik jest jisto, že onen groš z r. 1547 byl vůbec **mezi pražskými groši poslední**. Neboť v 15ti letech následujících vybijeny pouze bílé a malé peníze, ony vesměs bez letopočtu jako dosud, tyto pak (od r. 1533 jako pražské groše) s letopočtem; poslední malý peníz z této doby znám jest z r. 1551.

Úplný převrat v mincovnictví českém stal se po uplynutí oněch 15ti let novým řádem mincovním r. 1561.¹⁰¹⁾

B. Mincmistři, nejvyšší mincmistři a úředníci mince v letech 1300—1547.

Když král Václav II. zarazil u Hory pražské groše, nebylo kromě této mincovny žádné jiné v celém království. Ve svém horním právu (Jus regale montanorum) poznamenal též panovník o Hoře, že od staletí nebylo slycháno, aby na stříbro tak bohatých dolů na tak malé prostore bylo kdekoli jině soustředěno jako zde, čímž také Hora vznešeností svou nad jiné stříbrné hory jest povýšena k veliké radosti veškerého obyvatelstva.¹⁾

Z této hojnosti stříbra v mincovně na groše spracovaného vycházel tehda znamenitý důchod královský (urbura), k jehož vybírání nařízen byl zvláštní starosta (urburéf), jenž v této době též měl povinnost bedlivý míti pozor na minci samu, t. j. starati se o stanovené její zrno a stříž, o čistotu a zřetelnost rázu a p., tak že *urburéf* byl spolu *mincmistrem*.

Kdo za krále Václava II. oba tyto úřady zastával, pověděti neumíme, nýbrž teprv za krále Jana Lucemburského připomíná se (k 28. červnu 1311) *Michal* »urburarius regni Bohemiae et magister monetarum« na Horách Kutných.²⁾ Že pak toho času bylo vůbec obě tyto hodnosti na *jednu osobu* vznášeti, o tom se dočítáme též v nařízení téhož krále Jana, daném Jihlavským r. 1312. V Jihlavě totiž zemřel Heřman ze Žďáru, někdy notář urbury krá-

¹⁰¹⁾ Vyslovuju díky za propůjčení některých mincí k vyobrazení, a sice p. E. Mikšovi, směnečníku v Praze, za groš krále Ladislava (Tab. II. 24) a Ferdinanda I. (Tab. IV. 62.); p. J. Novákovi, c. k. účetní revidentu v Čáslavi, za groše Vladislava II. (Tab. III. 37.—39.) a Ferdinanda I. (Tab. IV. 64, 65, 67), a p. J. Hofmeisterovi, c. k. zkoušeči v Praze, za groš Ferdinanda I. (Tab. IV. 70.)

¹⁾ Herm. Jireček. Codex jur. Boh. II. 3. p. 151, 152.

²⁾ Emler. Reg. III. 12.

libet computando, t. j. 4 solidy grošů po 12 = 48 grošům č. polské hřivně⁵⁰⁾ (z čehož jde, že starý *solidus* byl novější *ferio hřivny*).

Velice vzácné příklady, na které jsem dosud v domácích listinách neuhodil, týkají se počítání na *pražské půlgroše* krále Jana. V listině z r. 1318 výslovně se jedná o *dimidium grossum* hoc est unam quartam (t. j. čtvrt skotu), a v jiné z r. 1341 přicházejí *parvi grossi* č. malé groše.⁵¹⁾ Ačkoli se tyto poslední v uvedeném prameni vykládají tak, jakoby to byly *parvi Pragenses*, není výklad ten správný zejména z té příčiny, poněvadž v listině z r. 1335 zcela dobře poznamenáno *in dyoecesi Wratislaviensi XII parvi denarii* pro *grosso Bohemicali* et *XLVIII grossi* pro *marcha computantur*. Nelze tedy *parvi denarii*, t. j. *parvi Pragenses* v Slezích známé už r. 1335 a *parvi grossi* z r. 1341 (půlgroše) pokládati za minci tutěž (str. 15).

Hřivna po 48 groších pražských často se vyskytuje v listinách vévodství vratislavského, hlohovských, lehnických a záhaňských. Současně se tam počítalo též na hřivnu po 64 groších (*marca moravicalis* a p.), zvláště pak v Kladsku, Opavě a dilem i v Ratiboři.⁵²⁾ — Na kopy počítáno v Slezsku později nežli na hřivny, avšak mnohem starší počítání na *libry* zůstalo v době grošové a sice tak, že se 20 grošů bralo za libru (talent) čili kopa grošů za 3 libry (talenty).

E. Pražské groše kontramarkované.

Po známém nálezů krále Václava IV. o universitě pražské r. 1409 opustilo více než 2000 německých žáků s mistry jedním dnem Prahu.¹⁾ Jest samozřejmo, že též veliké množství pražských grošů dostalo se s nimi do Němec, a sice nejen z doby Václava IV., nýbrž i starších, které s těmito onoho roku dosud byly v oběhu.

Toto hromadné stěhování se pražských grošů za hranice považuje se dosud za hlavní příčinu, že tam na různých místech, necht v městech říšských, arcibiskupstvích, biskupstvích a p. opatřovány byly zvláštními kolkami čili puncemi (kontramarkami), které jim vtiskly určitou hodnotu v tamější minci. Takto, necht dím, pověřené groše pražské byly tam pak minci obecně bernou a běžnou.

Ohlížíme-li se však po pramenech písemných, z nichž bychom poučení nabyli *kdy a proč* groše ty v německých zemích byly kontramarkovány, shledáváme, že tomu bylo jinak.

Kronikáři němečtí totiž zmiňují se — ač velmi zřídka — o tom opatření při pražských groších, a už z toho, co dosud na veřejnost přišlo, můžeme

⁵⁰⁾ Cod. dipl. Majoris Poloniae N. 1375. — Friedensburg. Cod. dipl. Silesiae XIII. 25.

⁵¹⁾ Friedensburg. Cod. dipl. Silesiae XIII. 53.

⁵²⁾ Tamtéž 60, 61. — Viz též Voigt III. 37.

¹⁾ „...magistri et discipuli theutonici generis...juramento addicti, uno die supra duo millia de Praga recedunt...“ (Chronicon Procopii notarii Pragensis. — Fontes rer. austr. II. 1. p. 70.)

dobře poznati, že se tak dalo zejména v posledních letech panování císaře Sigmunda (asi od r. 1430—1437) a po něm až do časů krále Jiřího, jakož i, že přední toho příčinou byla tehdejší chatrná mince v dotyčných zemích německých. Obě potvrzují následující doklady.

V říšském městě *Norimberce*²⁾ za Karla IV. a obou jeho synů byla mince pronajímána. Dle mincovního řádu Karla IV., daného Norimberku r. 1376, byly tepány haléře takové jakosti, že se jich jedna libra (= 240 hal.), až libra a 3 haléře (= 243 hal.), vyrovnala svou hodnotu *řínskému* zlatému.³⁾ — Král Václav IV. vydal též Norimberku (a spolu Augspurku, Ulmu a Švábskému Hallu) řád mincovní (dne 26. června r. 1385 na Křivoklátě), v němž stanoveno, že se vybijeti mají haléře takové jakosti, aby jich libra nešla na zlatý *řínský* nýbrž *český* č. *uherský*. Oba tyto řády byly dobré, avšak nájemci norimberské mincovny málo při nich vydělali, a proto haléře zlehčovali, až je r. 1396 přivedli na třetinu původní hodnoty, tak že se za *řínský* dukát platily 3 libry (= 720 hal.) a brzy na to 4, 6 až 8 liber haléřů! Rovněž nařízení o minci norimberské krále Sigmunda r. 1422 a 1434 vydané minulo se žádoucí nápravou pro lakotu nesvědomitých nájemců. A proto není divu, že se tam nejširší vrstvy sháněly po minci lepší, vážnější, zejména po pražských groších. A těch se do Norimberka nahrnulo mnoho, a sice jednak a nejvíce dávným, čilým obchodem se západními kraji českými, jednak též císařem Sigmundem a jeho vždy četnou družinou, zejména když r. 1430 téměř po dva měsíce v Norimberce meškal, dne 7. února r. 1431 tamtéž říšský sněm zahájil a opět po svém korunování za císaře (31. května r. 1433) po delší dobu zde se zdržoval. Poněvadž pak i tyto groše, ačkoli pořád ještě ražené kolkem někdy krále Václava III. (IV.), byly jakosti čím dále tím horší (str. 27), začalo si i do nich během času obecně norimberské nařikati, žádajíc za stanovení hodnoty jich a srovnání s tamějšími haléři. Tato, necht dím, domácí záležitost, byla hlavní příčinou, že městská rada norimberská nejen pražské groše, které měla po ruce, nýbrž i jiné, které schválně na svůj prospěch občas skupovala, zvláštními úředníky dala zkoušeti, dle zkoušky té s hodnotou určitého počtu svých haléřů srovnati, a groše, které vyhovovaly, znakem města kolkovati; výsledek toho byl veřejně vyhlášen.

Zachoval se účet úředníků města Norimberka, kteří r. 1433 pražské groše zkoušeli a znakem města opatřovali. Dovídáme se z něho, že práce ta trvala po 46 týdnů; za zhotovení drobných těch kolků (puncí č. matric) a na odměnu úředníkům vydáno 196 1/2 řínského zlatého a 1 libra 2 solidy norimberských haléřů.⁴⁾

²⁾ Die Chroniken der deutschen Städte. Nürnberg. I. B. 245, 390 a j.

³⁾ *Řínský* zlatý č. dukát byl pouze jakosti 0.739, kdežto *český* nebo *uherský* dukát držel 0.986.

⁴⁾ „...pro solare eorum (t. j. úředníků) und umb allerley gezeug, als man die behmischen groschen hie gestempft hat bei 46 wochen...“ — *Libra* se dělila na 20 solidů po 12 haléřích. Rovná se tedy libra a 2 solidy 264 haléřům, a ty dohromady nedělaly ani *půl* řýn. dukátu, poněvadž jsou připojeny k 196 a *půl* řýn. duk. Opět důkaz o chatrnosti haléřů norimberských r. 1433.

R. 1434—35 byly opět pražské groše kontramarkovány, a z účtů městských patrně, že se tak dělo po 34 týdny. Po celou tuto dobu zaměstnání byli úředníci tři, čtvrtý pak pouze po 18 týdnů. Každému z nich platilo se týdně po zlatém rýn. a všem dohromady dostalo se za tuto práci 120 zl. rýn.⁵⁾

V obou případech byly jen kolkovány takové pražské groše, jichž hodnota se vyrovnala 7 denarům (fenikům) nebo 14 halěrům norimberským. Všechny horší byly přelámány, rozstříhány a do městské mince k přepálení a k sazení na nové tamější halěře dodány.

Majíce zřetel pouze k těmto dvěma účtům města Norimberka, dle nichž se úředníkům za kontramarkování pražských grošů dostalo více nežli 300 zl. rýnských, můžeme si snadno představit, že mnoho set kop za těch 80 týdnů kolkem norimberským bylo opatřeno. —

Jiný doklad vzatý z písemných pamětí města *Brunšvika*⁶⁾ týká se sice pražských grošů jen mimochodem, poněvadž spadá do časů, kdy se tyto v cizině už kontramarkovati přestávaly. Nicméně z něho poznáváme, jakých znamének na cizí groše tam vyraženo bylo, aby domácí lid ke škodě nepřišel.

Městská rada brunšvická dala totiž r. 1464 zkoušeti svými úředníky, kteří byli pod přísahou, rozličné cizí mince a nařídila, aby ty, jichž hodnota stanovena za tři brunšvické feniky, opatřeny byly kolkem s písmenem **h** (t. j. uncíalkou jména města). Groše durynské, míšenské a hesské s velkým štítem zkoušeny důkladně, a které se hodnotou svou vyrovnaly 4 1/2 feniku tamějšímu, na ty vyražen kolek se lvem (brunšvickým).⁷⁾ O groších, opatřených už dříve buď písmenem **h**, **q** nebo **lv**, naříděno, aby ty, které mají korunu, brány byly po třech fenikách, a ony bez koruny po dvou fenikách a šerfu (= 2 1/2 fen.).

Tato zajímavá a spolu poučná nařízení dovolují nám nahlédnouti do správy města Brunšvika, dokud se týče upravení a srovnání cizí mince s tamějšími feniky. Jakým kolkem známenány byly pražské groše, z uvedeného nepoznáváme, nepochybně z té příčiny, že v tak pozdní době (od r. 1464 výše) bylo jich tam poskrovnu. Nicméně se o nich přece ještě zmínka činí (ke dni 28. září r. 1466) a sice v přísaze, kterou zkoušeči a úředníci, při kolkování cizích mincí zaměstnaní, povinni byli městské radě složiti. Tam se totiž připomíná, že táž přísaha má místa též u kolkování *českých grošů*.⁸⁾

Ačkoli se uvedené doklady týkají pouze dvou měst německých, můžeme z nich bezpečně souditi, že jinde nebylo tomu jinak. Ze všeho však poznáváme, že pražský groš byl za hranicemi velmi vítaným plativem, poněvadž byl lepšího zrna, větší a bytelnější nežli drobná, nicotná mince tamější. Každá mincovna německá koupivši ob čas české groše na svůj účet, určovala jejich

⁵⁾ T. j. 3 úředníci za 34 týdny dostali 102, a čtvrtý za 18 týdnů 18 rýn. zl. — „... daz sie behmisch groschen geschawt und gestempft hatten...“

⁶⁾ Chroniken der deutschen Städte. Urkundenbuch der St. *Braunschweig* I. 236, 237—241.

⁷⁾ Ok de Doringeschen, Myssenschen unde Hessenschen krossen myt deme groten schilden wel der rad teken laten myt eynem lauwen uppe veftehalven brunschwickschen pennigk.

⁸⁾ Bemese krossen by dem suluen eede.

hodnotu v domácích fenikách sama, při čemž zajisté škody nevzala. Mimo to při tak velkém množství grošů nebylo jí třeba starati se o kupování stříbra holého pro svou vlastní minci, neboť z těch přelámaných a přestříhaných grošů, které při zkoušce neobstály, dostalo se každé mincovně tolik stříbra, že mohla z něho s nemalým užtkem natepati své chatrné feniky v počtu hojném.⁹⁾

Rozhledneme-li se po pražských groších kontramarkovaných, shledáme, že s malou výjimkou pocházejí z doby krále Václava IV. a válek husitských, t. j. že jsou to groše s opisem *WENCZLAVS TERCIVS*. Dostal-li se s nimi za hranice náhodou ještě zachovaný groš *starší*, byl tam rovněž kontramarkován a jest nyní v každé sbírce numismatické nemalou vzácností. Zkrátka řečeno, *mohou* se vyskytnouti pražské groše, cizími těmi kolky opatřené, *všech* králů českých od Václava II. do Václava IV. a jak z brunšvické přísahy z r. 1466 (str. 86) vysvitá, ještě groše krále Jiřího. Kdyby se však objevila kontramarka na groši a p. krále Vladislava II., ta by už sama o sobě nedostačovala (poněvadž přicházejí též padělané), nýbrž by se musilo zjistiti *písemnými doklady*, že to neb ono říšské město a p. ještě v době tak pozdní pražské groše kontramarkovalo. —

Na některém z těchto grošů pozorujeme dva, tři ano i více cizích kolků, z čehož patrně, že mince ta, dostavši se obchodem z obvodu jednoho místa do druhého, byla zde přijata v určité hodnotě a opatřena kolkem novým, který ji považoval jako minci zde vůbec bernou atd. Poznamenati sluší, že několik kolků na témže groši vyražených týká se obyčejně míst buď nedaleko od sebe vzdálených aneb jinak, na př. mincovní smlouvou a p. k sobě poutaných. A když takový groš, byv nejprve do Němec vyvezen a zde buď jedním nebo několika kolky opatřen, přecházel z ruky do ruky, stalo se též, že po letech opět se vrátil obchodem do Čech. Zde pak v nejistých dobách s jinou mincí byl zakopán dle přísloví »schovej bílý groš pro černý den« a vyskytuje se nyní v nálezech ani ne tak na důkaz *dobré* staré mince české, nýbrž spíše jako svědek tehdejší rozhodně *špatné* mince německé.

Nejdůležitější věcí jest ovšem, abychom tyto kontramarkované pražské groše dovedli správně přisouditi těm místům, která je svými kolky opatřila. Jest sice celá řada takových grošů, které se najisto přiknouti mohou určitým místům, avšak přiznati sluší, že známe nemalou řadu jiných, u kterých té jistoty není, a sice z těchto důvodů.

⁹⁾ V jaké vážnosti byly pražské groše, třeba už valně zlehčené, na př. v Bavorsku ještě v době krále Jiřího, o tom svědčí následující písemná pamět. R. 1459 zaražena v Mnichově a Landshutě nová drobná mince, a poměr její k dukátu uherskému nebo českému určen původně tak, že 7 solidů po 30 denarech (= 210 den.) se mu vyrovnalo. Avšak brzy na to tytéž denary byly tak zlehčeny, že se 8 až 12 solidů za dukát platilo. — Když prý chudý člověk celý den pracoval, dostal mzdy 10 až 12 špatných denarů, za které si sotva koupiti mohl chleba. Když prý ale někdo v hospodě dobře se naobědval a platil *českým grošem*, dostal ještě 30 až 40 denarů nazpět. A když si za *český groš* koupil střevice, dostal rovněž 20 až 30 den. nazpátek, poněvadž *český groš* šel za 50 až 60 tamějších denarů. (Chron. d. deut. Staedte. *Augsburg*. V. B. 111.)

Kolky na pražských groších vyražené jsou s malou výjimkou drobné punce buď prosté, ve štítu nebo v obroučce, z nichž některé se během času otřely tak, že nejsou dosti zřetelné. Často už původně nebyl každý kolek vyražen celý, nýbrž mnohdy jen ledabyle, a pakli na týž groš dostalo se kolků několik, zatemňuje jeden druhý. Na kolek vyryt byl buď celý štít aneb pouze význačná jeho část, někdy též pouhé písmeno. Avšak nejedny ty celé štíty a význačné části z jiných štítů vzaté shodují se líčením vespolek, na př. orlice, klíče, hvězdy a p., tak že se v tak drobné rytbě nevalně od sebe liší nebo spíše neliší. Jednak tedy *nezřetelnost* dotyčných kontramarek a jednak jejich *podobnost* jsou často na závalu přidělití je správně určitým místům, nehledíce ani k tomu, že na ten čas už některých těch starých štítů ani nepoznáváme, třeba byly zřetelně vyraženy, poněvadž během více nežli čtyř věků za jiné byly vyměněny, polepšeny a p. Následek toho jest, že při určování jich mínění skoumatelů se rozchází, aneb spíše, že zavládla v tom jakási libovůle, kterouž staviti bylo by na prospěch domácího badání v tomto směru. K tomu pak zapotřebí, aby se kontramarky ty určovaly na pevnějším základě nežli dosavad, k čemuž nechť slouží zakončení této stati.

Pražské groše v cizině kontramarkovati měl právo jen ten, kdo měl tehda vůbec právo minci raziti, ji obnovovati a starší za novou vyměňovati, čemuž se říkalo »jus monetandi, jus nummos cambiendi«, též »renovatio et objectio monetarum«. Soudíce pak dle skutečných kolků na groších vyražených a poznaných, byli k tomu v uvedené době oprávnění rozliční činitelé, a sice:

1. *Svobodná říšská města* (civitates imperii) v kraji a) *švábském*, b) *frankém*, c) *Horního Rýnska* a d) *bavorském*. Třeba se dosud nepodařilo zjistiti na pražských groších kolky všech měst říšských (možná, že ani všechna práva toho neužívala), nebude od místa je vyjmenovati, a sice už proto, poněvadž největší jich počet — jak dále jejich znaky bude doloženo — skutečně groše ty kontramarkoval. Byla pak *říšská města*:

a) *V kraji švábském* (circulus Svevici): Aalen, Augsburg, Biberach, Bopfingen, Buchau, Buchhorn (nyní Friedrichshafen na Bodamském jezeře), Dünckelspühl, Esslingen, Gegenbach, Giengen, Gmünd (Šváb.), Hall (Šváb.), Heilbrunn, Isny, Kaufbeuren, Kempten, Leutkirchen, Lindau, Memmingen, Noerdlingen, Offenbach, Pfullendorf, Ravensburg, Reutlingen, Rotweil, Ueberlingen, Ulm, Wangen, Weil, Wimpfen a Zell (Šváb.).

b) *V kraji frankém* (circulus Franconicus): Norimberk, Rotenburk, Svinibrod, Weissenburk a Windsheim.

c) *V kraji Horního Rýnska* (circulus Rhenanus superior): Brémy, Cáchy, Collmar, Dortmund, Frankobrod n. Moh., Friedberg, Geinhausen, Gosslar, Hagenau, Hamburk, Kaissersberg, Kolín n. Rýn., Landau, Lübeck, Mühlhausen, Münster (St. Georgi-Thal), Nordhausen, Ober-Ehenheim, Rosheim (Rosenheim), Schletstadt, Špýr, Strasburk, Tübingen, Wetzlar a Worms.

d) *V kraji bavorském* (circulus Bavaricus): Řezno.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Na říšském sněmu seděli zástupcové měst kraje Horního Rýnska na *lavici rýnské*, ostatní na *lavici švábské*.

2. *Říšští stavové* (ordines imperii): kurfiřti, arcibiskupové, biskupové, knížata-opatové atd., z nichž zde jmenujeme pouze kurfiřta a arcibiskupa mohučského, trierského, kolínského, pak arcibiskupa solnohradského, biskupa bavorského, řezenského, kostnického, würzburgského, wormskeho atd., jakož i vévody bavorské (s mincovnami v Mnichově, Ingolstadtě, Landshutě, Straubinkách a Ambergu) a j.

3. *Hrabata, knížata a vévodové*, kteří ze své moci právo mincovní vykonávali, na př. ve Waldeku, Hoya, Poměraně atd., jakož i *města* v takových zemích ležící, která si od své vrchnosti buď minci najímala, buď právo k ní si zakoupila aneb jí obdařena byla. Ostatně známo, že ani všechna říšská svobodná města v XV. století, o které tu běží, své vlastní mince neměla, nýbrž že v nich *císařské* mincovny bývaly, jež si města rovněž ob čas buď najímala aneb v zástavu dostávala.¹¹⁾ Podobně se to mělo i v městech hodnostářům církevním náležejících, jak se dále u některých vypisuje.

Ze všeho toho patrno, že celá tato věc jest nemálo zpleťtá. Z domácích archivů uspokojivého rozluštění se jí nedostane, poněvadž pražské groše kontramarkovány *za hranicemi*. Jediné odtamtud můžeme očekávat konečné objasnění zejména kontramarek dosud záhadných, z nichž zajisté nejedna se náležitě určí, až kroniky německých měst vesměs budou prozkoumány a na veřejnost vydány.

Maje to vše na mysli, nepřiděloval jsem kontramarky na tab. V. vyobrazené dovolně tomu neb onomu městu, biskupství a p., nýbrž srovnal jsem je prve buď se znaky na současných mincích aneb kde těch ani ve vyobrazení po ruce nebylo, se štíty, nechť v popisech nechť v obrazech podanými. Kde jsem ani v oněch ani v těchto shody nenalezl, nechal jsem tak a položil kontramarky ty mezi neurčené. Připisovati je bez podstatných důvodů tomu neb onomu více škodí než prospívá.¹²⁾

Dokud se týče malých odchylek na kontramarkách, mám za to, že nenáleží rozličným mincovnám, nýbrž že pocházejí od rozličných rytců téhož místa, t. j. když se první matrice opotřebovala a zapotřebí bylo nové, že si rytec dovolil po svém názoru té neb oné malé změny. Stereotypní znaky, třeba byly sobě podobny (na př. orlice, lvy, lilie a p.), dlužno od sebe rozlišovati.

Kdekoli při kontramarkách hodnostářů světských neb církevních uvádím jejich *jména*, děje se tak v době, omezené panováním Václava IV. a Jiříka

¹¹⁾ Velký počet říšských měst obdržel vlastní právo mincovní teprv buď od císaře Maxmiliána I. nebo Karla V.

¹²⁾ Mimo jiné použil jsem následujících pramenů: Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. — Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters. Joseph Mader, B. I—VI. — Münzen und Medaillen. Jos. Appel, B. I—IV. — Numismatische Zeitung. J. Leitzmann (rozličné ročníky). — Beiträge zum Groschen Cabinet. Ch. J. Goetz, B. I—III. — Die Brehmischen Münzen. H. Junck. — Der Schlüssel zu des Deutschen Reichs Münzarchiv. J. Ch. Hirsch. — Münzschlüssel L. W. Hoffmann. — Neueröffnetes Groschen-Cabinet. D. J. Fr. Joachim. — Erneuerter und vermehrter Wappenbuch. R. J. Helmers, B. I—VI.

Poděbradského. Za císaře Sigmunda a dále bylo as kontramarkování — jak z předu uvedeno — nejhojnější. Poněvadž však též groše Karla IV. (třeba v počtu skrovném) bývají překolkovány, dostaly se za hranice s groši Václava IV., což se mohlo státi pouze v době, kdy u nás s těmito groši byly ještě v oběhu, tedy, jak soudím, za živobytí Václava IV. Z této příčiny kladu dobu kontramarkování grošů pražských zaokrouhleně do let 1410—1470.¹³⁾ V celém tom čase, kdy u nás vybíjeny už groše krále Ladislava a Jiřího, kontramarkovali za hranicemi pořád ještě jen groše Václava IV., které před lety se tam dostaly a z ruky do ruky, z mincovny do mincovny putovaly jako dobrá, berná mince. Tím si snadno vysvětlíme několik kontramarek na témže groši a mezi nimi také dvě téhož místa.¹⁴⁾

Na tab. V. (1—88.) vyobrazeny jsou tyto kontramarky:

1. *Aalen* na řece Kocheru ve Švábsku má ve znaku úhoře. Kdy dostalo právo mincovní, známo není; tolik jisto, že r. 1423 nacházelo se mezi městy ve Švábsku a na Bodamském jezeře ležícími, která vespolek uzavřela mincovní smlouvu. (Viz *Kostnice*.)

2. *Amberg* v Horní Falci. Mincovali zde falckrabata od Ruperta I. (1353 až 1390) do Ludvíka III. (1410—1436), z kteréžto poslední doby tato kontramarka pochází, poněvadž nástupcové jeho vybíjeli buď v Heidelbergu, Bacharachu nebo Neumarktě.

3. *Augsburg*, město ve Švábsku, mělo ve znaku jedlovou šišku čili šutu, již vůbec říkáno »pyr«.

4. a 5. *Augsburské biskupství*. Na všech známých denarech zdejších biskupů od r. 1373 do r. 1517 nachází se infulovaná hlava buď prostá aneb s krkem majíc po stranách berlu a »pyr«, často však málo znatelné. Pro podobnost obou kontramarek s těmito infulovanými hlavami položeny sem, a pocházejí as z doby biskupa Petra hraběte z Schaumburku (1424—1469), poněvadž oba jeho předchůdci, totiž Fridrich z Graveneku (1411—1413) a Anselm z Memingen (1413—1423) důstojnosti své papežem byli zbaveni a denary jejich známy nejsou.

6. *Bamberské biskupství* z doby buď Albrechta hraběte z Wertheimu († 1421), Antonína z Rothenhahnu (1410—1459) nebo Jiřího I. hraběte z Schaumburku (1459—1475).

7. *Blankenburg*, hrabství v Dolním Harcu s hradem stejnojmenným, kde bývala mincovna už na počátku XIII. století. Známý jsou brakteaty s jelením parohem a opisem... BLANKENBRV. Později se hrabství to dostalo Regensteinu (Reinsteinu), jehož hrabata vybíjeli však mince teprv v XVI. století.

¹³⁾ Srovnej usnesení rady města Brunšviku ještě z r. 1466 str. 86.

¹⁴⁾ Ve schůzi numismatické společnosti v Berlíně předložil Dannenberg groš Václava IV., na němž napočítáno as 14 kontramarek. (Zeitschr. f. Numism. Berlin, B. VIII. Verhandl. p. 17 [1881].)

8. *Brémy*, město dostalo právo mincovní teprv od císaře Karla V. dne 24. května r. 1541, avšak *brémské arcibiskupství* užívalo téhož práva už v XIII. století. Arcibiskup Albert II., vévoda brunšvicko-luneburský, pronajal dne 28. června r. 1369 mincovnu svou radě města Brém, dokud známo poprvé, a jeho nástupcové to činili ob čas až do r. 1454, kdy uzavřena s městem nová smlouva nepochybně na 10 let, poněvadž teprv arcibiskup Jindřich II. hrabě z Schwarzburku (1463—1496) ujal se mincovny opět sám. Ve štítě arcibiskupském jsou dva klíče křížem, ve štítě města klíč v pravo nakloněný se zubem k levé straně obráceným. Náleží tedy uvedená zde kontramarka městu a pochází z doby, kdy toto bylo *nájemcem* mince arcibiskupské do r. 1463.

9. *Cáchy*, nejstarší svobodné říšské město. Korunovaná orlice přichází na současných jeho mincích ve štítu dole zaokrouhleném; v každém křídle obyčejně po čtyřech pérech.

10. *Dülmen* v münsterském biskupství obdrželo městské právo r. 1304, kdy mincovní, známo není; možná že ob čas vybíjelo v mincovně biskupské. Na jeho vlastních mincích z konce XVI. stol. vyražen znak města, totiž kříž, na jehož koncích buď po lilii neb jetelovém listu.

11. *Dünckelsbühl* (Dünckelspühl) ve Švábsku na řece Vernici má ve štítě tři klasy nad třemi pahorky.

12. *Einbeck* (Einbeck), hlavní město v knížectví Grubenhagen v Brunšvicku. Mincovní právo dostalo od vévodů brunšvických a znamenalo mince unciálkou svého jména.

13. *Falce bavorská* z doby buď Ludvíka III. (1410—1436), Ludvíka IV. (1436—1449) nebo Fridricha I. (1449—1476).¹⁵⁾

14. *Frankobrod* nad Mohanem. Na mincích bývá korunovaná orlice v celém poli, t. j. bez štítu.

15. *Garz*, město v Pomofanech, razilo v XV. století drobnou minci, na níž *kopřivový list se stopkou*.

16. *Gelenhausen* ve Wetterau.

17. *Giengen* ve Švábsku má ve znaku jednorožce s hlavou povýšenou.

18. *Gmünd* (Gemünd) ve Švábsku mělo už mincovní právo v době brakteátové. Jednorožec ve štítě, vyražený na malém brakteatu velmi vzácném, má hlavu skloněnou, čmž se liší od znaku města Giengen. (Numism. Zeitsch. Leitzmann 1843 p. 48, tab. II. 15.)

19. *Gosslar* ve vévodství wolfenbüttelském má ve znaku nekorunovanou orlici. Vlastní mince razilo už v době solidů a brakteátů jako nájemce tamější mince císařské, kterou si r. 1400 zakoupilo.

20. *Halberstadtské biskupství* mělo právo mincovní už v XIII. století. Na jeho mincích jest štít kolmo půlený, bílý a červený. V době, o níž se zde jedná, byli biskupové: Albert hrabě z Weningrode († 1415), Jan z Hoyen († 1435), Burchard z Warberku († 1458) a Gerhard z Hoyen († 1479).

¹⁵⁾ Tento štítek připisován byl dosud městu Brunšviku, což se nesrovnává s nařízením tamější městské rady (str. 86.).

21. *Halberstadt* město dostalo (spolu s tamější kapitolou) právo vybijeti mince od biskupa Ludvíka r. 1363. Štít města srovnává se s biskupským, a nepochybně z této příčiny volena uncíálka jeho jména (*Schlickeisen*).

22. *Hall* ve Švábsku dávalo si své staré právo mincovní od císařů obnovovati. Císař Václav IV. r. 1397 mu je udělil navždy.

23. *Heidenheim* ve Švábsku; tato hlava bývá též na jeho mincích.

24. a 25. *Henneberské* hrabství z doby Viléma III. (IV.) v letech 1427—1444. Týž učinil mincovní smlouvu se saským kurfiřtem Fridrichem II. a jeho bratrem Vilémem III. Poněvadž však o své ujmě razil peníze, na nichž *hřeben*, které byly špatného zrna, pohrozili mu saští bratři r. 1438, nebudou-li vážnější, že jich zapovědí ve svých zemích, což se skutečně stalo r. 1444. V dotyčném prohlášení výslovně se praví, že *henneberské* peníze s *hřebenem* se zapovídají. (*Hirsch* M. Arch. I. p. 94.)¹⁶⁾

26. *Hoya* (Hoye), hrabství v Hanoversku, mělo své mince už koncem XIII. století. Tato kontramarka jest z doby buď hraběte Ericha I. (1377—1427) nebo Jana IV. (1427—1466), kteří oba mincovali v Nienburce; na všech jejich mincích jsou dvě medvědí tlapy.

27. *Isny* (Eisna) v Algově na Innu ve Švábsku má ve štítě orlici s podkovou na prsou.

28. *Kaufbeuern* ve Švábsku na řece Wertachu. Král Rudolf, povýšiv je r. 1286 na svobodné říšské město, nepochybně už tehda nadal je právem mincovním. Na mincích jest půl orlice a tento štítek jako znak města.

29. *Kempten* v Algově na Illefe ve Švábsku. Právo mincovní mělo původně tamější opatství benediktinské už v XIII. stol., město bývalo často nájemcem této mince, až r. 1510 od císaře Maxmiliána I. dostalo právo vlastní. Písmeno *K* bývá na mincích buď v textu nebo v prsním štítku říšského orla.

30. *Koblenc* v kurfiřtství trierském. Bývala zde jedna z nejstarších císařských mincoven, kterou Jindřich II. r. 1018 daroval arcibiskupství trierskému, od kterého si ji město někdy najímalo.

31. *Kolmar* (Collmar) v Elsasku. Na nejstarších mincích vyobrazena orlice a pod ní »hvězda«, kterou jedni pokládají za starou zbraň smržovku, jiní za hvězdu-vasatici, jak se též na mincích mladších vyobrazuje. Na kontramarcích jsou čtyři paprsky a »rukojeť«.

32. *Korbach*, hlavní město v hrabství waldeckém, má ve štítě půl waldecké hvězdy (která jest o osmi paprscích), totiž tři celé paprsky a dvě polovice. Na některých mincích vystupuje z této polovice hvězdy poprsí sv. Kiliana, patrona města. Právo mincovní zakupovalo si od své vrchnosti.

33. *Kostnice* na Bodamském jezeře, někdy též svobodné říšské město. Vlastní minci mělo, ne-li dříve, už na počátku XV. století, neboť r. 1423 uzavřelo mincovní smlouvu s hrabětem württemberským, s pěti městy na Bo-

¹⁶⁾ Štít jest podoběn wüzburgskému, má však nahoře *trojhran*, který se spodní částí doplňuje někdejší *hřeben*, jaký znám jest už z doby mnohem starší.

damském jezeře a devíti městy švábskými.¹⁷⁾ Znak města byl úzký bílý kříž v červeném poli (jako znak tamějšího biskupství).

34. *Lindava* na Bodamském jezeře zakoupila si r. 1417 právo mincovní od jakéhos Marka Kiziho, který je obdržel od císaře Sigmunda r. 1415. Ve štítě má lípu se třemi haluzemi a třemi kořeny.

35. *Lübeck* má štít napříč půlený, bílý a červený.

36. *Lukov*, město v Dolní Lužici, která má ve štítě »volka«. S tímto obrazem známy jsou už brakteaty prostřední velikosti a přikládají se Lukovu. Císař Václav IV. r. 1382 nadal toto město právem raziti peníze drobné, nařídív spolu, aby na nich vyražen *lev* do polovice. Markrabí Jošt r. 1398 obdarování to potvrdil, nicméně takových mincí dosud se nikde neuvádí. Naproti tomu znám peníz z r. 1622 (dlouhá mince), na němž rovněž »volek« s náležitým opisem MONETA LVCCANA.

37. *Miltenberg*, město na Mohaně v kurfiřtství mohučském. Byla zde už v XIV. století mincovna arcibiskupská, v níž později Děťrich III. z Erpachu (1434—1459) mimo jiné vybíjel též haléře, na nichž mohučské kolo a nad ním *Ω*. Ve znaku města jest rovněž v 1. a 3. poli kolo, v 2. a 4. *Ω*. Z toho se soudí, že město samo bývalo časem v držení této mincovny.

38. *Mnichov* z doby buď vévody Arnošta I. (1397—1438) nebo Alberta III. (1438—1460). (Srovnej *Straubinky*.)

39. *Mohuč*, hlavní město stejnojmenného kurfiřtství, někdy však (až do r. 1462) svobodné říšské město; jeho znak: dvě kola.

40. *Mohučské arcibiskupství* z doby buď Jana II. Nassavského (1397 až 1419), Kunrata z Dhanu (1419—1434), Děťricha III. z Erpachu (1434—1459) nebo Děťricha z Isenburku (1459—1463).¹⁸⁾

41. *Montfort*, hrabství ve Švábsku, má ve znaku kostelní korouhev, později třídlnou.

42. *Mosbach* v Dolní Falcí. Zde byla mincovna falckraběte Oty I. (1410 až 1461) a Oty II. (1461—1499). Na mincích tohoto nachází se tato uncíálka v opise. Na kontramarcích jest v čtyřúhelníku, jako málokterá z ostatních.

43. *Mühlhausen* v Elsasku, někdy též svobodné říšské město, má ve znaku i na mincích mlýnské kolo (paleční).

44. *Murbach*, svobodné říšské opatství v Horním Elsasku, razilo už v době brakteatové; ve znaku má psa ve skoku.

45. *Nördlingen* v hrabství nettinském ve Švábsku. Bývala zde říšská mincovna, kterou císař Sigmund r. 1425 zavedl Kunratu z Weinsburku a jeho dědicům, při nichž zůstala až do r. 1504. Město ji ob čas mívalo v nájmu a vybíjelo mince se svým znakem, orlicí, připojivši do obvodu písmeno *N* nebo *N*.

¹⁷⁾ Města na Bodamském jezeře byla: Überlingen, Lindava, Wangen, Buchhorn a Ratolfzell; města švábská: Ulm, Rotweil, Gemünd, Kempten, Pfullendorf, Kaufbeuern, Isny, Giengen a Aalen. Kromě tří jsou všechna na uvedených zde kontramarkách.

¹⁸⁾ Kolo mohučské liší se od erfurtského tím, že toto poslední má buď ve zděří *hroušák* (o), aneb *zdeť krytou*.

46. *Nordhausen* v Durynsku. Ve štítě má orlici, avšak už na některých brakteatech přichází malá unciálka jeho jména.

47. *Nordheim*, město v knížectví kalenberském v Hanoversku. Mincovní právo bylo mu pronajímáno od jeho vrchnosti. Unciálka jeho jména v majuskulí přichází na současných mincích buď sama o sobě (jako zde) aneb na kříži; někdy má uprostřed tečku.

48. *Norimberk* už v XIII. století měl císařskou mincovnu, která se r. 1419 dostala markrabí Fridrichovi. Od tohoto koupilo ji město r. 1424, což příštího roku císař Sigmund potvrdil.

49. *Norimberské purkrabství* z doby buď Fridricha VI., který r. 1417 Branibory přijal v léno od císaře Sigmunda, buď Fridricha I., jenž r. 1434 s Antonínem biskupem bamberským a r. 1437 s Janem II. biskupem würzburgským spravoval purkrabství, aneb z doby Jana IV. a Alberta Achilla (1443), když společně zde vládli. Štítek na kontramarce souhlasí se současnými mincemi.

50. *Paderborn*, město ve Vestfalsku. Zdejší biskupové měli právo mincovní už v XIII. stol. Kdy se dostalo městu, povědomo není; jeho mince známy jsou teprv z XVI. století s tímže štítem jako zde.

51. *Pomořany-Štětín* z doby vévody buď Oty II. (1413—1428) nebo Jáchyma (1428—1456). Noh ve štítě souhlasí s mincemi.

52. *Rakousy Dolní*, orlice s břevnem na prsou; z doby buď Albrechta V. (1416—1438) nebo Fridricha V. (1439—1452).

53. *Ravensburk* v Algově ve Švábsku stávalo v mincovní smlouvě s říš. městy Ulmem a Überlingen nepochybně už dříve nežli r. 1502, z kterého známy jsou společné mince.

54. *Rotweil* v hrabství Baaru ve Švábsku už r. 1393 učinilo mincovní smlouvu s jinými městy. (Srovnej *Kostnice*.)

55. *Řezno* dostalo právo mincovní už od císaře Fridricha I. r. 1180.

56. *Řezenské biskupství* buď z doby Alberta Stauffa z Stauffenberku († 1421), Jana z Streitberku († 1428), Kunrata v Soestu z Vestfalska († 1437), Fridricha z Parsberku († 1450), Fridricha z Plankenfelsu († 1457) nebo administrátora Ruperta, falckrabí rýnského, v Mosbachu († 1465).

57. *Schafhausen* ve Švýcarsku koupilo si právo mincovní od tamějšího kláštera r. 1333.

58. *Schletstadt* v Dolním Elsasku mělo mincovní právo už v XIV. stol. R. 1393 uzavřelo s jinými městy mincovní smlouvu. (Viz *Strasburk*.)

59. *Solnohradské arcibiskupství*, soudě dle rozličně provedených kontramarek, kolkovalo as často pražské groše, a sice v době buď Eberharda z Starkenberku († 1429), Jana z Reichersberku († 1441), Fridricha Truchsesa z Ermesberku († 1452), Sigmunda z Wolkensdorfu (1452—1461) nebo Purkharta z Weisbriachu († 1466).

60. *Sondershausen*, panství v Durynsku, má ve štítě čelní kost jelení se dvěma parohy. R. 1356 dostalo se hrabatům z Schwarzburku, kteří do r. 1426 měli mincovnu v Ranisu a od r. 1442 v Königsee, kteréžto město i s mincovnou obdrželi v léno od císaře Fridricha III.

61. *Stade* ve vévodství brémském dostalo právo mincovní od tamějšího arcibiskupa Hildebolda r. 1272. Snad se k tomu vztahuje kříž se dvěma příčnými břevny v zubu klíče (†) ve znaku města.

62. a 63. *Stralsund*, město v Pomoranech, mělo už v XIII. stol. svou mincovnu. Ve znaku má střelu, avšak též unciálka jeho jména přichází na mincích (62). Tatáž se dostala na kříž (63) as po příkladu měst jiných, na př. Rostok, které mají mince s r na kříži a také někdy ve štítku.

64. *Strasburk* v Dolním Elsasku mělo vlastní právo mincovní už v XIV. stol., neboť r. 1393 uzavřela s ním smlouvu města: Hagenau, Schletstadt, Ehenheim a Rosheim. Na mincích má lilii v celém poli, t. j. bez štítu jako zde, ačkoli nebyla tato nikdy ani znamením ani znakem Strasburku.

65. *Straubinky*, město v Dolním Bavorsku, nemělo nikdy práva mincovního, nýbrž bývala zde mincovna *mnichovského* vévody Jana IV. (1460—1463), z kterých let ta kontramarka pochází.

66. *Überlingen* na Bodamském jezeře má ve starším znaku lva s »rozčesaným« ohonem. Teprv r. 1528 císař Karel V. obdařil je štítem někdejších vévodů švábských, v němž lev s mečem.

67. *Ulm* ve Švábsku už r. 1356 měl vlastní mincovnu. Mřížovaná hořejší polovice štítu mívá též v každém čtverečku po tečce. Kontramarka tato přichází velmi často.

68. *Wangen* v Algově ve Švábsku má štít s orlicí nekorunovanou, mající na prsou W.

69. *Weissenburk* v Dolním Elsasku má ve znaku hrad o dvou věžích, mezi nimiž *koruna*.

70. *Worms*. Město a tamější biskupství mají obě ve znaku klíč, zubem k pravé straně obrácený a šikmo položený. Kromě barev klíče a štítu (což na kontramarce rozeznati nelze) liší se oba znaky od sebe tím, že kolem klíče biskupství jsou čtyři křížky (po dvou na každé straně). Poněvadž na této kontramarce křížků není, přikládáme ji *městu*.

71. a 72. *Würzburgské biskupství* má ve štítku tři ostré úhly (špice) nahoru vybihaající. Biskup Jan I. z Eglofsteinu (1400—1411) položil na svých haléřích nad tento štítek svůj rodinný znak, medvědí hlavu, kterou as tušiti lze na kontramarce 71. Jeho nástupcové v době té byli: Jan II. z Brunu (1411—1440), Sigmund, vévoda saský (1440—1442), Gotfrid Schenk z Limburka (1442—1456) a Jan III. z Grumbachu (1456—1465). Kontramarky tohoto biskupství přicházejí častěji a v rozličné velikosti.

Až dotud pokusil jsem se připsati vyobrazené kontramarky určitým mincům na základě pramenů zprádu uvedených, zejména současných mincí. Od dalšího badání v tomto směru a vyhledávání dokladů i pramenů nových očekávati můžeme snad tu a tam opravu a doplnění, zvláště však žádoucí objasnění ostatních kontramarek č. 73—88, o nichž neumím nic určitého pověditi.

Jen tak nezávazně mám za to, že korunovaná písmena u č. 73. a 74., nacházející se v čtyřhranném rámečku, nebudou svým původem as daleko od č. 42., jakož i že náležejí spíše korunovaným osobám nežli městům a p.¹⁹⁾

Písmeno **A** (č. 75.) shoduje se s týmže záhadným písmenem na dukátech krále Václava IV., a písmeno **K** na kříži (č. 76.) podobá se č. 29. bez kříže, avšak náleží spíše do oblasti č. 63., poněvadž uncíálka města Kempten nikdy na kříži nepřichází.

Kontramarka č. 77. už na groši není dosti zřetelná, lze však o tom pochybovat, že by značila uncíálku **P**.

Oba pěkné štítky č. 78. a 79. daleko as od sebe a možná i od č. 50. nebudou.

Štítek č. 80. přičně rozdělený na čtyři pole, z nichž každé ze tří hořejších jinak jest přepaženo, vymyká se všem pravidlům heraldickým.

Měsíc ve štítku č. 81., s rohy dolů obrácenými, sám o sobě ani na mincích ani mezi znaky nebyl dosud k nalezení.

Za pouhé varianty těžce neznámé mincovny pokládám č. 82. a 83., a poněvadž štítků nemají, nelze jich ani správně položit.

Kříž s hvězdou a půlměsícem v protilehlých koutech (č. 84.), ježek (č. 85.), který jinde vypadá jako křídlo), labutí hlava s krkem, držící v zobáku podkovu (č. 86.), náležejí vesměs mezi neurčené.

Hvězda o pěti paprscích (č. 87.) liší se od č. 31. tím, že jí schází »rukojeť« a jest hrubšího provedení; mimo to bývá na groších velmi zhusta, kdežto č. 31. jest mnohem vzácnější.

Co představuje č. 88., určitě se neví, říká se mu vůbec »řipa«; původ jeho znám není.

Veškeré zde vyobrazené kontramarky vyraženy jsou rytým kolkem jako mince, čímž na svůj prospěch se liší od jiných, způsobených *rasítkem*, t. j. dutých, prohloubených — a proto *nepravých*.²⁰⁾

¹⁹⁾ Na př. Ruprechtu (III.) Falckému, cís. 1400—1410 a Fridrichu III. (IV.) cís. 1440—1493.

²⁰⁾ V musejní sbírce jsou na ten čas 42 pražské groše a 60 kontramarkami (mezi nimiž groš Karla IV., na němž č. 3. a 67.). K vyobrazení použito zřetelných čísel: 2, 3, 5, 9, 13, 14, 18, 19, 24, 27, 29, 31, 46, 48, 54, 55, 58, 63, 67, 68, 72, 87 a 88. Z ostatních bylo mi ochotně zapůjčeno od p. Em. Mikše, směnecníka v Praze č. 4, 6—8, 10—12, 15, 16, 17, 21—23, 25, 28, 30, 32, 35—39, 40—45, 47, 49, 50, 53, 56, 59, 60—62, 65, 66, 69—71, 74—85, od p. Hofmeistera, c. k. zkoušeče při puncovním úřadě v Praze: č. 34, 51, 52, 78 a 86, a od p. inženýra Ed. Fialy v Praze: č. 1, 20, 26, 33, 57 a 64, kterýmžto p. t. pánům vzdávám zasloužené díky.

Poznámky k Smolíkovu textu

1. Jmenování tří Italové jsou dnes považováni za osoby zúčastněné na mincovní reformě ve funkci řídící, odborné (finanční nebo správní), nikoliv řemeslnické. Viz např. L 214; L 9; L 153. C

2. Okolnosti a průběh reformy v roce 1300 podrobně popsali L 231, 87—107; L 211, 25—32; L 9, 11—35; L 97, 180—196. P

3. Smolík měl pravděpodobně na mysli Zbraslavskou kroniku, I. knihu, 66. kapitolu. P

4. Jiný významný spojovací článek tvořila souvislost početních hřiven o 56, 60 a 64 groších s váhovými hřivnami, používanými v Čechách a na Moravě na rozhraní 13. a 14. století. K jejich interpretaci srov. oddíl C, Kopy a hřivny. P

5. Talenty, solidy a denáry označovaly v rožmberském urbáři patrně jen vídeňské, resp. pasovské feniky. Na podobné doklady upozornili L 230; L 9, 95—103. P

6. Značné potíže působila dosud nejednotnost rozdělovacích znamének v odborné literatuře. Autoři používají (hlavně v popisech nálezů) individuálních označení, která znemožňují jednotné chronologické základy. Pokusy o sjednocení pro groše Jana Lucemburského v L 32, pro groše Jagellonců v L 66. C

7. Smolíkov rozlišovací kritérium je třeba doplnit o tzv. rozlišovací značky, umístěné na rubu grošů za uchem nebo v ocasu lva. Upozornil na ně např. L 72, 136; podrobný rozbor L 146, 378—389; L 159. P

8. Také během grošového období docházelo v mincovně v Kutné Hoře k (tajnému) vyměňování starších, lepších grošů novými, horšími groši, tedy k nenápadné „renovatio monetarum“. L 39 a L 9, 52—53; L 64, 55. C

9. Výsledky je třeba vždy ověřovat rozbořem průběhu četnosti typů a variant v hromadných nálezech, který se řídí tzv. zákonitostí mincovních nálezů. Postup objasnili L 157, 85—89; L 39; použil jej např. L 238, 44; L 240, 132. P

10. Přesnost adjustace mincovního kovu byla v pozdním středověku větší, než Smolík předpokládá. Podle některých zkoušek (L 168) pražské groše Václava II. a Jana Lucemburského nejstarší varianty se liší nejvýše o 0,005 od předpokládané normy ryzosti 0,937. Malý rozptyl ryzosti grošů Jana Lucemburského a Karla IV. zjistil L 228, 234; L 229, 231. P

11. Metoda přepočítávání vnitřní hodnoty starých mincí na běžnou měnu je zastaralá. Přehled zrna pražských grošů a jeho dílů v různých dobách např. v L 9, 28—29; L 32, 159—163; L 58, 180; L 123, 547—549; L 160, 67—69; L 162, 122. P

12. Italské prvky v ikonografii pražského groše zdůraznila L 153, české prvky L 97, 187—189. P

13. Datum zaražení grošů je nesporné, ale o tom, zda k události došlo v Kutné Hoře nebo v Praze, není dosud jednoty. Blíží u L 112, 13—16, a v diskusi o nejstarších mincovních počtech L 115, L 22, L 24, L 161, L 165. P

14. Typologii a chronologii grošů Václava II. nebyla věnována ani jediná moderní práce. Dvě nové varianty určil L 212, 210. Kromě nich je znám groš s rozdělovacím znaménkem dvěma kroužky v lícním vnitřním opisu. P

15. Váha středověkých mincí kolísá mimo jiné podle zachovalosti a způsobu čištění. Groše Václava II. váží nejčastěji 3,78 g. L 169. Pravděpodobně chybná je hodnota 3,86 g v L 213, 49, a L 212, 208. Groše 1. a 2. varianty mají s nepatrnými odchylkami ryzost 0,937, tj. přesně 15 lotů, L 168. P

16. Viz k tomu L 9, 33—34. V mincovních počtech nejstarší městské knihy Starého města pražského jsou označeny jako „picz(ol) grossi“), L 117 (L 96, 234, pozn. 20; piczoli denarii).

17. Texty nájemních smluv se dochovaly jen ve formulářích, které zatím nelze zařadit přesněji než do let 1260—1300. Otiskl je Emler, Reg. II, 1010—1016.

18. Nařízení o zkoušení stříbra v Praze, rovněž dochovaná jen ve formulářích, otiskl Emler, Reg. II, 1017—1018.

19. Podle mincovních účtů z počátku 14. století, L 115, 107—117, se za čtrnáct dnů z celkového množství asi 8 640 váhových hřiven mincí zpracovalo na parvy jen asi 210 hřiven, tj. 2,5 %.

20. Viz k tomu L 9, 36—39.

21. Tomkova zpráva se opírá o listinu Reg. III, č. 233 ze 14. XII. 1314. Neplyne z ní, že město nemělo právo zkoušet a vážit drahé kovy již před rokem 1305.

22. K nálezu pražských grošů z Krakova, zakopaném v těchto letech, viz L 80, 14; L 9, 39—40; L 181.

23. Smolík vyvozuje z Tomkovy úvahy dalekosáhlé závěry. V letech 1305—1310 byly ovšem v oběhu jediné groše a parvy se jménem Václava II., ale razily se přinejmenším občas až do nastolení Jana Lucemburského. Některé groše a parvy špatné jakosti a nedbalého provedení zařadil do doby korutanské vlády L 9, 39—41; L 153, 99—100.

24. Typologii a chronologii grošů Jana Lucemburského přepracoval L 32 (rozlišil 47 různých variant). Viz též L 146, 378—389.

25. Z dob Jana Lucemburského se nám zachovala ve Slezsku tři grošová razidla, dvě spodní, rubní (se lvem), a jedno svrchní (licní) s korunou; L 170; L 17, 679. Další dvě licní razidla Janových grošů chová Muzeum Śląskie ve Wrocławu.

26. Groš této varianty neexistuje. Rubní opis u č. 9 má správně znít GROSSI (licíe) PRAGENSES. Chybu opravil L 72, 132.

27. Janovy pražské groše byly vzory pro Krakovské groše polského krále Kazimíra III., zavedené někdy kolem r. 1338—1339; viz L 234; L 17; L 41.

28. Nejstarší Janovy groše váží nejčastěji 3,78 až 3,80 g, u mladších emisí se projevuje pozvolný pokles přibližně na 3,55 g. Ryzost 1. varianty se pohybuje jednak kolem 0,937, jednak kolem 0,906—0,896. U mladších emisí byla postupně snižována na 0,870, ojedinelé až na 0,846. Výsledky analýz uveřejnil L 16; L 32, 150—157; L 146; L 229; L 168.

29. Typologii a chronologii Janových půlgrošů přepracovali L 9, 54—57; L 167. Smolíkuv 3. typ není česká razba. Jde o grosso, který vydával Jan Lucemburský spolu s denárem během svého panství v severní Itálii v letech 1331—1332, viz L 9, 56. Existuje varianta 1. typu půlgroše se třemi kroužky v licním opisu.

30. Půlgroše č. 1 a 2 váží nejčastěji kolem 1,70 g a mají pravděpodobně ryzost nejstarších Janových grošů 0,937; L 167, 103—104.

31. V L 9, 57—64, jsou popsány nové varianty Janových parvů a uspořádány do tří chronologických skupin. Č. 4 je italské denaro ke grossu z poznámky 29.

32. Smolíkovo vysvětlení vzniku tlustých ražeb v Čechách podle francouzských vzorů (str. 17) je patrně správné a platí též pro Janovy tlusté ražby č. 2 a 3. V téže době se k nám dostalo (z Francie nebo Itálie?) užívání početních peněz; L 53, 121—122; L 196, 75; L 154, 120—121.

33. Ani za Václava II. dvanáct parvů nedosahovalo zrna jednoho pražského groše. Rozdíl přispíval ke krytí vyšších výrobních nákladů drobných mincí a zvětšoval ražební zisk; L 9, 34.

34. Podrobné přehledy o úpadku zrna grošů Jana Lucemburského viz L 32, 159—163.

35. Půlgroše č. 2 razila kutnohorská mincovna asi přímo k příležitosti Janovy korunovace v r. 1311; L 167, 107—108.

36. Přehled kutnohorských urburefů a mincmistrů v letech 1300 až 1419 u L 9, 49.

37. K celkovému vývoji drobných mincí (parvů, později haléfů) za Jana Lucemburského viz L 9, 60—66 a 71.

38. Ke snížení jakosti parvů roku 1327, které soudobý kronikář otevřeně označil jako podvod (fraus), viz L 9, 62—64.

39. Tuto minci uvádí L 122, 20, č. 52, jako lucemburský esterlin, viz též E. Bernays et J. Vannérus, *Historie numismatique du comté puis duché de Luxembourg et de ses fiefs*, 1910, č. 45.

40. Opavské knížectví zřídil Jan Lucemburský teprve v roce 1318 a udělil je lénem Mikulášovi II. Slezským knížectvím se Opavsko stalo po dlouhém vývoji teprve v 15. století.

41. Viz L 9, 55 a 71; podle L 96, 233 (pozn. 20) termín „grossus parvus“ ve Slezsku označoval slezské a polské ražby v hodnotě kvartníku.

42. Typologii a chronologii grošů Karla IV. přepracovali L 148, 59—60, a L 240.

43. Smolíkova data se vcelku shodují s váhovými údaji L 240, 125. Ryzost 0,865, kterou uvádí L 228, 234, Karlovy groše navazují na poslední varianty Jana Lucemburského. V dalších letech úpadek zrna pokračoval. Přejedné zlepšení kolem r. 1350 předpokládal L 9, 77—79.

44. Tento haléf — v době Karlově můžeme používat toto označení místo dosa-
vadního parvus — je pravděpodobně první drobnou ražbou Karlovy vlády; L 9, 75—76; L 17, 681, č. 23 a 24.

45. Tento haléf je pravděpodobně druhou drobnou ražbou se jménem Karlovým; L 9, 80; L 17, 681, č. 25 a 26.

46. Úplný text mincovního řádu s podrobným komentářem otiskl v latinském originálu L 9, 90—93; český překlad L 148, 66—67.

47. Přehled kutnohorských urburefů a mincmistrů v letech 1300—1419 viz L 9, 49. K funkci mincmistra viz L 113.

48. Kdybychom za váhu pražské hřivny dosadili 218,3 g, obdrželi bychom groš 3,12 těžký, tj. velmi blízký váze posledních Karlových emisí. Srov. oddíl C, Kopy a hřivny.

49. Dnes přidělujeme vládě Karla IV. ještě několik dalších drobných mincí, jak to již předvídal L 210, 53. Jsou to haléře, ražby pravděpodobně z pozdější vlády Karlovy, viz zde na tab. VII, č. 1—5. O další duté (brakteátové) minci 14. století s posrsm Karla IV. (?) viz L 205, 139; L 150; L 149; český původ této mince dosud nebyl prokázán.

50. Již nález grošů u Chocně, zakopaný záhy po r. 1310, obsahoval jeden švábský haléf. Ve druhém a třetím desetiletí 14. století se přibližně vyrovnala hodnota českého parvu a švábského haléře. L 9, 65—66.

51. O švábském haléři nejlépe informují L 125 a L 126.

52. Spolehlivá detailní chronologie Václavových grošů nebyla dosud vypracována; podařilo se však určit časový sled několika větších skupin variant. L 143, 185—187; L 133, 103—104; L 134, 171—176; L 128, 201—202; L 192, 342—345; L 238, 19—46; L 136, 313—328; L 204, 118—120. Viz též poznámky 65 a 78.

53. Půlgroše Václava IV., popsané v L 9, 114, č. 29 a 30, a třetí typ v L 29, nezahrnujeme do českého mincovnictví, poněvadž pocházejí z mincovny v Erlankách u Norimberku.

54. Smolík vycházel z předpokladu, že za Václava IV. existovala po celou dobu jeho vlády (a ještě v době husitské) pouze jedna dílčí jednotka groše; označil ji jako „penize malé, denáry čili haléře“. Tento zásadní omyl, který převzal i pozdější historikové a numismatikové, byl teprve počátkem r. 1934 odstraněn studií L 19. Posledním haléfem hodnoty 1/12 groše byl Václavův haléf Smolík str. 20, č. 1 (s korunovanou hlavou zpředu). Nejpozději od listopadu r. 1384 byly raženy dvě dílčí jednotky groše: větší „peniz“ (= 1/7 groše) a menší „haléf“ (= 1/14 groše), obě jednotky s černým povrchem a čtyřhrázem. Vзором pro nové „penize“ = sedminky groše byl rakouský fenik; nové „haléře“ = čtrnáctinky groše nyní odpovídaly svou hodnotou současnému norimberskému (říšskému) haléři. Obě drobné mince zůstaly dílčími jednotkami pražského groše po dobu více než 160 let až jeho zániku. Viz L 9, 125—130; L 17, 685—686, a zde tab. VII, peniz č. 6 a haléf č. 7.

55. Tato pravděpodobně poslední dvanáctinka (haléf) pražského groše pochází z roku 1383, viz poznámku 62.

56. K označení TERCIVS viz L 17, 670.

57. Opis WENCESLAVS QVART(V)S známe pouze na feniku, který není českou ražbou, nýbrž pochází pravděpodobně z tzv. České Falce; L 9, 114, č. 28.

58. Přehled kutnohorských urburefů a mincmistrů v letech 1300—1419 je v L 9, 49.

59. K jakosti grošů na počátku Václavovy vlády viz L 9, 109; L 238.

60. Smolíkuv názor o přemincování starších, lepších grošů v kutnohorské mincovně na lehčí a horší groše byl plně potvrzen analýzou grošových nálezů podle panov-

níků a variant. Byla spolehlivě zjištěna nepravdědná, tajná „renovatio monetarum“ (obnovování mincí) v době grošové. L 39, 14—18; L 9, 51—53; L 17, 678; L 64, 55—57.

C

61. Blíží viz L 9, 39 a 115; L 17, 684.

C

62. Rok 1382 byl opraven na rok 1383, viz L 151, 17. Celé znění listu v L 19, 113. K minci Smolík tab. II, 18, naposled L 149, 71.

C

63. Václavův list z 27. XI. 1384 je první písemný doklad o současné existenci dvou českých dílech jednotek pražského groše. Již od r. 1922 uvažovali čeští numismatové o ražbě drobné mince — ovšem ještě s nesprávným globálním označením „haléř“ — za Václava IV., viz L 206; L 95; K. Chaura, 3. seznam mincí 1930, 12, č. 287. — Od počátku roku 1934, kdy vyšla studie L 19, jsou používána správná označení „peníz“ a „haléř“; označení všech drobných mincí se lvem u Smolika nutno opravit na „peníz“, viz L 33, 53—61, a zde tab. VII, č. 6 (peníz) a č. 7 (haléř). O něco mladší haléř L 151, 17, obr. 2. O čtyřhranných haléřích se lvem, prvních „půlkách“ (?) u nás po r. 1384, které byly později nahrazeny půlkami s korunou, viz L 149, 73, kde v přehledu českých drobných mincí z druhé poloviny 14. století je (patrně správně) vynechána dutá mince s korunovanou hlavou zpředu z L 205, C

64. Přehled zpráv o českých drobných mincích, penězích a haléřích, v letech 1378—1419 v L 9, 146, tab. 5.

C

65. Předpokládá se, že ražba grošů se jménem Václava IV. pokračovala (v Kutné Hoře? v Praze?) nějakou dobu po smrti Václavově. L 151, 19—20; L 9, 157, 159, 162—164; L 237. Viz zde poznámku 78.

C

66. Jde o tlustý haléř z doby Karlovy; L 9, 88, č. 26. Běžný haléř tohoto druhu, L 9, 88, č. 27, a L 17, 683, 29, je zde vyobrazen na tab. VII, č. 2.

C

67. Jde o český peníz (Augst: „kontramarkovaný“, Nohejlová-Prátová: „oboustranně ražený“) pravděpodobně z 1. poloviny 15. stol., vydaný snad při některé mimořádné příležitosti (korunovací?); L 1; L 151, 23; L 9, 200, kde jsou uvedeny ještě dvě podobné ražby; z nálezu v Králově Dvoře L 191, 120, č. 8 pod označením „Zikmund, 1436—37, a Albrecht, 1438—39“. Viz zde tab. VII, č. 10 a 11, a poznámku 72.

C

68. Vyobrazený peníz pochází z let 1469—1471; L 9, 254, č. 75—78. Viz zde tab. VII, č. 22.

C

69. Smolíkovými „čtyřmi čárkami“ a „prázdným čtyřhranným kolkem“ (na rubu) je miněn známý čtyřráz; L 9, 126. Nejpozději od dob husitských válek má sedminka groše, peníz, dva hladké kruhy kolem obrazu lva místo dřívějšího jednoho kruhu. Viz zde tab. VII, č. 8.

C

70. Haléř Smolík tab. II, 22, je ražbou z doby Jiřího Poděbradského, pravděpodobně z konce šedesátých let; L 9, 254, č. 79 a 80; L 191, 122, č. 25—26. K tomu peníz zde na tab. VII, č. 22.

C

71. Tento „étalon“ (zkušební ražba nebo mincovní závaží) pochází pravděpodobně z doby kolem r. 1469; L 151, 26, obr. 18; L 146, 48, č. 7; L 9, 256, č. 81.

C

72. O ražbě drobných mincí za Zikmundova panství v Kutné Hoře (1419—říjen 1420) viz L 9, 154—155. Snad sem patří některý peníz, jako např. tab. VII, č. 10—11. Viz též poznámku 67.

C

73. O kutnohorské mincovně v letech 1420—1423 viz L 9, 154—159.

C

74. K tomu L 9, 159—174.

C

75. Zlaté zcela určitě nebyly v Praze r. 1420 raženy. O ražbě grošů je zmínka v písemných pramenech; viz k tomu poznámku 78. Skutečně raženy byly „peníze“ (sedminky groše, „kalíšky“) a snad i haléře. Koncem roku 1421 byla v Praze zahájena ražba nouzových, měděných „peněz“, „flůtků“; byly teprve r. 1949 poznány v českobrodském nález, viz L 9, 169 a 148—149; L 151; Em. Nohejlová, NČČs. XVI až XVII, 1940—41, 80—82 (popis českobrodského nález).

C

76. Pravděpodobně někdy v letech 1421—1422 byly také v Táboře raženy měděné „flůtky“, viz Jos. Švehla, Za středověkým Hradištěm, I; L 9, 174.

C

77. Název „peníz horský“ (tj. kutnohorský, na rozdíl od groše pražského) se všeobecně vžil a používal se až do dob Vladislavových (1485). „Horské peníze“ viz zde na tab. VII, č. 9, 19, 20, 21, 22.

C

78. K tomu L 237, 160: „Nejsme schopni ani nadále odpovědět na hlavní otázky o ražbě grošů v husitském období: jak dlouho a kde byly pražské groše se jménem Václava IV. po roce 1419 raženy.“ Viz zde též poznámku 65.

C

79. Přehled českých mincoven (Kutná Hora, Praha, Č. Krumlov, Tábor) v letech 1420—1423 v L 9, 175; L 17, 694.

C

80. K činnosti kutnohorské mincovny v letech 1423—1436 viz L 9, 180—195. Z konce 14. stol. a první poloviny 15. stol. pocházejí peníze (sedminky groše) a haléře (čtrnáctinky groše) na tab. VII, č. 9, 12—18; bližší chronologický sled nebyl dosud zjištěn. Vnitřní hodnota českého stříbrného oběžíva se od r. 1424 téměř nezměnila po dobu čtyř let; L 43 a L 19, 181—184, 187—189.

C

81. „Po ... bitvě u Lipan je vrácen důchod z regálu horního a mincovního králi, který jeho správu svěřuje opět svému mincmistrovi“, L 113, 200; k funkci mincmistra všeobecně viz L 113.

C

82. Stížnosti českých stavů byly namířeny především proti ražbám Oldřicha z Rožmberka; L 9, 201—202. Přehled o českých mincovnách v l. 1423—1471 L 9, 211, tab. 9.

C

83. Určitě z doby před r. 1437 pocházejí peníze s dvojítm hladkým kruhem a čtyřhrázem v nálezu na Roháčově hradě Sionu u Kutné Hory; L 86, 48, č. 29 a 30; L 151, 24, č. 14; L 9, 194; L 17, 696, č. 70 a 71.

C

84. Pravděpodobně někdy mezi třetím a šestým desetiletím 15. století vznikly neběžné sedminky groše — peníze Smolík tab. II, 20; L 1; L 9, 199—200, č. 55—57; L 17, 696, č. 72—74; L 191, 120, č. 8; viz zde tab. VII, č. 10 a 11.

C

85. Kutnohorská mincovna razila mezi červnem 1438 a říjnem 1439 pravděpodobně běžné sedminky-peníze, které však dosud blíže neznáme (snad peníze jako naše č. 10—11 na tab. VII ?). Groše nebyly raženy ani za Zikmunda, ani za Albrechta.

C

86. Jde o haléř krále Ludvíka Jagelonského (1516—26); L 38, 67; L 9, 219; L 17, 710, vyobr. 104, 7.

C

87. Sedminky groše, peníze, s českým lvem byly zavedeny nejpozději roku 1384, viz poznámku 63, a tab. VII, č. 6.

C

88. Pravděpodobně někdy kolem r. 1450 (L 30, 113—116) byly místo dřívějších „černých“ čtyřhranných drobných mincí raženy sedminky-peníze a čtrnáctinky-haléře opět na bílých, okrouhlých střízcích; L 151, 24; L 9, 212—213, č. 58—60; L 17, 697, č. 76 a 77; ryzost v L 191, 120, č. 10—14. Viz zde tab. VII, č. 19. Během Ladislavovy vlády (1452—1457) byly raženy další peníze a haléře L 9, 217—218, č. 62—64; L 17, 697, č. 79 a 80; ryzost v L 191, 121, č. 15—20; viz zde tab. VII, č. 20.

C

89. „V oběhu ... před desíti lety“ (tedy r. 1450) byly peníze L 9, 212—213, č. 58—60; L 17, 697, č. 76 a 77; viz zde tab. VII, č. 19 a 20.

C

90. Peníz (sedminka) šedostříbrné barvy se lvem v hladkém kruhu, dříve všeobecně (a i dnes ještě někdy mylně) označený jako „husitský haléř“, byl poprvé datován do let 1460—1465 v L 9, 231—232, č. 66—71; datování bylo četnými nálezy potvrzeno a je dnes všeobecně přijato, viz L 9, 233; L 133, 111; L 191, 122—123, č. 21—26. Viz zde tab. VII, č. 21.

C

91. Městské a jiné archivy obsahují ještě bohatý, dosud nevydaný materiál pro dobu poděbradskou, viz např. L 236 (vyhlášení a proměňování grošů v Lounech roku 1463).

C

92. Poměr drobných mincí (penízů) ke groši někdy, zdá se, kolísal; např. v únoru r. 1469 byl groš ve Slaném počítán za 7,14 penízů; L 116, 164.

C

93. Smolík neuvedl, a proto ani nevyobrazil sedminku-peníz se lvem a čtrnáctinku-haléř s korunou, ražené po mincovní reformě r. 1469. Podle L 9, 254—255, č. 75 až 80, jde o drobné mince s jemným perlovcem místo dosavadního hladkého kruhu, viz zde tab. VII, č. 22. L 151, 25, č. 16—17, je připisuje Jiříkovi, ovšem bez bližšího udání doby ražby; v L 191, 118 a 122—123, č. 25—26, je haléř s korunou v perlovci kladen do doby krátce před r. 1469, peníz s perlovcem do doby mincovní reformy roku 1469.

C

94. Míšeňské groše pronikaly do Čech jednak v důsledku nedostatku pražských grošů, jednak i obsazením rozsáhlého území v severozápadních Čechách markrabim z Míšeň až do r. 1450 (Duchcov, Osek a Ryzmberk od r. 1398, Ústí a Most od roku 1423); L 9, 151.

C

95. Slova „jakož někteří ... minci naši tepů a falšují ...“ se vztahují na členy Zelenohorské jednoty, kteří v dílně v Plzni během let 1467—1470 dávali razit drobnou minci na královský (tj. kutnohorský) ráz. Známe jména dvou mincířů, ale neznáme dosud vlastní pižeňské ražby; L 9, 240—243.

C

96. Na jaře r. 1470 zřídil uherský král (a český protikrál) Matyáš, jenž měl tehdy obsazena města Polná, Č. Budějovice, Píseň aj., mincovní dílnu v Budějovicích, která pracovala ještě r. 1471. Razila jednostranné peníze-sedminky s uhersko-českým znakem, viz L 44; L 9, 244—249; L 64, 69; viz zde tab. VII, č. 23.

C

97. Pravděpodobně z doby kolem r. 1469 pochází étalon Smolík tab. II, 23.

C

98. K tomu L 175, 14—15 (nálezy exemplář tlustého groše s drobnou zelenou, sklovitou patinou); všeobecně L 64, 32—34. C

99. K ražbám č. 8—10, tab. III, 34—36, viz L 28. C

100. K bílým penězům viz L 14; L 25; L 17, 706—707, vyobr. 100—101; L 172. K černým haléřům viz L 13; L 38; L 17, 708, vyobr. 102; viz též poznámky 102 a 105. C

101. Základní typy grošů Vladislavových (celkem 26) a jejich chronologický sled jsou sestaveny v L 66, 142 a 143—160. C

102. Pro chronologické uspořádání bílých peněz Vladislavových je dosud směrodatný sled variant podle L 25, doplněný popisem nálezu v Hlavičce L 172. C

103. Výsledky dvou prací L 64 a L 66 potvrzují Smolíkovy údaje o ryznosti stříbrných mincí Jagelonců, zpřesňují Smolíkovy váhové údaje a podávají ucelený obraz mincovní politiky, oběživ a objemu ražby za Jagelonců. C

104. Tyto „peníze“ z r. 1483 ovšem nejsou totožné s nejmenší drobnou mincí, která je v písemných pramenech zpočátku označena taktéž jako (malý) „peníz“. Byla v březnu r. 1482 ražena s ryzností 0,1875 (třilítovou), což odpovídá pozdějším „haléřům“; L 64, 39. Další varianty L 17, 708. C

105. Počet variant bílých peněz Vladislavových roste; nové varianty v L 172. C

106. Příklady obíhání mišeňských grošů např. L 189, 139—144. C

107. Zhořelecké („gerlické“) ražby hrály v českém peněžním systému dočasně úlohu haléřů, a to pravděpodobně v letech 1487—1497, kdy Kutná Hora razila výlučně groše. Roku 1500, brzy po obnovení ražby českých peněz a haléřů, byly zhořelecké mince opět zakázány. L 64, 67. C

108. Roku 1507 dostalo město Plzeň na deset let povolení k ražbě mincí na zrnko, váhu a ráz královských ražeb v Kutné Hoře. Ani z písemných pramenů ani z mincí nebylo dosud zjištěno, zdali se v Plzni razilo. L 139; L 140; L 113, 191. C

109. Jihlavská ujednání z 10. 9. 1486 mezi Vladislavem II. a Matyášem znamenala plně uznání české měny grošové v zemích okupovaných Matyášem (Morava, Slezsko, Lužice). Matyáš měl razit „groš a peniez na touz váhu, zrnko a stříh“ jako Vladislav, pouze v obrazech se měly mince lišit. L 64, 63, připouští i náznaky činnosti městských mincoven v Brně, Jihlavě a Znojmě, která ovšem končila kolem r. 1497. C

110. Přehled o domácích padělatelích českých mincí v době jagelonské v L 64, 77—80; o pánech z Diepholzu (ve Vestfálsku) viz L 195. C

111. Téhož názoru jako Smolík je L 183, 63; proti tomu L 64, 32 (vysvětluje ražbu tlustých grošů Vladislava II. jako náhradu za tehdy ještě neražené české dukáty). C

112. Smolíkovy vysvětlení účelu ražby tlustých mincí je patrně správné u drobných tlustých mincí tab. III, č. 40—42. Tu všude je pro rub použito nebezpečné razidlo, které neznáme z žádné soudobé české mince. Jde patrně o ražby pro účely dárkové nebo upomínkové; podobný účel nutno předpokládat také u tlustých haléřů Jana Lucemburského, tab. I, č. 7 a 8, a snad i u grošů Karlových a Jířkových. C

113. Pravý tlustý groš Vladislavův z nálezu v L 175, 14—15; viz pozn. 98. C

114. K mincovní technice viz L 111 a L 112; L 76; L 64. C

115. V Kutné Hoře byly za Ludvíka raženy groše pouze dvakrát: r. 1523 a 1524; v Jáchymově byly raženy snad v letech 1519—20 až 1522 (1523). L 131, 77—79; L 88, 134. C

116. K černým haléřům viz L 38, 67—69, a literaturu v poznámce 100. C

117. Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století byla zevrubně zpracována v L 131; vyobrazení usnesení Českého sněmu ze dne 9. I. 1520 o mincování Šliků v L 20, 171. C

118. „Můžeme odhadnout hodnotu výroby pražských grošů v Jáchymově v letech 1520—28 na 500.000—700.000 tolarů.“ L 131, 79 a 82. C

119. Přehled o ražbě grošů, bílých peněz a černých haléřů bez letopočtů a s letopočty 1527—47 v Kutné Hoře a Jáchymově v L 81 a L 82. C

120. Groš č. 17 je první pražský groš z kutnohorské mincovny s letopočtem (1533); v pražské mincovně je první letopočet (na čtvrttolaru) teprve r. 1539; V. Katz, NČS I, 1925, 19. C

121. K černým haléřům viz L 38, 70—71, a literaturu v poznámce 100. C

122. K tomu L 131. C

123. „I v této době (1528—1545) razila jáchymovská mincovna... pražské groše, i když jistě v menší míře. Vzájemný početní poměr mezi jednotlivými druhy mincí nemůžeme stanovit pro nedostatek dokladů...“, L 131, 127. C

124. K Smolíkovým údajům na str. 57—63 obsahují novější práce — především na podkladě studia písemných pramenů — mnoho nového materiálu, např. L 131, L 111, L 112, L 152. C

125. K celkovému vývoji viz L 152, 102. Smolíkovy údaje jsou dnes neúplné a lze je hodnotit jako příklady nebo ukázky. C

126. Dnes víme, že vliv cizí mince nebyl tak pronikavý. „Více než čtyři pětiny mincí z (devíti českých a moravských) nálezu čtyřicátých let 16. stol. pocházely z domácích mincoven, tj. z mincovny kutnohorské, jáchymovské a pražské.“ L 226, 34. C

127. O osobách urbureů a mincmistrů, později nejvyšších mincmistrů, o významu těchto funkcí až do doby Ferdinanda I. viz L 113; tato práce doplňuje popř. nahrazuje ve Smolíkově oddílu B stránky 63—72. C

128. K tomu L 201, 173; o funkcích L 113. Celkový přehled mincmistrů v l. 1471 až 1527 v L 66, 172—173; za Ferdinanda I. v Praze L 152. C

129. K pražské mincovně viz L 152. C

130. Smolík zde necituje prameny vždy doslovně a v odkazech na edice je několik nepřesností, na které není možné jednotlivě upozornit. P

131. Přehled o českých hřivnách podává nyní L 163. Viz též níže pozn. 135. C

132. Vlivem německé literatury převládá názor, že čistým stříbrem se v pozdním středověku rozumělo stříbro s kolísající příměsí mědi, v Čechách nejspíše ryznosti 0,937—0,960. L 97, 192—193, a L 168 zvyšují hranici na 0,984—1,000. P

133. V prvním desetiletí 14. stol. se hřivna o 56 groších nazývala pouze hřivnou pražskou. Pojmenování lehká, krátká a královská jsou doložena až v době Jana Lucemburského. P

134. Smolíkovu myšlenku o ekvivalenci zrna početních a váhových hřiven rozvinul L 74, 29—32, a prostřednictvím L 213 zakotvila v české literatuře. Bohužel jen málo, kterou z předpokládaných hodnot ryznosti se dosud podařilo doložit prameny. P

135. Muffat dospěl k váze pražské hřivny 245,005 g a nikoliv 255,66 g, jak uvedl Smolík. Luschinův propočtení 250,114 g přibližně odpovídá váze pražské hřivny v první polovině 15. stol.; L 104, 403—405. Ostatní se týkají mladších období. Později nabyl velkého významu údaj 253,14 g, viz L 74, 27, přenášeny až do počátku 14. století. P Podle G. Kruga (L 104, 399 a 403—404) používala mincovna ve Freibergu asi od roku 1340 až do r. 1411 jako váhovou jednotku pražskou hřivnu o 253,14 g. Roku 1411 snížila freiberská mincovna váhu pražské hřivny o 0,8 % na 251,11 g a v roce 1412 dokonce na 250,11 g. Uvedené váhové jednotky byly ve Freibergu používány jak při nákupu stříbra pro mincovnu, tak i při ražbě známých mišeňských grošů. C

136. Smolík nevolil doklady vhodné. Výslovně hovoří o parvech např. Reg. II, č. 2772 z roku 1305; Reg. III, č. 233 z r. 1314, a č. 1219 z r. 1326 aj. P

137. Kopa se vyskytuje poprvé v listinách Reg. II, č. 1916, 1939 a 1940 z r. 1302. Smolík zbytečně zdůraznil její odlišnost od hřiven. Kopa byla rovněž početním ekvivalentem jedné z váhových hřiven, a to hřivny kolínské o 233,9 g. L 163. P

138. Listina, přístupnější otištěná v Reg. II, č. 2064, nasvědčuje, že mezi obraty „kopa grošů“ a „hřivna počítaná za 60 grošů“ nebylo rozdílu. P

139. Tato ekvivalence je doložena poprvé v listině Reg. II, č. 2099, z r. 1306. P

140. Podruhé je hřivna o 62 groších doložena v Čechách v r. 1314. Hómanovo vysvětlení, že šlo o hřivnu moravskou, není uspokojivé. Srov. L 121, 123. P

141. Tato důležitá listina je otištěna v Reg. II na str. 832 pod č. 1932. Ukazuje, že v Čechách platil groš Václava II. 7½ starých vídeňských feniků. P

142. Hřivna o 64 groších se nazývala hřivnou těžkou skoro výhradně jen v Čechách, ale teprve po r. 1310. V prvním desetiletí 14. stol. neměla zvláštní jméno, v letech 1323—24 se jí začalo také říkat hřivna úročná (marca censualis). Vyjadřovaly se v ní mj. i dávky zemské berně; L 164. P

143. Smolík asi právem ztotožnil těžkou a moravskou hřivnu. Muffat a Hóman volnou interpretací pozdních pramenů dospěli k váze moravské hřivny 280 g. To je zároveň váha hřivny vídeňské, která podle L 213, 54—60, a podle L 202 a L 204, 83 až 90, měla na Moravě úlohu mincovní hřivny. Těžká a moravská hřivna vážily pravděpodobně 249,5 g, tj. zhruba tolik, jako Luschinova pražská hřivna v 1. pol. 15. století. L 164 a L 166. P

144. Celkem je známo osm dokladů, vesměs z prvního desetiletí 14. stol., v nichž se hřivna o 56 groších nazývá hřivnou pražské váhy. Na tuto hřivnu se počítalo a vážilo i v nejstarších mincovních počtech a byla zřejmě mincovní váhou, kterou

Smolík, Hóman, Skalský, Mendl a další hledali v hřivně o 253 g. Pražská hřivna vážila tehdy tolik, jako 56 grošů Václava II., tj. pravděpodobně 218,3 g. Podrobněji v L 166. P

145. Starým právem se rozumí horní právo jihlavské. Podruhé se počítá na hřivnu o 48 grošů v r. 1315 v listině, která se rovněž týká jihlavského dolování. P

146. Pro přehlednost rekapitulujeme váhy hlavních typů hřiven používaných v Čechách a na Moravě: 56 grošů — pražská, lehká, krátká, královská — měla 218,3 g; 60 grošů — kopa — měla 233,9 g; 64 grošů — těžká, moravská, úročná — měla 249,5 g. P

147. První míšeňské groše byly raženy za vlády Fridricha II. (1323—1349) koncem třicátých let 14. století. L 23, 82—85; L 41, 63—67. C

148. Všeobecně viz L 36, 69—76. C

149. Pražské groše byly rozšířeny zejména ve východní Evropě, jak dosvědčují početné hromadné nálezy i vysoké sumy v písemných pramenech. L 36; L 217; L 223. Viz též poznámku 155. P

150. Smolík nevysvětluje, jak dospěl k tomuto závěru. Na str. 81—82 pouze zjistil, že 64 grošů se v Čechách počítalo na hřivnu těžkou, na Moravě na hřivnu moravskou. P

151. Smolíkův výpočet přesně nesouhlasí. Z udaných hodnot vychází váha „české“ hřivny 250,1 g, tedy právě taková, k jaké dospěl již Luschin, viz poznámku 143. Dosadíme-li za vídeňskou hřivnu hodnotu 280,7 g, která se dnes uznává za správnou, obdržíme těžkou a moravskou hřivnu o váze 249,5 g. P

152. Poněvadž doklady na hřivnu o 68 grošů jsou mladší, Luschin, AOeG 47/1, 1871, 246, dospěl k závěru, že se týkají zlehčených grošů krále Jana. Štýrská (hradecká) hřivna vážila okrouhle 256 g. P

153. Pražské groše obíhaly hojně také v jižním, středním a severozápadním Německu, viz např. L 3. C

154. O pražských groších v Horní Lužici viz L 68 a L 69. C

155. K pražským grošům na východě viz L 62, L 207, L 77, L 80, L 9, L 36, L 179, L 181, L 223, L 187, L 198, L 199, L 217, L 219, L 99. Viz též poznámku 149. C

156. Váhu hřivny polské a slezské, tj. krakovské a wrocławské, stanovil na 196 g Kiersnowski, Data i kształt reform monetarnych Kazimierza Wielkiego, WN XII, 1968, 158—164. P

157. Oběh českých půlgrošů a parvů ve Slezsku je neprokazatelný, viz pozn. 41. „Dimidius grossus“ znamená buď jen hodnotu a váhu 2,04 g stříbra, nebo podle L 96, 238, slezský kvartník, podobně jako „parvus grossus“. P

158. Nejvýznamnější autor, jenž získal české numismatice na poli studia kontramarek mezinárodní uznání, byl Viktor Katz; po něm se řada dalších odborníků věnovala tomuto oboru. Pro značný počet prací nelze je tu všechny uvést; zde pouze výběr: L 1, L 4, L 26, L 46, L 49, L 50, L 56, L 57, L 71, L 78, L 79, L 89—94, L 105 až L 110, L 130, L 133, L 138, L 188, L 203, L 204. Také četné popisy nálezů pražských grošů doma i v cizině obsahují zmínky o kontramarkovaných groších. C

159. První kontramarkování pražských grošů bylo zjištěno již v posledních letech 14. stol., po opětovném snížení stříbra v groši; L 108, 146. C

160. O poměru pražského groše k rýnskému zlatému viz L 40. C

161. Hlavní důvod obliby a rozšíření pražských grošů byla okolnost, že ani jiho-německé kraje ani střední Německo během celého 14. stol. neznaly žádnou vlastní mincovní jednotku, vyplňující mezeru mezi drobnou mincí a mincí zlatou. K tomu přistupoval trvalý, značný vývoz pražských grošů do německých krajů z politických důvodů (za Jana Lucemburského), k získání nových území (za Karla IV.) a za pasivní zahraniční obchod Čech a Moravy (po celé 14. a 15. století). C

162. Dobu, kdy v Německé říši byly pražské groše kontramarkovány, stanovil L 94 až do vlády Vladislava II. (1471—1516). Uvádí listinné doklady z Göttingenu (1497), Osnabrücku (1489, 1499), Paderbornu (1478) a Soestu (1519); L 151, 21, počítá s kontramarkováním „až do let šedesátých 15. století, sotva však déle“; L 108, 146, uvádí údobí asi od r. 1390 až do poslední čtvrtiny 15. stol.; L 64, 93, soudí podle kontramarkovaných pražských grošů v Numismatickém oddělení Národního musea v Praze, že jejich kontramarkování končilo asi v osmdesátých letech 15. století. C

163. Počet zjištěných kontramarek (vbitých značek) na pražských groších časem roste. Od Smolíkových 88 značek (tab. V) přes 140 značek roku 1927 (L 94) a 150 značek roku 1951 (L 151) bylo r. 1962 známo již na 240 různých druhů. Dnes jsou

většinou známa jména kontramarkujících měst nebo mincoven tam, kde byly kontramarky Smolíkem vykládány jako značky říšských feudálů (viz str. 89) apod. Je i nepochybné, že nelze uvažovat o kontramarkování pražských grošů (nikoli však jiných grošů: turnosů, míšeňských grošů atd.) v severoněmeckých městech (Brémy, Lubek, Stralsund, Štětín), ve východně položených městech (např. Luknov, Jena, Schleiz) anebo v západních střediscích obchodu (Cáchy, Zwolle, Lutych). Zato přibýlo kontramarkujících měst např. v Bádensku. Na Moravě mělo kontramarkování při závislosti země na hrubé české minci prakticky charakter politické demonstrace katolických a německých složek proti husitům v Čechách. Viz L 26. C

164. Na tabulkách V, VI a VII jsou dnes známé značky sestaveny na podkladě soupisu z r. 1962 (L 26). Následující seznam uvádí u každé značky město nebo místo, jemuž je značka dnes připsána. C

165. Kontramarka Smolík č. 52 pochází pravděpodobně z Moravy. Nebyla dosud jednoznačně popsána, viz L 204, 253: „Zatímco u některých exemplářů lze pozorovat stopy po šachování (orlice), ... mají jiné tyto kontramarky orlici hladkou a některé z nich nesou zřetelné stopy po prsním štítu.“ Dosavadní určení (Brno) proto nelze považovat za jednoznačné, dokud nebylo prokázáno, že nejde o více než jednu kontramarku. C

166. Smolíkův názor, že u jeho kontramarky č. 85 jde o ježka, potvrdil L 94, 45—46, jenž v této souvislosti uvedl město Jihlavu. Katzův názor se všeobecně ujal. C

214. — Stručný přehled vývoje českého mincovnictví, Praha 1937.
 215. Smolík, J., Groš, Ottův slovník naučný X, Praha 1896, 521—524.
 216. — 600-leté výročí zaražení pražských grošů, Pam. arch. XIX, 1900, 205—210.
 217. Soboleva, N. A., K problemě obraščení pražských grošů v ruských zemích v XIV—XV vv., Věstník moskovského universitěta 2, 1967, 49—61.
 218. — Obrašení pražského groše v centralnoj Evropě, Slavjano-germanskije kulturnyje svjazi i otnošenija, Moskva 1969, 70—87.
 219. — Pražské groše v muzejích Ukrajiny, Num. i sfr. 1, 1963, 128—138.
 220. Suhle, A., Deutsche Münz- und Geldgeschichte von den Anfängen bis zum 15. Jahrhundert, Berlin 1964, 164—165.
 221. — Prager Groschen, Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin-Leipzig 1930, 529—530.
 222. Svobodová, D., Nálezy mincí v Litoměřickém okrese, Vlastivědný sborník Litoměřicko 1964, 48—64.
 223. Szewczyński, J., Szerokie grosze praskie na ziemiach polskich 1302—1547, Ze skarba kultury 18, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, 41—197.
 224. Šebánek, J., Několik zpráv o mincovních a měnových poměrech v českých zemích ve 13. století ve světle diplomatického, Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno 1966, 84—90.
 225. Šimek, E., Nálezy mincí na Podblanicku, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 6, 1965, 82—90.
 226. — Nálezy mincí v českých zemích z let 1540—50, NL XIX, 1964, 33—39.
 227. Šůla, J., K otázce jakosti drobných českých mincí Vladislava II., NL XVIII, 1963, 88—92.
 228. — K nálezu pražských grošů na Slezském předměstí u Hradce Králové, NS IX, 1966, 231—235.
 229. — Nález pražských grošů krále Jana Lucemburského v Nechanicích, NS X, 1968, 228—232.
 230. Šusta, J., Denáry purkrabských účtů Novohradských, ČCH XXII, 1916, 329—336.
 231. — Groše pražské, Dvě knihy českých dějin I, 2. vyd., Praha 1926, 1—107.
 232. Teisinger, J., Varianty pražského groše krále Vladislava II. 1471—1516, České Budějovice 1934.
 233. — Dodatek I. k soupisu variant pražského groše krále Vladislava II. (1471 až 1516), NČČsl. X, 1934, 25—27.
 234. Terlecki, W., Reforma monetarna Kazimierza Wielkiego, WN VI, 1962, 251—272.
 235. Urbánek, R., Věk Poděbradský, ČD III, 1, Praha 1915; ČD III, 2, Praha 1918; ČD III, 3, Praha 1930.
 236. Vaniš, J., Příspěvek k měnovým poměrům doby Jiřího z Poděbrad, NL XVI, 1961, 65—77.
 237. Veselý, S., K otázce ražby grošů Václava IV. po roce 1419, NL XXI, 1966, 157—160.
 238. — Nález v Jarošově nad Nežárkou (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.), NS VIII, 1964, 19—46.
 239. — Neobvyklé kruhové peníze z doby Jiřího Poděbradského, NL XXIII, 1968, 97—100.
 240. — Pražské groše Karla IV., NS X, 1968, 123—138.
 241. Zřídka Veselý, F., Mince a ceny v moravských půhoných knihách z let 1490 až 1535, NL XII, 1957, 144—147.
 242. Zabiňský, Z., Měna, ceny a mzdy v českých zemích a v Polsku ve 14.—18. století, NL XXI, 1966, 33—41.

Sestavili K. Castelin a I. Pánek

SEZNAM ZKRATEK

ČCH — Český časopis historický, Praha. ČNM — Časopis Národního musea, Praha. ČsČH — Československý časopis historický, Praha. ČSPS — Časopis Společnosti přátel starožitností, Praha. HBN — Hamburger Beiträge zur Numismatik, Hamburg. Münzensammler — Der Münzensammler, České Budějovice. NČČsl. — Numismatický časopis československý, Praha. NL — Numismatické listy, Praha. NS — Numismatický sborník, Praha. Num. i sfr. — Numizmatika i sfragistika, Kijev. NZ — Numismatické zprávy, Praha. Pam. arch. — Památky archeologické a místopisné, Praha. Věstník NSČs. — Věstník Numismatické společnosti československé, Praha. WN — Wiadomości Numismatyczne, Warszawa. WNA — Wiadomości Numismatyczne — archeologické, Warszawa. WNZ — Numismatische Zeitschrift, Wien.

Soupis kontramarek na pražských groších

Sm = Smolík. Ca = číslo kontramarky v článku „Kontramarky pražských grošů“, Numismatické listy XVII, 1962, 71—94 (L 26). Kr = Hans Krusy (L 105—L 109).

a) Kontramarky německých měst

1. Aalen (Švábsko). Kr: soudobé falsum? Sm 1. Ca 1.
2. Aichach (Bavorsko). Sm 11. Ca 3.
3. Allensbach (Švábsko). Sm 75. Ca 4. Kr: spíše Aalen.
4. Amberg (Horní Falc). Sm 2. Ca 5.
5. " " Ca 6.
6. Attendorn (Vestfálsko). Ca 7.
7. " " Ca 8.
8. " " Ca 9.
9. " " Sm 82. Chaura.
10. " " Sm 83. Ca 10.
11. " " Ca 11.
12. " " Ca 12.
13. " " Ca 13.
14. Neurčená značka. Sm 81. Ca 14.
15. Auerbach (Horní Falc). Sm 36. Ca 15.
16. Augsburg. Ca 16.
17. " Ca 17.
18. " Sm 3. Ca 18.
19. " Chaura.
20. Bamberg. Ca 20.
21. " Ca 21.
22. Bayreuth (Franky). Sm 15. Ca 23.
23. Bern (Švýcarsko). Ca 24. falsum?
24. Biberach (Württembersko). Sm 44. Ca 25. Kr:?
25. Brunšvik. Město určité kontramarkovalo, a to písmenem „b“; tvar značky je dosud neznám.
26. Coburg (Duryňsko). Ca 26.
27. Dinkelsbühl (Franky). Ca 27.
28. " Ca 28.
29. Donauwörth (Bavorsko)? Sm 68. Ca 29.
30. Dortmund (Vestfálsko). Ca 31.
31. " Ca 33.
32. " " Videň.
33. Eichstätt (Franky). Sm 88. Ca 35.
34. Neurčená značka. Ca 233.
35. Eisenach (Duryňsko). Sm 23. Ca 37. Kr:??
36. Ellrich (Duryňsko). Sm 60. Ca 38. Kr:??
37. Erlangen (Franky)? Ca 39.
38. Esslingen. Sm 12. Ca 36. Kr.
39. Feldkirch (Vorarlbersko). Ca 102. Kr.
40. " " Videň. Kr.
41. Frankenberg (Hesensko). Sm 74. Ca 40.
42. Fritzlar (Hesensko)? Ca 42.
43. " " Ca 43.
44. Fürth (Franky)? Ca 44.
45. Goslar (Brunšvicko)? Ca 46. Kr: Pozdější značka?
46. Göppingen? Sm 7. Ca 177. Kr.
47. " ? Chaura. Kr.

48. " ? Ca 178. Kr.
49. Göttingen (Brunšvicko). Ca 47.
50. " " Ca 48.
51. " " Ca 49.
52. " " Ca 51.
53. " " Ca 52.
54. " " Ca 53.
55. " " Ca 54.
56. " " Ca 50.
57. Neurčená značka. Ca 80.
58. Hamm (Vestfálsko). Ca 95. Kr.
59. Neurčená značka. Ca 226.
60. Heilbronn. Sm 21. Ca 55. Kr.
61. Herford (Vestfálsko). Sm 16. Ca 57.
62. " " Ca 58.
63. " " Ca 59.
64. " " Ca 132. Kr.
65. " " Ca 208. Kr.
66. Hersfeld (Hesensko)? Ca 130. Kr.
67. Cham (Horní Falc). Sm 25. Ca 60.
68. " " Sm 24. Ca 61.
69. Isny (Württembersko). Sm 27. Ca 64.
70. Kassel (Hesensko). Ca 65. Kr.
71. " " NM Praha. Kr.
72. Kaufbeuren (Švábsko). Sm 28. Ca 66.
73. " " NM Praha.
74. Kempten (Švábsko). Sm 29. Ca 67.
75. " " Sm 20. Ca 68. Kr.
76. Kitzingen nad Mohanem. Ca 69.
77. Korbach (Valdek). Ca 70.
78. " " Ca 71.
79. " " Sm 32. Ca 72.
80. " " Ca 73.
81. Kostnice? Sm 76. Ca 74. Kr.
82. Kostnice (biskupství). Sm 4. Ca 75.
83. " " Sm 5. Ca 76.
84. " " Videň.
85. " (město?) Ca 77. Kr.
86. " " Sm 84. Ca 78.
87. Kostnice?? Sm 33. Ca 79. Kr: pravá?
88. Lemgo (Lippe). Ca 81.
89. " " Ca 82.
90. Lindau (u Bodamského jezera). Sm 26 a 34. Ca 83. Kr:?
91. Lindau (u Bodam. jezera). Ca 84.
92. " " Ca 85.
93. Lippská mincovna? Ca 227.
94. Lippsstadt (Vestfálsko)? Ca 86.
95. " " ? Ca 87.
96. " " ? Ca 88.
97. " " ? Ca 89.
98. " " ? Ca 90.
99. " " ? Ca 91.
100. " " ? Ca 92.
101. " " ? Sm 39. Ca 93.
102. Lohr (Franky). Sm 80. Ca 216. Kr.
103. Marburg (Hesensko). Sm 42. Ca 94.
104. " " ? Ca 99.
105. Markdorf? Ca 217. Ruggaber.

106. Marktredwitz (Horní Falc)? Ca 103. Kr.
 107. Medebach. Sm 10. Ca 34. Kr.
 108. " ? Ca 225. Kr.
 109. Memmingen (Švábsko). Sm 37. Ca 98.
 110. Mnichov. Ca 100 Sm 38. L 151, 21, obr. 8.
 111. Mnichov? Ca 101.
 112. Münster (Vestfálsko). Ca 104.
 113. " " Ca 105.
 114. Neckarsulm (Württembersko). Krusy, Aufhofen 31.
 115. Neumarkt (Horní Falc)? Sm 46. Ca 108. Kr.
 116. Neumarkt (Horní Falc)? Ca 109. Kr.
 117. " " ? Ca 110. Kr.
 118. " " ? Ca 111. Kr.
 119. Neumarkt? Nördlingen? Rottweil? Donauwörth? Kr.
 120. Neumarkt? Rottweil? Vídeň.
 121. Neustadt nad F. Aisch. Sm 49. Ca 106.
 122. " " " ? Ca 107.
 123. Nördlingen (Franky)? Sm 47. Ca 115.
 124. " " ? Vídeň.
 125. " " ? Sm 54. Ca 116.
 126. " " ? Sm 9 a 58. Ca 117.
 127. Norimberk. Sm 45. Ca 112.
 128. " Ca 113.
 129. " Sm 48. Ca 114.
 130. " Berlín.
 131. Osnabrück (Vestfálsko) ?? Sm 43. Ca 118.
 132. Osnabrück (Vestfálsko) ?? Sm 40. Ca 119.
 133. Osnabrück (Vestfálsko) ?? Ca 120.
 134. Paderborn (Vestfálsko). Ca 121.
 135. " " Sm 50. Vídeň.
 136. " " Ca 122.
 137. " " Ca 123.
 138. " " Ca 124.
 139. " " Ca 125.
 140. " " Ca 131.
 141. " " Ca 127.
 142. " " Ca 128.
 143. " " NM Praha.
 144. " " Ca 129.
 145. " " Ca 126.
 146. Pasov (město). Ca 133.
 147. " " Vídeň.
 148. " " Sm 77. Ca 134.
 149. Pforzheim. Sm 56. Ca 19. Kr.
 150. " Chaura. Kr.
 151. Radolfzell (u Bodamského jezera). Ruggaber.
 152. Rauschenberg (Hesensko). ? Ca 137.
 153. Ravensburg. Sm 53. Ca 135.
 154. " ? Sm 31. Ca 138.
 155. " ? Ca 139.
 156. " ? Ca 140.
 157. Neurčená značka. Sm 41. Ca 234.
 158. Řezno. Sm 55. Ca 144.
 159. Rheinau (Švýcarsko) ?? Leoben (Štýrsko) ?? Sm 86. Ca 141.
 160. Rottenburg n. N. Sm 35. Ca 142.
 161. Rottweil (Württembersko)? Ca 143.

162. Saalfeld ? Schmalkalden ? Sm 63. Ca 145.
 163. Saalfeld ? Schmalkalden ? Sm 62. Ca 146.
 164. Salcburk (město). Ca 147. L 151, 21, obr. 10.
 165. Salcburk (město). Sm 59. Ca 148.
 166. Schaffhausen (Švýcarsko). Sm 57. Ca 149.
 167. Schaffhausen (Švýcarsko). Ca 150.
 168. " " Ca 151.
 169. Schongau ? Kr.
 170. Schwäbisch Gmünd (Švábsko). Ca 152.
 171. Schwäbisch Gmünd (Švábsko). Sm 17. Ca 62. Kr.
 172. Schwäbisch Gmünd (Švábsko). Aufh. 52. Kr.
 173. Schwäbisch Gmünd (Švábsko). Sm 18. Ca 63.
 174. Schwäbisch Hall (Švábsko). Sm 22. Ca 56.
 175. Schweinfurt. Sm 51. Ca 41.
 176. Sigmaringen. Ca 153.
 177. Soest (Vestfálsko). Chaura.
 178. " " Chaura.
 179. " " Chaura.
 180. " " Ca 154.
 181. " " Sm 61. Ca 155.
 182. " " Sm 70. Ca 156.
 183. " " Ca 157.
 184. " " Ca 158.
 185. " " Chaura.
 186. " " Chaura.
 187. " " Ca 159.
 188. " " Ca 160.
 189. " " Sm 8. Ca 161.
 190. " " Ca 162.
 191. " " Ca 163.
 192. " " Ca 164.
 193. " " Ca 165.
 194. " " Ca 166.
 195. " " Ca 167.
 196. " " Ca 168.
 197. " " Ca 169.
 198. " " Ca 170.
 199. " " Ca 171.
 200. " " Ca 172.
 201. " " Ca 173.
 202. Neurčená značka. Ca 221.
 203. Neurčená značka. Ca 222.
 204. Straubing (Bavorsko). Sm 65. Ca 174.
 205. " " Vídeň.
 206. " " Ca 175.
 207. " " Ca 176. L 151, 21, obr. 9.
 208. Sulzbach (Franky)? Kr: ? Ca 179.
 209. Sv. Havel (Švýcarsko)? Ca 182. Kr: ??
 210. Švábsko: neurčené město. Ca 183.
 211. Švábský (Hornošvábský) svaz. Sm 19. Ca 184.
 212. Švábský (Hornošvábský) svaz. Ca 185.
 213. Švábský (Hornošvábský) svaz. Sm 87. NM Praha.
 214. Švábský (Hornošvábský) svaz. Ca 186.

215. Treysa (Hesensko). Ca 187.
 216. Ulm (Švábsko). Sm 67. Ca 189.
 217. " " Ca 190.
 218. " " Chaura.
 219. " " Ca 191.
 220. Unna (Vestfálsko)? Ca 96. Kr.
 221. Urach. (Württembersko). Ca 192.
 222. " " Ca 193.
 223. Ueberlingen (Švábsko). Sm 66. Ca 188.
 224. Ueberlingen (Švábsko) Sm 13. Auf. 15; Kr.
 225. Villingen (Bádensko). Ca 194. Kr.
 226. Waldek, neurčené město v hrabství W. ? Ca 195. Kr.
 227. Wangen (Švábsko)? Windsheim? Donauwörth? Ca 196.
 228. Wangen (Švábsko). Sm 64. Auf. 14; Kr.
 229. Warburg (Vestfálsko). Ca 197.
 230. " " NM Praha.
 231. " " Ca 198.
 232. Weinsberg (Württembersko). Ca 199.
 233. Werl (Vestfálsko). Sm 79. Ca 200. Kr.
 234. Werl (Vestfálsko). Ca 201. Kr.
 235. " " Sm 78. Ca 202. Kr.

236. Neurčená značka. Ca 223.
 237. Windsheim (Franky)? Ca 203.
 238. Würzburg (Franky). Sm 71. Ca 205.
 239. " " Sm 72. Ca 207.

b) Kontramarky měst českého státu

240. Brno? Olomouc? Sm 52. Ca 210. Viz poznámku 165.
 241. Jihlava. Sm 85. Ca 211. Viz pozn. 166.

c) Neurčené a z částí snad i falešné kontramarky

242. Ca 212.
 243. Sm 69. Ca 214.
 244. Ca 215.
 245. Ca 218.
 246. Ca 219.
 247. Ca 220.
 248. Ca 224.
 249. Ca 230.
 250. Ca 231.
 251. Ca 229.

Vypracoval K. Castelin

Seznam vyobrazených mincí (tabulka VII.)

1. Dvoustranný haléř s korunou a lvem. L 9, 88, č. 24 a 25; L 17, 683, č. 27 a 28. Viz poznámku 49.
2. Dvoustranný haléř s korunou a lvem. L 9, 88, č. 27; L 17, 683, č. 29. Viz poznámku 49.
3. Brakteátový haléř se sv. Václavem. L 190, 67—70; L 194, 40—43; L 178, 65—67; L 17, 683, č. 30. Viz pozn. 49.
4. Brakteátový haléř se lvem. L 148, 52—74; L 141, 134, L 149, 70—73; L 9, 93, č. 27a; L 17, 683, č. 31. Viz poznámku 49.
5. Brakteátový haléř s korunou (česká ražba?). L 148, 52—74; L 142, 134; L 149, 70—73; L 9, 94, č. 27b; L 17, 683, č. 32. Viz poznámku 49.
6. Černý peníz se lvem a čtyřřázem z konce 14. století. L 9, 129—130, č. 34 a 36—38; L 17, 687, č. 37—40. Viz poznámky 54, 63 a 87.
7. Černý haléř s korunou a čtyřřázem, pravděpodobně z roku 1384. L 9, 130, č. 35; L 17, 687, č. 41. Viz poznámky 54 a 63.
8. Černý peníz se lvem z počátku 15. století. L 9, 147, č. 43; L 17, 689, č. 52; L 191, 119, č. 2. Viz pozn. 69.
9. Černý peníz se lvem a čtyřřázem z 1. poloviny 15. století. L 9, 193, č. 51; L 17, 695, č. 66. Viz pozn. 77 a 80.
10. Bílý peníz s korunou a lvem a s čtyřřázem (mimořádná ražba?). L 9, 200, č. 56; L 17, 696, č. 72. Viz poznámky 67, 72, 84, 85.
11. Bílý peníz s korunou a lvem a s čtyřřázem (mimořádná ražba?). L 9, 199, č. 55; L 17, 696, č. 73; L 191, 120, č. 8. Viz poznámky 67, 72, 84, 85.
- Černé haléře s čtyřřázem a bílé kruhové haléře z období 1384—1465
Viz poznámku 80
12. L 17, 687, č. 48.
13. L 9, 148, č. 45; L 17, 687, č. 49.
14. L 9, 150, č. 40; L 17, 687, č. 50.
15. L 9, 147, č. 42; L 17, 689, č. 54; L 191, 119, č. 5.
16. L 9, 130, č. 39; L 17, 689, č. 55.
17. L 9, 130, č. 38a; L 17, 689, č. 56.
18. L 9, 218, č. 65; L 17, 697, č. 78; L 191, 120, 121, č. 14.
- Bílé peníze z dob Jiříka Poděbradského
19. Bílý peníz se lvem z doby kolem roku 1450. L 9, 212, č. 58; L 17, 697, č. 76; L 191, 120, č. 10. Viz poznámky 77, 88, 89.
20. Bílý peníz se lvem z let 1453—1457. L 9, 217, č. 62; L 17, 697, č. 79; L 191, 121, č. 15—18. Viz poznámky 77, 88, a 89.
21. Bílý peníz se lvem z let 1460—1465. L 9, 231, č. 66—70; L 17, 700, č. 82 a 83; L 191, 122, č. 21—22. Viz poznámky 77 a 90.
22. Bílý peníz se lvem z let 1469—1471. L 9, 254, č. 75; L 17, 701, č. 89. Viz poznámky 68, 70, 77, 93.
23. Bílý peníz Matyáše Korvína z let 1470—1471 z mincovny v Českých Budějovicích. L 9, 245, č. 74a; L 17, 700, č. 86. Viz poznámku 96.

Sestavil K. Castelin

Děkujeme srdečně pracovníku Státní banky čs., panu Juliu Sémovi, a kolektivu pracovníků Státní tiskárny cenin za účinnou pomoc při této reedici Smolíkových „Pražských grošů“.

Dr. Karel Castelin
Ing. Ivo Pánek

Obsah

Předmluva nové edice	5
Úvod	7
A. Popis pražských grošů a jejich dílů.	
Václav II. Pražské groše	11
Parvy (denarii parvi)	12
Období 1305—1310	13
Jan Lucemburský. Pražské groše	14
Půlgroše, Parvy (haléře)	16
Karel IV. (I.) Pražské groše (tlusté a obyčejné)	20
Parvy (haléře)	21
Václav IV. (III.) Pražské groše (tlusté a obyčejné)	23
Parvy (haléře)	24
Doba husitská (1419—1437). Haléře (peníze a haléře)	27
Ladislav Pohrobek	33
Pražské groše. Malý peníz	34
Jiří z Poděbrad. Pražské groše (tlusté a obyčejné)	36
Vladislav II. Tlusté pražské groše	41
Obyčejné pražské groše	42
Tlusté bílé peníze	44
Obyčejné bílé peníze. Černé haléře	45
Ludvík I. Pražské groše	51
Bílé peníze. Černé haléře	52
Ferdinand I. Pražské groše	55
Bílé peníze. Černé haléře	58
B. Mincmísti, nejvyšší mincmísti a úředníci mince v letech 1300—1547	67
C. Kopy a hřivny	78
1. Pražské groše. 2. Parvi denarii. 3. Kopa	80
4.—6. Hřivny po 60, 62 a 64 groších	81
7. Hřivna po 56 groších	82
8. Hřivna po 48 groších	83
D. Pražské groše v cizích zemích	85
E. Kontramarkované pražské groše	88
Poznámky k Smolíkovu textu (Castellin a Pánek)	101
Seznam citované literatury	111
Soupis kontramarek na pražských groších	117
Seznam mincí, vyobrazených na tabulce VII	121
Rejstřík	123
Tabulky mincí I. — IV.	
Tabulky kontramarek V. — VII.	
Mapa měst, která kontramarkovala pražské groše	

